

FİKİR SANAT VE EDEBİYATTA
TÖRE

Aylık Fikir Sanat Edebiyat Dergisi

Yıl: 2 Sayı: 20 Aralık 2014
ISSN:2146-7773

İmtiyaz Sahibi
ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ömer Faruk BEYCEOĞLU

Editör
Prof. Dr. Vahit TÜRK

Yayın Danışmanı
İsa KOCAKAPLAN

Halkla İlişkiler
Burak İ. BEYCEOĞLU / 0.507.430 45 23
Mehmet Ali ÖZEL / 0.537. 915 35 03

Sanat Danışmanları
Coşkun ÇOKYİĞİT
Özcan ÖZCAN
H. Nurcan YAZICI

Düzeltilen
Songül CANSIZ

İdare Yeri
Çınarlı Mh. 61017 Sk.No.1 Güven Apt. K:3/5
Seyhan / ADANA
0.538.351 24 28

İletişim
tore@toredergisi.net
www.toredergisi.net

Baskı / Cilt
Çukurova Ofset Matbaacılık
Mehmet YILDIRIM
Tepebağ Mah. 27010 Sk. No.7/A Seyhan / ADANA
Tel: 0.322.351 55 61-71
e-mail:cukurovaofset@gmail.com

Basım Tarihi:

Fiyatı: 10 TL

TÖRE'den

Türk Milliyetçiliği ya da Kültürel Akıl:
Zihniyet ve Eylem (III)
Prof. Dr. Nadim MACİT / 04

Madenciler
Ahmet YOZGAT / 10

Erol Güngör: Hayatı, Eserleri ve Düşünceleri (II)
Gökhan GÜLER / 17

Gül
Fehmi YAKUT / 17

Darendelioğlu İlhan EGEMEN
Emin YARIMOĞLU / 18

Ses Benim
Hakan İlhan KURT / 21

Ali Bey Hüseyinzade'nin Turancılık Felsefesi (I)
Doç. Dr. Faik ALEKBEROV / 22

Yar Ağladı Mən Ağladım...
Hüsəng CƏFƏRİ / 27

Şiirlerde Özlem
Roza KURBAN / 28

Resim Yapmasını Bilmem Ki Ben...
Ömer Faruk BEYCEOĞLU / 35

Naz Mâkamına Çağrı
Mustafa Burak DOĞU / 36

Malazgirt'ten Mısır'a; Türklerin Bin Yıllık
"Kızıl Elma" Mülâhazaları
Abdullah KILAVUZ / 37

Ölüm Nedir "Yar" Diyene?
Rifat ARAS / 41

Gün, Vatan İçin Birlik Günüdür
Sakin ÖNER / 42

Gök Girsin Kızıl Çıksın
Köksal CENGİZ / 44

Âdem İle Havva
Reyhan ÇARBOĞA / 46

Düşer
Mehmet Ali KALKAN / 50

Türk Dünyasından Örneklerle Posof Halk
İnanışlarında “Kurt Ağzı Bağlama”
Şevket Kaan GÜNDOĞDU / 51

Demedim mi?
Lütfi Yıldız (OTRAR) / 53

THY Uçağı Penceresinden Anadolu İzlenimleri
Coşkun ÇOKYİĞİT / 54

Töre
Mustafa KAYA (AKOZAN) / 55

İslam’a Göre Milliyetçilik ve Irkçılık (I)
Kâmil Hayati AYDIN / 56

Kime Ne?
Hilmi ÖZDEN / 60

Akşam Güneşi
Vagif SULTANLI / 61

Minyatür: Özcan ÖZCAN
Resim: Nuray BİLGİLİ
Desen: Ramazan TÜRKMEN
Kapak Düzenleme: Gülşen YILDIRIM

Kapak: Özcan ÖZCAN
“Aşure Günü - Minyatür “
(Mahmoud Farshchian’dan reproduksiyon)

TEMSİLCİLİKLER VE SATIŞ NOKTALARI

ADANA-Burak BEYCEOĞLU (0.507.430 4523)
AYDIN Barış IRGAT (0.542.665 2752)
ÇORUM - Mehmet ABAGA(0.505.597 35 42),
Soner BUĞDAYLI(0.506.854 4500)
ERZURUM - Yunus Buğra YILMAZ (0.533.382 8577)
ESKİŞEHİR - Mehmet Ali KALKAN (0.555.966 5752)
GAZİANTEP - Oğuzhan SAYGILI (0.505.276 4158)
İZMİR - Yeşim Yelgar ÜNLÜ (0.505.817 5047)
MARDİN - Zahide BÜRHAN (0. 507.451 4084)
OSMANİYE - Bahadır KESKİN (0.505.625 5550) ,
Ahmet KIRIÇ (0.506.402 7586)
SAMSUN - Hasan ÇAKIROĞLU (0.543.435 3434)
SİVAS - Gamze MUTLU (0.505.596 4060)
TOKAT - Alparslan DEMİR (0.505.665 3909)
TRABZON - H.Nurcan YAZICI (0.532.645 9749),
YALOVA - Hacer KARAKAYA (0.555.608 0318)
EGE ÜNİVERSİTESİ - Hasan Kağan YAYLA 0.505.378 0404
ESKİŞEHİR OSMAN GAZİ Ünv. - Prof. Dr. Hilmi ÖZDEN
GİRESUN Ünv.- Yrd. Doç. Dr. Hatem TÜRK (0.505.252 7661)
ALMANYA - Fatih İLBAY (004915147036964),
BRAUNSCHWEİG Şafak AZERİ (0049(0)1752018531)
MANNHEİM Suna Emre GÜLEÇ (00496216685854)
AZERBAYCAN - Rebiyye ZERDABİ (00994 552 910 212)

ABONE ŞARTLARI

Abonelik için lütfen
“<http://www.toredergisi.net/abone-ol.html>”
adresindeki formu eksiksiz doldurunuz veya Adınızı,
Soyadınızı, Adresinizi, Telefon Numaranızı ve e-mail
adresinizi elektronik posta adresimize
(tore@toredergisi.net)
veya
0.538.351 24 28 nolu telefona bildiriniz.

Abonelik Bedeli:
Öğrenci: 75 TL / Yurtiçi: 100 TL /
Yurtdışı: 90 EURO (Ya da karşılığı Türk Lirası’dır.)
Kurum Aboneliği: 225 Türk Lirasıdır.

Abone bedelini;
Ömer Faruk BEYCEOĞLU adına açılmış bulunan;
6090548 nolu Posta Çeki hesabına,

Ziraat Bankası
TL IBAN: TR11-0001-0017-2743-4429-0550-01
Euro IBAN: TR89-0001-0000-1343-4429-0550-04

hesaplarına yatırabilirsiniz.

SUNUŞ

Değerli TÖRE dostları,

Bu sayımızla birlikte ikinci yılımızı da idrak etmiş olacağız.

Çıkışımız meşakkatliydi, sizlerin desteğiyle bu dikenliği gül bahçesi eyledik.

Geçirdiğimiz iki yıl da aynı sıkıntı ve mücadelelerle geçti. Bir ara nefessiz kaldık, diz üstü düştük. Ama Cenab-ı Allah'a şükür ki doğrulttu ve yolumuza devam etmemizi sağladı.

Yola çıkarken "Yükselmek için değil, yüceltmek için" demiştik. Bu kavlimize sadık kaldık.

Bu yolun engebelerle dolu olduğunu, köşe başlarını haramilerin tuttuğunu ve attığımız her adımda engelleneceğimizi biliyorduk. Rahmetli Başbuğ'un ifadesiyle ayağını sevenin bu yola girmemesi gerekiyordu. Biz ayağımızı sevmediğimiz gibi dizlerimizi, avuçlarımızı da sevmedik.

Velhasılı yolumuza devam ediyoruz.

Ocak sayısı itibariyle abonelerimizin (Eylül ayı itibariyle abone olanlar hariç) aboneliklerini yenilemeleri gerekmektedir.

Malumunuz derginin yaşaması okuyucun teveccühü ve reklam gelirlerine bağlı. Geçmişte yaşadığımız sıkıntıları tekrar yaşamamak adına bu konuda hassasiyet göstermenizi ve desteklerinizi bekliyoruz.

TÖRE'ye verdiğiniz değere teşekkür ediyoruz. Dergimizin yaygın dağıtımda olmaması sebebiyle abonelik müessesesinin önemini bir kere daha belirtmekte de fayda görüyor, daha güzel günlerde, tüm Türk yurtlarının azatlığını kutlamak dileğiyle selam ve saygılarımızı sunuyoruz..

Tanrı Türk'ü hep korumuştur. Bundan sonra da koruyacaktır, hiç şüphemiz yok. Yeter ki, Türk Türk'ü sevsin ve korusun.

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ YA DA KÜLTÜREL AKIL: ZİHNİYET VE EYLEM (III)

•
Prof. Dr. Nadim MACİT

3. AMELÎ AKIL: İLETİŞİM VE EYLEM

Amelî akıl; insanın tecrübe ettiği şeylerden yararlanmasını sağlayan melekedir. Hissettiği şeyleri uzun uzadıya müşahede eden insan, tercih ettiği şeyleri gücü dâhilinde alır. Kaçınılması gerekeni nazarı dikkate alır. Amelî akıl, insanın iyi ve kötüyü tercih etmesine ve bunu mümkün kılan bazı öncüller elde etmesine vasıta olan bir melekedir.[42] Bu tanıma göre amelî akıl; insanın davranış biçimini, tercihlerini ve bunların toplam ifadesi olan yaşayış normlarını belli esaslara göre tanzim etme ve uygulama yeteneğidir. Muamele metodu olarak kültür; insanlar arasındaki ilişkilerin ve çağın durumuna göre değişen iletişim araçlarının ürünüdür. İnsanlar arası ilişki ve iletişim, mesaj akımını sağlar. İletişim insan zihnini besleyen sosyo-kültürel haritanın kodlarını ve sembollerini paylaşmanın ve eyleme dönüştürmenin yoludur.

İnsanın tavır ve davranışları, rengini ve anlamını bağlı bulunduğu zihniyetten alır. İnsanların konuşma, eylem ve tutumlarında karşılıklı olarak önceden birbirine yükledikleri rasyonellik olmazsa iletişim kuramazlar. Diğer bir deyişle insanlar, konuşma eylemlerinde ve tutumlarında önceden üzerinde ittifak ettikleri algılar, kurallar ve göstergeler olmazsa iletişimden

bahsedemezler. Bu durum kültürel zihniyetin “yapma ve yapmama” şeklinde bir davranış biçimi önerdiğini gösterir. Her kültürün ürettiği toplumsal düzende bunun yansımaları görülür. Çünkü toplumsal düzeni ve işleyişi şekillendiren kurallar bir kültürel mirasın iradeye dayalı olarak dışa yansımından ve tanziminden başka bir şey değildir.

Bir kültürel mirasın içinde yaşayan insanlar adlandırmalardan mizaha, destanlardan tarihî olaylara, duygusal tepkilerden ve tutumlardan, aklı ve zihnî kabullere kadar uzanan bir ittifaka sahiptirler. Çünkü sosyal davranış sadece dış görünüşüyle değil, başkalarının fiil ve hareketine yönelik olarak kişinin güttüğü maksat ve mânâya göre belirlenir ve açıklık kazanır. Dış görüntü ne olursa olsun sosyal fiil, doku altındaki kasıt ve niyete, genlerindeki motifler zincirine göre bizim için anlaşılabilir bir muhteva taşır. Demek ki herhangi bir fiil ve davranış bizim için üstünde durmaya değer bir konu hâline getiren, derindeki yorumlanabilir ve anlaşılabilir mânâ muhtevasıdır.[43] Anlaşılabilir mânâ muhtevası, ortak duyuş ve tutumlar, ortak kabuller birlikte yaşamının ferdî ve içtimaî esaslarını oluşturur. Sosyal fiilin arkasında yer alan kasıt ve niyet ne kadar belirsiz hâle gelirse ittifak o kadar azalır. İttifakın azaldığı ve birlikte yaşamının hukukî temelleri üzerinde uzlaş-

manın zayıfladığı bir toplum iç istikrarını yitirir.

Her kültürün bünyesinde oluşturduğu kültürel akıl/zihniyet; dünyaya ve ilişkilerine içten bakış ve tavır alıştır. Zihniyeti belirleyen kabuller, değer hükümleri ve tercihler varlığa, insana ve hayata nasıl baktığımızı gösterir. Bu bağlamda amelî akıl; normal hayatın akışını sağlayan ortak anlamlar, semboller, tutumlar, talepler ve cevaplar ilişkisini sağlayan bir gerçekliği barındırır. Eğer böyle olmazsa insanlığın her gün içinden çıkılmaz bir kargaşayla savaşması gerekir. İnsan, söylediği sözü ve sunduğu bir işareti muhatabının anlayacağını varsayarak eyleme başlar. Veya söylenen bir sözün ve sergilenen bir davranışın muhatabı tarafından anlaşılabilirliğini kabul ederek söz söyler ve hareket eder. Bütün bunlar önceden toplumsal aklın, yani yaşanan kültürün varlığına dayanır. Eğer bir toplumu oluşturan fertlerin yaşantı veçhelerinde ve safhalarında birbirini anlama sorunu söz konusu olursa, iletişimi oluşturan bağların koptuğu ve geçerliliğini yitirdiği bir dönem başlar.

Anlama sorununun ötesinde fertlerin davranışları karşılıklı rahatsızlığa, gerilime ve çatışmaya dönüşürse, burada toplumsal akıldan söz edilemez. Çünkü karşılıklı olarak güven ve emniyet duygusu ortadan kalkmıştır. Eğer insanlar birbiriyle iletişim içinde anlaşmak ve amelî hayatta başarılı olmak istiyorlarsa, ortak yaşama duygularının ufkundan nesnel dünyadaki bir şeye atıfta bulunabilmeleri gerekmektedir. Toplumsal icmayı sağlayan amelî akıl o kadar önemlidir ki hayatın akışı içinde herkes “anlaşılabilir” önvarsayımından hareket eder. Sosyal uyumu ve uzlaşmayı, birlikte yaşama kültürünü oluşturan budur. Böyle bir bilinç, kültüre aidiyetin en açık ve somut gösterenidir. Söz konusu birlik-telik, toplumsal icma ve mukavele, ortak katılımı ve belli bir sistem içinde yaşamayı

mümkün kılar.

Ortak değerler sistemi, belli bir toprak üzerinde yaşayanlara hukukî ve siyasî yollarla birbirine ait olma bilincini kazandıran kültürel aklın taşıdığı ve sunduğu mânâlar birliğidir. Ortak dil ve tarih anlayışı etrafında belirginlik kazanan millî bilinç; yönetilenleri, tek bir siyasî kamunun vatandaşlarına, birbirine karşı sorumluluk duyan üyelerine dönüştürür. Kolektif kimliğin ilk modern biçimi, hukukî olarak yapılanmış devlet biçimini, kültürel özle biçimlendirir. Devlet vatandaşlığı, hem vatandaşlık haklarına sahip olma hem de kültürel olarak tanımlanmış bir topluma ait olma konumunu almıştır. Eğer belirtilen kültürel boyut olmasa, devlet vatandaşlığını demokratik vatandaşlığa dönüştürecek ve sosyal uzlaşmanın soyut düzeyini oluşturacak bir güç mevcut olamazdı.[44] Çünkü kültürel aklın amelî boyutu, toplumu siyasî ve ahlâkî ortak kabuller zemininde dayanışma içine sokan unsurdur.

Türk kültürünün ilk evrelerinde yer alan şu ifadeler, amelî aklın ve dayanışmanın toplumla iletişime geçmenin ve buluşmanın anlamını ortaya koymaktadır: “*Kısmetim olduğu için ölecek halkı diriltip doyurdum. Çıplak halkı giyimli, yoksul halkı zengin kıldım; sayıca az olan halkı çoğalttım. Güçlü devleti olandan, güçlü hakanı olandan daha iyi kıldım. Dört bucaktaki halkları hep bağlı kıldım. Türk halkını düşmansız kıldım.*”[45] / “*Halkımı dertsiz kıldım. Beyleri ve halkı da iyi besleyin; eza ve cefa etmeyin.*”[46] / “*Türk halkı için gece uyumadım, gündüz oturmam. Kardeşim Kül-Tigin ve iki Şâd ile birlikte ölesiye çalıştım, çabaladım. Öylece çalışıp çabalayıp birleşik halkı ateş ile su gibi birbirine düşman etmedim.*”[47] Hakan ve han gibi karizmatik liderlerin örf çerçevesinde milleti dertsiz, özgür ve kardeş yapma faaliyetleri dikkat çekicidir. Belirtilen davranış ve fiiller bir zihniyetin, dünya görüşünün

dışa açılımdır. Keza halkın hakanla nasıl iletişime geçtiği ve bulunduğu, iki tarafın birbirine karşı üstlendikleri sorumluluğu ortaya koymaktadır.

Belirtilen kültürel unsur, İslâm'ın hayırda ve iyilikte yardımlaşma emriyle buluşunca yeni bir boyut kazanmıştır. “...İyilik ve takvada birbirinizle yardımlaşın, günâh ve aşırı gitmede yardımlaşmayın. Allah'tan sakının...” (Maide 5:2) âyetini Mâtûridî şöyle yorumlar: *Âyette geçen 'iyilik' sanki bütün hayırlı işlerin ismidir. Takva ise, her türlü şerri ve kötülüğü terk etmektir. Görmüyor musun ki "birr/iyilik, ism/kötülük-şer karşılığında; takva/(zihni ve amelî duyarlılığa sahip olmak), udvan/düşmanlık ve aşırılık anlamında kullanılmaktadır. Bu durum, iyiliğin bütün hayırlar için, takva ise bütün şerlere son vermek anlamında olduğunu ortaya koymaktadır.”*[48] Söz konusu âyette geçen “iyilikte ve takvada yardımlaşma” emrinin doğrudan insanî iletişim ağına göndermede bulunması, İslâm inancının oluşturmak istediği amelî aklın ne anlama geldiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Kur'an, insanın Allah'ın rızasını ve uhrevî saadeti kazanması için hayırda yarışmasını emrederek amelî akla metafizik bir boyut kazandırmıştır.

Kur'an, yardımlaşma ve dayanışmayı infak, zekât ve sadaka gibi kavramlar eşliğinde önce zihni algı oluşturmuş, ardından da içtimai esas hâline getirmiştir. Türk kültür geleneğinde maddî üretim, toplum yapısını belirleyen bir unsur değildir. Fakat hem üretim ilişkilerini ve yöntemlerini kurumsallaştıran, hem de üretilen maddî değeri yaşanılabilir bir hayatı gerçekleştirmek için paylaşımı sağlayan kurumlar geliştiren Türk milleti, dünya çapında örnek teşkil eden bir medeniyetin temelini ve ruhunu oluşturmuştur. Birliği ve dayanışmayı sağlayan kurumları sosyal yapılardan ayrı olarak düşünmek mümkün değildir. Çünkü her

sosyal yapı, bu yapıyı meydana getiren sosyal müesseselerin, insan ilişkilerinin ve bunların karşılıklı münasebetlerinden doğan sosyal değerlerin birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri bir bütündür.[49] Selçuklu ve Osmanlı toplum modelinde örgütlenmiş grupların, özellikle fütüvvet ve Ahilik gibi -medenîliğin gereği olan birlikte yaşama idealini- iktisadî, ahlâkî ve hukukî esaslara bağlama girişimini İbn Batuta (1304-1368) “*efâl-i cemile/en güzel filler*”[50] olarak tanımlamaktadır.

Türkler, İslâm ışığında yerleşik hayat değerlerini yeniden yorumlayarak büyük bir medeniyetin kurucusu ve hâmesi olmuşlardır. Yerleşik değerler, medeniyete elverişli fikirler, kurumlar ve kanunlardan meydana gelen bir bütündür. Bu bütün Anadolu'da yaşayan kültürlerden bazı unsurlar almış olsa da, Anadolu Türk toplumu içerisinde İslâm itikadının ve toplumsal esasların belirleyici olduğu bilinen bir gerçektir. Çünkü İslâm şahsî hayatla birlikte toplum hayatını düzenleyen esaslar va'zeder. Bu kadarıyla yetinmez, esasların belirlediği hedefleri gerçekleştirmek için gerekli kurumları oluşturur. Elbette ki yeni durum/yeni kültürel değişim bazı toplumsal gerilim ve ayrışmalara eşlik etmiştir. Babaîler tarafından organize edilen ve bütün bir Orta Çağ'ı içine alan sürekli ayaklanmaların, eski sosyal yapıdan kalan değerlerle, yeni hayat biçiminin İslâmî değerleri arasındaki çatışmayı ifade ettiği söylenebilir. Bununla birlikte, ağırlıklı olarak Selçuklu ve Osmanlı dönemine özgü bir sosyal bütünleşme, Ahi birlikleri tarafından gerçekleştirilmiştir.[51]

İslâm kültür sahasının anahtar kavramlarından olan fütüvvet, fikrî ve amelî duyarlılık çerçevesinde ferdî ve içtimai ahlâkî ve üretimi esas alan birlikteliği ifade eder. XIV. yüzyılın ünlü seyyahı İbn Batuta fütüvvet kurumlarıyla ilgili gözlemlerini şöyle anlatır: “*Fıtyan kuruluşları,*

Türkmenler arasında, her mahalle, şehir ve köyde hazır ve nâzırdırlar. Güçlü bir merkezî hükümetin yokluğunda bunlar, nizamın korunmasına yardım etmiş, zayıf güçlünden korumuş, yolculara konaklama sağlamış ve diğer yardımseverlik işleriyle uğraşmışlardır. Bunlar, çoğunlukla mahallî beylerle bir çeşit ortak yaşam içinde olmuşlardır. Ahiler kuşkusuz Rum, Ermeni kent nüfusu unsurlarının İslâmlaşmasında rol oynamışlardır.”[52] Türk geleneğinde tefekkür içinde eylem başlığıyla ifade edilebilecek yaşantının politikası, bizzat hayatın içinde halkla birlikte olma hareketini tanımlar. İnsan hayatının barınaklarını korumak ve ona karşı duyarlı olmak Türk kültürünün en belirgin unsurudur. Bu geleneğin emsalsiz bir işlevi söz konusudur. Ayrıca bu anlayış; değer üretme, değer verme ve değerlendirme süreçlerine eşlik eden İslâmî ve insanî bakış açısını ifade eder.

Türk kültüründeki kâmil insan idealinin, İslâm’ın insanî ve ahlâkî değerleri ve metafizik ilgileriyle buluşması sonucunda oluşan fütüvvet; kâmil insan tipi yetiştirmenin tam adı ve yoludur. Bu olgunluğa sahip olan kişinin eylemi, bedenini aşar ve dış dünyada olumlu değişime neden olur. Dolayısıyla fütüvvet halk içinde yaşama, kendini halka adama, halka istediğini verme, fakat onlardan bir şey almama gibi olgun bir tavır benimseme, yaşama ve yaşatma biçimidir. Böyle bir ferdin veya fertlerden oluşan bir toplumun, sosyal içeriği dolu ve etkili bir dayanışma ve katılma hareketine eşlik edeceği ortadadır. Bu amelî akıl, millî değerleri hareketine esas yaptığı için sadece toplumun maddî ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı değildir. Toplumun iç kargaşaları aşarak birlikte yaşama iradesini fikrî ve ahlâkî zevke dönüştürme faaliyetidir.

Gerek yapı itibarıyla gerekse ahlâkî esaslar ve hedeflenen amaçlar açısından önem-

li rol oynayan fütüvvet/Ahilik gibi sosyal birliklerin tarihî duruma özgü oldukları açıktır. Bunları aynı isim ve içerikle günümüze taşımak mümkün değildir. Fakat kabul etmemiz gerekir ki çağın siyasi dili içerisinde sivil toplum kuruluşları (STK) belirtilen rolle kendilerini tanımlamaktadırlar. Günümüzde iletişim ağlarını kontrol ederek tekellerine alan güçlerin STK’ları kendi amaçları için kullanmak istediği ve kullandığı bir gerçektir. Fakat Ahilik yapısında olduğu gibi millî değerlerle mücehhez, aynı zamanda iktidar arayışında olmadan topluma hizmet eden, toplumun taleplerini siyasi iktidara aktaran, her alanda değer üretmeyi esas alan ve insanları fikrî, ahlâkî ve hukukî çerçevede eğiten kurum ve kuruluşların olması önem arz etmektedir. Demek ki toplumsal iletişimi, buluşmayı ve katılımı sağlamanın yolu; amelî akıldır, yani iletişimsel eylemdir.

Türk kültürünü benimseyen ve bunu her alanda dillendiren kesimin bu alanı ihmal ederek sadece gündelik siyasetin diline hapsolması kırılmaya neden olmaktadır. Böyle bir eğilim milliyetçiliği iktidar olmak ve iktidarın nimetlerinden yararlanma düzeyine indirgemekle sonuçlanır. İletişim ağlarının zaman-mekânı kenetlediği bir çağda sistematik biçimde milletin meseleleriyle ilgilenmeyen, yaşantının her alanında ekonomik, teknolojik, eğitim ve öğretim, sanat, sağlık, yardımlaşma alanında kurumsallaşmayan bir anlayışın halkın desteğini alması mümkün değildir. Halkın içinde yer almak, kendini halka adamak, diğer bir deyişle toplumsal aklın içinde yer almak ve belirtilen akli oluşturan unsurları geliştirmek millî bilinci oluşturmanın yoludur. “*Halkın içinde halkla birlikte olmanın*” anlamı budur. Toplumsal akıl, insanın beslenme ve barınma imkânını yok eden yoksulluğun, millî hâsılanın seçkin sınıfın arasında dolaşarak tekellesmesinin göstergesi olan yolsuzluğun, hukukun, ikti-

darın ve sermayenin kontrolü altına girme- siyle ortaya çıkan adaletsizliğin yaygın- laştığı durumda parçalanır. Böyle bir or- tamda milletini sevmenin ve o millete ait olmanın gereği; yoksulluğa, yolsuzluğa ve haksızlığa karşı çıkmak ve bunları gi- dermenin, ortadan kaldırmanın yollarını bulmak ve kurumsallaşmaktır. Böyle bir hedefi olmayan bir kişinin veya fikrî-si- yasî hareketin millettten ve milliyetten bah- setmesi kelime oyunundan başka bir şey değildir.

İnsanların kendi faaliyetleri için sahip oldukları amaç ve nedenleri kavramak amelî aklın hareket noktasını oluşturur. İn- san davranışını anlamak için ise onun an- lamını yorumlamak gerekir. Bu anlama ve yorumlama faaliyeti tabîî olayları ve olgu- ları belli esaslara ve kanunlara göre yorum- lamaktan farklıdır. Amelî akıl; insanların veya toplumun başına gelen olaylara ve yaşantı biçimlerine karşı duyarlı olmak ve adeta olayın/yaşantının içinde yer almak- tır. Ahlâkî ve insanî olan duyarlılığın alan genişletmesi amelî aklın dayanışma ruhu- na dönüşmesiyle sağlanabilir. Seçkinciliği ve imtiyazı, sömürü ve irtikâbı, icbarı ve zulmü sınırlayan ve böylesi eğilimleri ön- lemeyi amaçlayan değerler ve kurumlar oluşturmak tarihte/hayatta var olmanın/ etkin olmanın hem gereği hem de yoludur.

Milletin ortak sesini dinlemek ve onların hayat tecrübesi içinde onların parçası ol- mak, iletişimi sağlamaktır. İletişimsel eylem ve iletişim araçları zihin inşa et- menin en etkin ve yaygın kurumudur. İle- tişim çağında siyasetin temelini bu kurum oluşturur. Zaman-mekânı sıkıştıran iletişim ağları sürekli olarak mesaj akımını sağlar. Toplumsal bünyeye hem mesaj aşılar, hem duvarların arkasında gizli kalan hiçbir şey bırakmaz. Her şeyi şeffaflaştırır. Ar- nold Toynbee (1889-1975) bu durumu, tarihin hızlanması deyimiyile anlatır. Tek- nolojinin özellikle iletişim ağlarının bilgi-

yi yaydığı gibi her şeyi ifşa ve kontrol etme niteliği/53/ amelî aklı donanımlı kıl- mayı gerektirmektedir. Bireyi aşan ve her türlü düşünce ve olayı gündeme taşıyan bu akımın karşısında tutunmanın ve var olmanın yolu; yaşantının her alanına sızıp kaliteli iş ve hizmet alanı üretmekten geçer. Toplumunu aşağıdan yukarıya doğru değiştirmenin başka bir yolu yoktur. Türk kültürü doğrultusunda bir zihniyet inşa etmek ve bunları hayata taşımak siyasette gerçek anlamda etkin olmayı sağlar. Millî iradeyi yönetime taşımanın gerçek anlamı budur. Güncel siyasetin dalgalı seyrin- den yararlanarak siyasetin bir parçası ol- mak milliyetçi ruhu ifade etmeye yetmez. Türk milliyetçiliğinin gereği her alanda adaleti sağlamak, toplumun zarûrî ihti- yaçlarını gidermek, demokratik kültürü geliştirmek ve Türkiye'yi uluslararası güç denkleminde etkili ve belirleyici güç hâline getirmektir. Bunun için de siyasî katılımı sağlayan her alanda var olmak, etkin olmak, değer üretmek, değer vermek ve doğru değerlendirme yapmak önem arz etmektedir. Çünkü millet, ortak kültüre dayanan bir sosyal iletişim toplumdur.

DİPNOTLAR:

[42] Farâbî, a.g.e., s.44.

[43] Sabri F. Ülgener, *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler*, İstanbul: Derin Yayınları, 2006, s.12.

[44] Jürgen Habermas, *Öteki Olmak, Öteki İle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları*, Çev: İlknur Aka, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s.21.

[45] Tekin, a.g.e., s.33.

[46] Tekin, a.g.e., s.49.

[47] Tekin a.g.e., s.31.

[48] Ebu Mansur el-Mâtûridî, *Te'vilâtü Ehl'is Sünneti*, 3. Cilt, Beyrut: Daru'l Kütübi'l İlmiye, 2005, ss.443-444.

[49] Sabahattin Güllülü, *Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri*, İstanbul: Ötügen Yayınları, 1977, s.7.

[50] İbn Batuta, *Seyahatname*, 1. Cilt, Çev: Mehmed Şerif, İstanbul: Matbaa-i Amire, H.1344, s.312.

[51] Güllülü, a.g.e., ss.22-23.

[52] İbn Batuta, a.g.e., s.312; Peter B. Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Çev: Osman Karatay, Çorum: KaraM Yayınları, 2006, s.425.

[53] Bakınız: Arnold Toynbee, *Change and Habit: The Challenge of Ourtime*, Oxford: Oneworld, 1992, ss.21-53.

KAYNAKÇA

-Afetinan, Ayşe. *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*. Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1998.

-Atatürk, Mustafa K. *Nutuk*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1981.

-Aynî, Mehmet A. *Milliyetçilik*. İstanbul: Marifet Basımevi, 1943.

-Batuta, İbn. *Seyahatname*. Çev: Mehmed Şerif, İstanbul: Matbaa-i Amire H.1344.

-Eagleton, Terry. *Postmodernizmin Yanılsamaları*. Çev: Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.

-El-Farâbî, Ebu Nasr. *Fusulü'l Medenî: Siyaset Felsefesine Dair Görüşler*. Çev: Hanifi Özcan, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1987.

-El-Mâtürîdî, Ebu Mansûr. *Kitâbü't Tevhid*. Çev: Bekir Topaloğlu, İstanbul: İSAM Yayınları, 2002.

-El-Mâtürîdî, Ebu Mansûr. *Te'vilâtü Ehl'is Sünneti*. Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiye, 2005.

-El-Üsmendi, Alâeddin. *Lübâbü'l Kelâm*. Thk: M. Sait Özervarlı, İstanbul: ISAM Yayınları, 2005.

-*Encyclopedia of Social Sciences*, Vol.1. Ed: Edwin R. A. Seligman, New York 1954.

-Gadamer, Hans-Georg. *Truth and Method: Hakikat ve Yöntem*, Çev: H. Arslan, İ. Yavuzcan, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2009.

-Geertz, Clifford. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, 1975.

-Gellner, Ernest. *Milliyetçiliğe Bakmak*. Çev: S. Coşar, S. Özertürk, N. Soyarik, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.

-Golden, Peter B. *Türk Halkları Tarihine Giriş*. Çev: Osman Karatay, Çorum: KaraM Yayınları, 2006.

-Güllülü, Sabahattin. *Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri*. İstanbul: Ötügen Yayınları, 1997.

-Habermas, Jürgen. *Öteki Olmak, Öteki İle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları*. Çev: İlknur Aka, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

-Halliday, Fred. "Evrensellik ve Haklar: Milliyetçiliğin Karşısındaki Tehditler", 21. Yüzyılda

Milliyetçilik. Der: Umur Özkurumlu, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

-Hoebel, E. Adamson. "The Nature of Culture", *Man Culture and Society*. Ed: Harry L. Shapiro, New York: Oxford University Press, 1971.

-Huntington, Samuel P. *Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı*, Çev: Ayül Özer, İstanbul: Global Yayın Ajansı, 2004.

-İkbal, Muhammed. *İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, Çev: Ahmet Asrar, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1978.

-Journet, Nicolas. "Kültür Nedir?", *Evrenselden Özele Kültür*. Ed: Nicolas Journet, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.

-Köprülü, Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981.

-Kösoğlu, Nevzat. *Türk Kimliği ve Türk Dünyası*. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1996.

-Larrain, Jorge. *İdeoloji ve Kültürel Kimlik: Modernite ve Üçüncü Dünyanın Varlığı*, Çev: N. Nur Domaniç, İstanbul: Sarmal Yayınları, 1994.

-Macit, Nadim. *Küresel Güç Politikaları, Türkiye ve İslâm*. 4. Baskı, Ankara: Sarkaç Yayınları, 2011.

-Mardin, Şerif. *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

-Mucchielli, Alex. *Zihniyetler*. Çev: Ahmet Kotil, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

-Özarlan, Bahadır B. "1982 Anayasası'nın 66. Maddesi ve Türklük". *2023 Dergisi*, Sayı: 123, (15 Temmuz 2011)

-Parla, Taha. *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

-Roux, Jean-Paul. *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. Çev: Aykut Kazancıgil, İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2002.

-Smith, Anthony D. *National Identity*. New York: Penguin Books, 1991.

-Taneri, Aydın. *Türk Kavramının Gelişmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1983.

-Tekin, Talat. *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010.

-Toynbee, Arnold. *Change and Habit: The Challenge of Ourtime*. Oxford: Oneworld, 1992.

-Turan, Osman. *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1978.

-Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişmeleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1969.

-Türkdoğan, Orhan. *Türk Tarihinin Sosyolojisi*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2004.

-Ülgener, Sabri F. *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler*. İstanbul: Derin Yayınları, 2006.

-Ülken, Hilmi Z. *Türk Tefekkür Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1982.

Desen: Özcan ÖZCAN

MADENCİLER

•
Ahmet YOZGAT

1/:

Nazlı ve somsiyah atlara bindiler..
Ürkek ürkek,
Ve yorgun madencileri alacalı akşamın.
Bir elleri kara kınalı çamur,
Öteki şakakları soluk ve sarı ter...
Uzandı ölümlerin sahtiyan soluğu dağlara anneler,
Karakollar teyakkuz tedirginliğinde şu an,
Zemzemini tadıyor baldıran duruşlu madenlerin,
Son sularını yudumlayan çorak dudaklı madenciler...

***

Ah madenciler..
Yürekleri kara kuruma dalan siyahi madenciler,
Damları mezar gibi sessiz madenciler..
Niceler şimdi onlar?
Neciler? ... Madenciler...

2/:

Balyozlar avaz avaz kendi ağdını yakmaya durdu.
Umutlar kanat çırpıda lacivert semasında hayallerin.
Kıvılcım kayalıklarında aşk ki en kavisi...
El aman metal zulmünden...
El aman damar damar kıyamet...
Yüreği yangın yeri madenciler nihayet,
Gümrah kırsaklara binecek.
Kamçılarını ortanca külünk,
Balyozları kırbaç kırımı,
Yarını ve bugün ile karıştıran madenciler...

***

Ah madenciler...
Yüreklere kara sevdalara dalan siyahi madenciler,
Buğday rengi şakakları katran türkülü madenciler.
Onlar niceler bu dem?
Neciler? ... Madenciler...

3/:

Gül ektiler mezarlarının içindeki minik ülkeye.
Ve balyozların sapına sarmaşılı koyungözleri...
Külünklerin öfkesine kırmızı cevher...
Her seher madenciler,
Bindiler nazlı ve ürkek atlara.
Ölüm süründüler kırılmış kanatlara.
Dağlara uzandı arkalarınca,
Pörsümüş anaların acılı ağıtları.
El aman maden zulmünden!
El aman öksüz kıyamet! ...
Nihayet,
Damları mezar suskunu madenciler...
Onlar niceler gündüz karanlığında?
Neciler?
Bembeyaz kahramanlar
Simsiyah madenciler...

EROL GÜNGÖR: HAYATI, ESERLERİ VE DÜŞÜNCELERİ (II)*

•
Gökhan GÜLER

6. EROL GÜNGÖR'ÜN MİLLİYETÇİ- LİK YAKLAŞIMI

Nur Vergin'e göre, Erol Güngör'ün milliyetçilik anlayışı hoşgörülü, ılımlı ve diğer milletlere karşı saygılıdır. Öte yandan Alkan ise, Güngör'ün milliyetçiliği romantizmden, etnik takıntılardan ve toplum mühendisliğinden kurtarıp bilimsel bir çerçeveye oturttuğunu söyler.⁽³⁷⁾ Hakikaten de Güngör'ün üslubunun kalıplardan ve kesin hükümlerden uzak, analitik bir üslup olduğu görülmektedir. Hitap ettiği kitleye düşünce metodolojisini ve modern bilimin önemini öğretmeye çalıştığı da vakiadır. Güngör'ün çalışmaları, milliyetçilik, İslâmiyet ve Osmanlı mirası arasında bir çeşit uzlaştırma hareketi olarak görülebilir. Yücel Taşkın'a göre, dönem şartları sebebiyle başarısız olmuş olsa da, Erol Güngör milliyetçi düşüncedeki durgunluğu aşmaya çalışmış bir aydındır.⁽³⁸⁾ Güngör milliyetçiliği dogmatik bir doktrin ya da toptan bir ideoloji olarak görmemektedir. Ona göre milliyetçilik, içinde pek çok kültürel ve siyasî akımı barındıracak bir genel çerçevedir. En önemlisi de milliyetçilik, her ülkenin kendi şartlarına göre gelişecek, bu sebeple de her millî kültürde farklı bir hâl alacaktır.

Güngör'ün milliyetçilik anlayışının, kendisinin toplum ve kültüre yönelik teorik yaklaşımından bir hayli etkilendiği görülmektedir. Eğer toplumun temeli kültür ve gelenekler ise, milliyetçiliğin temeli de kültür ve tarihî miraslar olacaktır. Bu kültürcü anlayış, otoriter rejimleri ve ırkçılığı doğrudan reddetmektedir. Çünkü

halk temel alındığı için, milliyetçiliğin önemli bileşenlerinden birisi de demokrasi ve halkçılık olacaktır. Bahaeddin Yediyıldız, Erol Güngör'ün demokrasi ile insan sevgisini paralel ele aldığını söylemektedir. Çünkü Güngör'e göre, insanı seven ve sayan bir medeniyetin mensupları, demokrasiden başka ideal bir sistem düşünemez. ⁽³⁹⁾ Güngör, devleti Türk kültür ve medeniyetinin ayrılmaz bir parçası olarak görmesine rağmen, devletin hegemonyasını asla vurgulamamıştır. Tanıl Bora ve Kemal Can da onun Batı'ya olan tavrının anti-elitist öğeler barındırdığına dikkat çekmektedir.⁽⁴⁰⁾

Güngör'e göre devlet, meşruiyet kaynağı olarak "millî iradeyi" gördüğü andan itibaren demokrasiye yönelecektir. Soyut bir ilke olan millî iradenin somut tezahürü ise, yine halkın kültürüdür. Yani Türkiye'nin demokratikleşmesiyle Türk kültürünün varlığı ve devletin ona bakışı arasında muazzam bir paralellik mevcuttur. Buradan hareketle, halkın kültürüne savaş açmış Batıcı elitistlerin devlet eliyle yürüttüğü modernleşme çabaları, demokratik olmaktan çok uzaktır. Güngör'e göre bu nedenle, Türk modernleşmesini gerçekleştirecek olanlar yerli kültür unsurlarını demokrasiyle taşıyacak ve sentezleyecek olan orta tabaka ve muhafazakâr milliyetçilerdir.

Bu noktada Güngör'ün asker-sivil ilişkileri hakkındaki fikirlerine bir göz atmakta fayda vardır. Erol Güngör, bir demokrat olarak ordu-siyaset ilişkisini de demokratik normlara göre formüle etmiştir. Ordunun bir reforma ihtiyacı olduğunu ve ordu üzerinde sivil kontrol tesis edilmesi gerektiğini

söylemiştir. Fakat bunu yaparken dönemin Marksist, bugünün ise liberal söylemlerini reddetmiş ve askerî müdahalelerin sebebinin Türkiye'nin tarihinde ve kendi özel şartlarında aramıştır.(41) Ordu-millet ve devlet-i ebed müddet anlayışının bir yansıması olarak da, ordunun eleştirilirken yıpratılmaması gerektiğini savunmuştur.

Erol Güngör'e göre, millet tarih içinde oluştuğu için, millet ile tarih arasında hem objektif hem de sübjektif bir münâsebet vardır. Geleceğe yön vermek için de millet fertlerinin bir tarih şuuru edinmeleri gerekir. Eski, denenmiş olduğu ve sonucunda ne vereceği bilindiği için, güven yaratır. Bu şuura sahip olmak, Türkler gibi şanlı ve köklü tarihe sahip bir millet için, ortak tarihten gelmeyenler olsa dahi, bir kaynaşma ve birlik oluşturacaktır. Bu sebeple Erol Güngör, tarih ve dili milliyetçilik için çok önemli görmüştür.(42)

Güngör, düşünce ikliminin tahtına ise, kuşkusuz kültürü oturtmuştur. Kültür-medeniyet ayrımını da reddederek halkın oluşturduğu tüm değerleri tek potada değerlendiren Güngör bu hususta şöyle söylemektedir: "Bir Türk medeniyeti vardır ve başlı başına bir kıymeti vardır. (...) Batı medeniyetinin ne reddi ne kabulü söz konusudur. Bizim onunla bir medeniyet olarak alışverişimiz olabilir."(43)

Güngör bu bakış açısı sayesinde, modernleşmeyi toplum ve kültür açısından bir sorun olma zorunluluğundan kurtarmıştır. Milliyetçiliği de zaten, çağdaş bir Türk kültürü inşa ederek milleti yüceltmenin yolu olarak görmektedir. Türk milliyetçiliği onun için bir ilim ve kültür meselesidir, siyasî bir ideoloji değil. Bu fikir hareketi içinde, elbette bunu uygulama sahasına dönecek farklı politikalar olabilir. Kalıplardan uzak bir entelektüel oluşu nedeniyle milliyetçilerin fikir alanında birebir örtüşmeleri gerektiğine inanmaz; fakat

eylem alanında muhakkak birlik olunması gerektiğini söyler.(44) Erol Güngör, milliyetçiliği bir romantizm, tepkisel bir hareket ya da sloganlara dayalı bir ideoloji olarak resmetmemiştir. Bu fikrin, toplumsal bir gerçeklik hâline dönüşüp halk vicdanında sarsılmaz bir yere oturması lâzım geldiğini belirtmiştir.

6.1. Milliyetçilik Kuramları Açısından Erol Güngör'ün Milliyetçilik Anlayışı

Hobsbawm, Gellner, Anderson ve Smith gibi önemli akademisyenlerin milliyetçilik üzerine oluşturdukları kuramlar, hep Erol Güngör'ün ölümünden sonra yazıldığı/ yayımlandığı için, Güngör sadece Elie Kedourie'nin kuramlarıyla ilgilenmiştir. "Nationalism in Europe" adlı kitabın Türkçe tercümesine yazdığı önsözde Güngör, Kedourie'yi pek çok noktada eleştirmektedir.

Bu eleştirilerin odak noktasını ise Elie Kedourie'nin bir "grand teori" peşinde olması teşkil etmektedir. Kedourie, milliyetçiliği tek bir küresel kavram olarak ele almakta ve bu kavramı farklı milliyetçi hareketlere uygulamaya çalışmaktadır. Bu nedenle Güngör'e göre, milliyetçiliğin ardındaki toplumsal ve kültürel dinamikleri anlamamaktadır. Güngör'ün bir başka eleştirisi de, milliyetçiliğin Avrupa'da tarihî gelişmelerin bir sonucu olmasına karşın, Avrupa dışında bir ideal olarak ortaya çıktığı ya da dayatıldığı yönündedir.(45)

Güngör'ün milliyetçilik anlayışının hangi milliyetçilik kuramı kapsamında değerlendirilebileceğine bakıldığında, tek ve kesin bir hükme varmanın mümkün olmadığı görülmektedir.

Öncelikle Erol Güngör'ün, diğer tüm milliyetçi aydınların aksine, milletlerin oluşumu konusunda primordialist bir görüşe sahip olmadığını söylemek mümkündür. Taşkın'a göre Güngör, sonunda başarısız olmasına rağmen, daha sivil ve

enerjik bir milliyetçilik arayışında olmuştur.(46)

Ona göre milliyetçilik, başlangıçta bir siyasî bağımsızlık hareketi olarak ortaya çıkabilmekte ve sonrasında bir millî kültür hareketine dönüşmektedir.(47) Milliyetçiliğin amacı, belli bir toprak parçası üzerindeki insanlar arasında birlik ve dayanışma ruhu yaratmaktır. İşlevi ise insanları millet adı verilen toplumsal birimin bir parçası olduklarına ikna etmektir.(48) İşte bu nokta Güngör'ün farklılığının altını çizmesi açısından önemlidir. Güngör, "ikna" sözcüğünü kullanarak, primordialist görüşü reddetmektedir. Çünkü bu görüşüyle, milletlerin doğal organizmalar olmadıklarını, tarihin seyri içinde oluştuklarını kabul etmektedir.

Fakat Güngör'ün tam anlamıyla bir modernist olduğunu söylemek de mümkün değildir. Zira her şeyden önce bu görüş tamamıyla Avrupa'ya aittir ve bunun Sanayi Devrimi sürecini çok geç ve farklı yaşamış bir toplum olarak Türk toplumuna uyarlanması bir hayli güçtür. Bir başka deyişle, Güngör Avrupa'daki tarihî akışı tecrübe etmemiş bir topluma, o deneyimlerin sonucu olarak önce milliyetçiliğin ortaya çıktığını, ardından da milletlerin inşa edildiğini savunan bir milliyetçilik yaklaşımı sunmamaktadır.

İkinci olarak Erol Güngör, modern devletin ortaya çıkışından önce de bir Türk kültürü ve kimliğinin var olduğunu öne sürmekte ve Orhun Anıtları gibi erken dönem millî bilinç örneklerine atıfta bulunmaktadır.(49) İnsanları zaman ve mekândan münezze olarak birleştiren ortak noktaları aramakta, tarihi de bu ana çerçeve içinde okumaktadır.

Milliyetçiliği Türkiye ile sınırlı tutsa da, Güngör için Türk milleti bu sınırların ötesinde de vardır. Dünyada milyonlarca Türkçe konuşan insanın yaşadığını belirtmesi ve onları da Türk milletinin bir parçası

olarak görmesi, Güngör'ün yaklaşımının modernist teoriler içinde sınıflandırılmayacağına bir göstergesidir. Ancak bu noktada belirtmekte fayda var ki Erol Güngör, Türkiye dışındaki Türkler ile sadece kültürel bir bağ kurmaktadır. Diğer birçok milliyetçinin aksine siyasî bir birlik fikrine çok sıcak bakmamaktadır.

Bunun yanı sıra, Güngör'ün modernist yazarlarla da birçok ortak noktası bulunmaktadır. Örneğin, milliyetçiliği farklı toplumsal, kültürel ve siyasî yapıların yer aldığı bir ağ ve bir çerçeve olarak tanımlaması açısından, Anderson ile benzeşmektedir.(50) Millî bir kültürün oluşturulması için kültürel homojenliğe ihtiyaç duyulması fikri ve dil ile standartlaşma konularına yaptığı vurgu noktasında, Gellner'in görüşleriyle yakındır.(51)

Fakat Güngör'ün en yakın olduğu kuram olarak etno-sembolizmi ve dolayısıyla Anthony Smith'i göstermek, belki de en doğrusu olacaktır. Smith'in kültürcü, tarihî ve etnik yaklaşımı ile Güngör'ün fikirlerinin benzeştiği aşikârdır. Yine Smith'in dini milliyetçiliğe alternatif olarak görmemesi, bu ikisinin bir arada yaşayıp birbirlerini güçlendireceklerini savunması(52), Güngör'ün Türk milliyetçiliği ile İslâmiyet arasında kurduğu ilişkiye çok benzemektedir.

Erol Güngör'ün milliyetçiliğinin etno-sembolizm ile bağı ise milletin bir noktada inşa edilen bir kimlik olduğunu kabul etmesiyle beraber, bu millete temel teşkil edecek bir etnik varlığın ve kültürün olması gerektiği vurgusu üzerinden kurulabilir.(53) Ayrıca etno-sembolizmde geniş yer tutan mitler, kolektif bellek, millî kahraman ve altın çağ motifleri gibi unsurlara Güngör'ün eserlerinde de sıkça rastlanmaktadır.(54)

6.2. Erol Güngör Muhafazakâr mı Milliyetçi mi?

Aughley muhafazakârlığı, modernizmin siyasî, toplumsal ve kültürel yapılar üze-

rindeki tahrip edici yapısından kaynaklanan bir tepki hareketi olarak tanımlamaktadır.(55) Suvanto ise, muhafazakârlığın iki anlamı olduğunu söylemektedir. Birincisi, genel mânâda eski olanı korumaktır; ikincisi ise geleneksel değerlere vurgu yapan, devrimci isteklere karşı çıkan ve reformlarda ılımlılığı savunan sağ ideolojilerin siyasî duruşudur.(56)

Bu durumda Erol Güngör, gelenekleri vurgulaması ve radikal değişimlere karşı çıkması açısından Suvanto'nun ikinci tanımı kapsamında muhafazakâr olarak değerlendirilebilir. Ancak Güngör'ün aynı zamanda bir modernist olduğu da eserlerinde açıkça görülmektedir. Nitekim Can ve Bora'ya göre de Güngör, Batı karşısında İslâm'ı g c lendirmeye çalışan mirastan beslenmiş, ancak radikal ve kozmopolit İslâmcılık yorumlarına karşı çıkmıştır.(57) Güngör aslında kendi sözleriyle de muhafazakârlıktan uzak olduğunu ortaya koymuştur. Milliyetçiliğin dinamik bir gücü olduğunu, buna rağmen muhafazakârlığın pasif bir tutum olduğunu söyleyen Güngör, milliyetçilik ile muhafazakârlığın karıştırılmaması noktasında uyarılarda bulunmuştur.(58)

Güngör' , günümüzde ülkemizde algılanan şekliyle muhafazakâr addeden pek çok yazar bulunmaktadır. Bu yazarlar, Güngör' n İslâmiyet noktasındaki hassasiyetlerinden ötürü kendisini, Türkiye'de çoğunluğunu siyasal İslâmcıların oluşturduğu ve bugün gittikçe daha çok liberal düşünceye eklemlenen muhafazakâr aydın grubu içinde kategorize etmektedirler.

Özellikle liberalizm noktasındaki spekülasyonların dayanaksız olduğu söylenmelidir. Çünkü Güngör, İslâm'ın liberal-kapitalist bir ekonomik ve siyasî sisteme asla müsaade etmeyeceğini savunmaktadır.(59) Güngör her ne kadar İslâmcı entelektuellere bir sempati beslese de sürekli din hakkında konuşan gruplardan rahatsızdır; çünkü bu

gruplar günlük siyasî çekişmeleri  gruna dini araçsallaştırmakta, böylece İslâmiyet'in kutsallığını zedelemektedirler.(60)

Öte yandan, Erol Güngör' n tüm çalışmaları ve hayatı göstermektedir ki, kendisi bir Türk milliyetçisidir. Pek çok konuda farklı düşünceleri ve yaklaşımları olmasına rağmen, kendini her zaman Türk milliyetçileri dairesinde konumlandırmıştır. Siyasî olarak bir bağı olmamasına rağmen, hayatı boyunca  lk c  Hareket ile hep yakın ilişkiler içinde olmuştur. Ülkücü Hareket'in o dönemdeki iki numaralı ismi ve dönemin Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkan Yardımcısı olan Dündar Taşer'in de Güngör  zerindeki etkisi çok büyüktür.(61) Güngör, Taşer ile hep temasta olmuş ve fikirlerine kıymet vermiştir. Ayrıca  lk c  gençliğe seminerler vermiş ve o dönemin mücadelesi içinde hayatlarını kaybeden  lk c  gençlerden şehit ve kahraman olarak bahsetmiştir. Popüler yazılarını paylaştığı dergi ve gazetelerin çoğunluğu da  lk c  Hareket'e yakındır ve hatta bunların bir kısmı MHP'nin yarı-resm  yayın organlarıdır.

Ayrıca eserleri incelendiğinde de görülecektir ki, Erol Güngör Türk kültürü ve Türk medeniyeti gibi terimleri, İslâm ve Osmanlı kavramlarından daha çok kullanmıştır. Zaten Osmanlı da Güngör için Türk'ten farklı bir kavram değildir. Güngör' n Türk milliyetçiliği içindeki yerine bir başka kanıt da bozkurt figürüne ilişkin düşünceleridir. O, bozkurdu Türk mitolojisinin en önemli figürlerinden biri olarak görmüş ve bu sebeple kutsal addetmiştir.

Sık sık kendisine atıf yapan ve günümüzde muhafazakâr gazetelerde kalem oynatan bir kısım yazarların aksine, Erol Güngör Türkler'in etnik kimliğine asla ilgisiz kalmamıştır. "Tarihte Türkler" adlı kitabı, Güngör' n etno-kültürel Türk tarihine olan ilgisini gösteren örneklerden en iyi birisidir.

SONUÇ

Erol Güngör'ün farklı konu başlıkları altında toplanan bu görüşleri evvelâ şunu göstermektedir ki kendisi sadece Türk-milliyetçiliği içinde değil, Türk entelektüel hayatı içinde de çok farklı bir aydın/münevver tipidir. Milliyetçilik çerçevesinde farklı konulara yönelen görüşleri, hiçbir kategoriye dâhil edilemeyecek kadar orijinal ve çatışır gibi görülen kavramlar arasında bir üçüncü/orta yol alternatifidir.

Güngör'e göre ulus-devlet/milliyetçilik ile İslâmiyet, muhafazakârlık ile modernleşme birbirlerine zıt kavramlar olmak zorunda değildir. Onun milliyetçiliği, dünya üzerindeki milliyetçilikler içinde kendine has bir yeri olan Türk milliyetçiliği dairesinde, yine şahsına has bir milliyetçiliktir.

Güngör'ün kafasındaki millî kimlik, Türk soyunun kültürel ve tarihî deneyimleri, Osmanlı mirası ve İslâmiyet'ten müteşekkil bir sentezdir. Güngör, kendi devrinde etnik ihtilâflar daha pek gün yüzüne çıkmadığı için, bu konuya eğilmemiştir. Ancak onun kültürel bir homojenliği öngördüğü ve bu sebeple etnik ayrılıkçı taleplere karşı çıkacağı kuvvetle muhtemeldir. Bunun yanı sıra, tahayyül ettiği Osmanlı merkezli İslâmî kimlik, ırkçı yaklaşımları reddedecektir. Güngör, etnik sorunların da bu yolla çözüleceğini düşünmektedir.

Erol Güngör, daima yenilik taraftarı olmuş, çağdaş bir Türk millî kültürünün ve muhafazakâr kalırken modernleşmenin yolunu aramıştır. İdeoloji yerine fikrin önemini vurgulamıştır. Dogmalardan uzak bilim adamı duruşuyla, kendisinden çok farklı düşünen çevrelerin de takdirini kazanmıştır.

Erol Güngör'den sonra onun fikirlerine yakın ve yerini dolduracak bir aydının gelmemiş olması, Güngör'ün Türk entelektüel tarihindeki yerinin yegâne olduğuna dair bir gösterge olarak kabul edilebilir.

Kaynak, (*)

"www.tasav.org.tr , Bu çalışma, TASAV bünyesinde yer alan Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Merkezi tarafından Aralık 2012 tarihinde yayınlanan "Erol Güngör: Hayatı, Eserleri Ve Düşünceleri" adlı makalenin ikinci bölümüdür. Bu yazının telif hakları TASAV'a aittir."

DİPNOTLAR:

(37) Alkan, a.g.m., s.159.

(38) Taşkın, a.g.e., s.176.

(39) Bahaeddin Yediylıdız, "Erol Güngör'ün Toplum Anlayışı", Millî Kültürler ve Küreselleşme, Konya, 1998, ss.247-256.

(40) Bora ve Can, a.g.e., s.255.

(41) Güngör, Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik, s.83.

(42) Güngör, a.g.e., ss.11-15.

(43) Güngör, a.g.e., s.144.

(44) Güngör, a.g.e., ss.133-142.

(45) Erol Güngör, "Elie Kedourie'nin 'Avrupa'da Milliyetçilik' kitabına Önsöz", Türkiye Günlüğü, Sayı 50, 1998, ss.131-136.

(46) Taşkın, a.g.e., ss.200-203.

(47) Güngör, Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik, s.152.

(48) Güngör, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, s.74.

(49) Güngör, Tarihte Türkler, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, ss.29-32.

(50) Benedict Anderson, Hayalî Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 1995, ss.15-22

(51) Ernest Gellner, Uluslar ve Ulusçuluk, Çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Hill Yayınları, İstanbul, 2008.

(52) Anthony D. Smith, The Nation into History: Historical Debates about Ethnicity and Nationalism, University Press of New England, Hanover, 2000.

(53) Anthony D. Smith, Ulusların Etnik Kökeni, Dost Kitabevi, Ankara, 2003, ss.27-41.

(54) John Hutchinson, "Myth Against Myth: The Nation as Ethnic Overlay", Nations and Nationalism, Cilt 10, Sayı 1/2, 2000, ss.109-123.

(55) Arthur Aughley, Greta Jones ve W.T.M. Riches, The Conservative Political Tradition in Britain and the United States, Fairleigh Dickinson University Press, New Jersey-Rutherford, 1992, s.113.

(56) Pekka Suvanto, Conservatism from French Revolution to the 1990s, Palgrave Macmillan, UK, 1997, s.2.

(57) Can ve Bora, a.g.e., s.256.

(58) Güngör, Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik, s.156.

(59) Güngör, İslâm'ın Bugünkü Meseleleri, s.75.

(60) Erol Güngör, İslâm Tasavvufunun Meseleleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2008, s.177.

(61) Erol Güngör, "Taşer'in Aydınlatığı Dünya", *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*, ss.125-132.

KAYNAKÇA

Alkan, Ahmet Turan. "Halefi Olmayan Bir Bilim Adamı: Erol Güngör". *Doğu-Batı*. Yıl 3, Sayı 11, (2000), ss.159-163.

Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler; Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. çev. İskender Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları, 1995.

Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler; Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. çev. İskender Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları, 1995.

Aughley, Arthur, Greta Jones ve W.T.M. Riches. *The Conservative Political Tradition in Britain and the United States*. Fairleigh Dickinson University Press, New Jersey-Rutherford, 1992.

Bora, Tanıl ve Kemal Can. *Devlet-Ocak-Dergâh*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Gellner, Ernest. *Uluslar ve Ulusçuluk*. çev. Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan. İstanbul: Hill Yayınları, 2008.

Güngör, Erol. *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.

Güngör, Erol. *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2008.

Güngör, Erol. *İslâm'ın Bugünkü Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010.

Güngör, Erol. *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011.

Güngör, Erol. *Tarihte Türkler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006.

Güngör, Erol. *Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.

Güngör, Erol. "Elie Kedourie'nin Avrupa'da Milliyetçilik Kitabına Önsöz". *Türkiye Günlüğü: Milliyetçilik*, Sayı 50, (1998).

Güngör, Erol. *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010.

Güngör, Erol. *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010.

Güngör, Erol. *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006.

Hutchinson, John. "Myth Against Myth: The Nation as Ethnic Overlay". *Nations and Nationalism*, Cilt 10, Sayı 1/2, (2000), ss.109-123.

Kayalı, Kurtuluş. "Türk Düşünce Dünyasının Takipçisi Olmayan Filizi Erol Güngör" *Star Gazetesi*, 13 Aralık 2010.

Smith, Anthony D. *The Nation into History: Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism*. Hanover: University Press of New England, 2000.

Smith, Anthony D. *Ulusların Etnik Kökeni*. Çev. Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir. Ankara: Dost Kitabevi, 2003.

Suvanto, Pekka. *Conservatism from French Revolution to the 1990s*. UK: Palgrave Macmillan, 1997.

Taşkın, Yüksel. *Anti-Komünizmden Küreselleşme Karşılığında Milliyetçi Muhafazakâr Entelijensiya*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Unan, Fahri ve Mehmet Özden. "Erol Güngör ve Bir Medeniyet Amili Olarak Din", *Millî Kültürler ve Küreselleşme Sempozyumu*, Konya: Tebliğler ve Tartışmalar, 1998.

Vayni, Cafer. *Erol Güngör*. Ankara: Alternatif Yayınları, 2002.

Yediyıldız, Bahaeddin. "Erol Güngör'ün Toplum Anlayışı", *Millî Kültürler ve Küreselleşme*, (1998), ss.247-256.

GÜL

•

Fehmi YAKUT

Aşığın usaresi, altın tasta bade gül
Aşkı anlatabilen, en güzel ifade gül.

Maşuklar arasında naz etmekle suçlanır,
Aşığı Mecnun eden, Leyla'dan ziyade gül.

Diken gülün nazıdır, birlikte avuçlanır,
Sanmayın ki bulunur, dikenden azâde gül.

Aşkın gözyaşlarıyla sulandıkça uçlanır,
Bülbülün figanından neş'e bulan sade gül.

Gül için onca bülbül on bir ay oruçtadır.
Bir ay sabır edemez, dalda hanımzâde gül.

Bülbülü snayarak boşa zaman harcama,
Vuslata ermeden dolar bir gün vade gül.

Fehmî'nin yüreğine düşer bir katre koku,
Bir ömür boyu olsun, emrine amâde gül.

DARENDELİOĞLU İLHAN EGEMEN

(1921 - 19 Kasım 1979)

Emin YARIMOĞLU

Darende'den Tarsus'a göç ile gelen bir ailenin çocuğu olan İlhan Egemen 1921 yılında dünyaya geldi. Aile 1934 Soyadı Kanunu ile Egemen soyadını almıştır. Atalarının Darende'den gelmiş olmasından dolayı mahkemeye başvurup Darendelioğlu soyadını almıştır (1). Okul hayatına Tarsus ilçesinde başlayan İlhan Egemen Adana Erkek Lisesi'ndeyken Hatay'ın ülke sınırlarına dahil olmasıyla birlikte oradaki Türk çocuklarıyla ilgilenmek ve onlara örnek olmak amacıyla arkadaşlarıyla Hatay'da bulunmuştur. Erkek Lisesinde okurken Toprak adlı Türkçü dergiyi çıkarmaya başlamıştır.

Darendelioğlu üniversite eğitimi için daha sonra İstanbul'a gitmiştir. 1944 yılında "Sabahattin Ali-Nihal Atsız" davası sonrasında gözaltına alınanlar arasında İlhan Egemen Darendelioğlu da vardır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde eğitim gören Darendelioğlu Türkçü yapılanmalara ve organizasyonlara sürekli katılmıştır. 1950 yılında askere gitti ve yedek subay olarak görevini tamamladı. As-

kerlik sonrası İstanbul'da bir süre Türkçe Öğretmenliği yaptı. Darendelioğlu Beyazıt, Karakol Sokağı'nda Toprak Matbaasını kurmuş ve Toprak dergisini aylık Ülkü dergisi olarak yayınlamaya devam etmiştir. Türkiye dışından gelen soydaşlarımızla ilgilenmiş, komünizmin onlara uyguladığı baskıları onlarla beraber toplantılarda insanlara duyurmuştur. Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği başkanlığı yapmıştır. 1969-1973 yılları arasında da önce Adalet Partisi milletvekilliği sonra da Adalet Partisi'nden ayrılıp kurucuları arasında olduğu Demokratik Parti milletvekilliği yapmıştır. Yurt dışında komünizm karşıtı toplantılara katılmıştır. Siyasi hayatına Milliyetçi Hareket Partisi'nde devam etmiştir.

Ortadoğu gazetesinin başyazarlığını yaptığı sırada Beyazıt'ta bulunan basımevinde çıkarken komünistlerce öldürüldü. Öldürülmeden önce Aydınlik gazetesi sürekli solculara Darendelioğlu'nu hedef gösteriyordu. Katilleri bulunamadı. Çıkardığı dergi gibi TOPRAK oldu. Kabri Adana'da Kürkcüler Köyü'ndedir.

Millet meclisi'nde Demokratik Parti adına yaptığı konuşmada kendi yaşamını özetlemiştir; "Bizim için milletvekili sıfatı da gelip geçicidir. Bizim asli sıfatımız mezara kadar namuslu yaşamaktır, biz o asli vazife içindeyiz." (2)

Toprak Dergisi ve Darendelioğlu

Darendelioğlu'nun Erkek Lisesi öğrencisi iken Adana'da çıkarmağa baladığı ve Edebiyat Fakültesi öğrencisi olduğu yıllarda İstanbul'da sürdürdüğü Toprak dergisi

bir “edebiyat-sanat mecmuası” niteliğinde idi. Bu dönemde Darendelioğlu öğrenci olduğu için derginin sahibi Sakıp Önal olarak gözükmüyor. Dergi 1954 yılında artık kendi matbaasında basılmaya başladı. Bu yeni sayılarda “aylık fikir-sanat-ülkü dergisi” söylemi yer alıyordu. Derginin sahibi Mahmut Ünal ve İlhan Egemen Darendelioğlu olarak görünüyordu. Dergi ile beraber Türkçü fikirleri içeren kitaplar da bu matbaada basılmaya başladı. 1962 yılında yeniden basılmaya başlayan dergide bu dönemde sahibi olarak İlhan Egemen Darendelioğlu’nun ismi yer alır. Komünizmle ilgili yazıların ağırlıklı olarak yer aldığı dergi en uzun ömürlü Türkçü dergilerden biri olmuştur.

Dergide Arif Nihat Asya, Cezmi Türk, M. Zeki Sofuoğlu, A. Nurullah Barıman, Mehmet Sadık Aran, Cevdet Akçalı, Elmas Yıldırım, Reha Oğuz Türkan, Nurettin Pakyürek, Mahmut Ünal, Darendelioğlu İlhan Egemen, Hüseyin Namık Orkun, Necdet Sançar, Hikmet Tanyu, Abdülkadir İnan, Fethi Gemuhluoğlu, Tahsin Ünal, Ziyaettin Babakurban, Yücel Hacaloğlu, Necmeddin Sefercioğlu, Altan Deliorman, Cemal Oğuz Öcal, Fethi Tevetoğlu, Aclan Sayılğan, İsmail Hakkı Gökhan, Refet Körüklü, İzzet Yolalan, Mustafa Kayabek, Hayrani Ilgar, Necdet Özkaya gibi dönemin Türkçüleri yazarlık yapmaktaydı. Dergiyi çoğu zaman Darendelioğlu ile beraber Nurettin Pakyürek yayına hazırlamıştır.(3)

Türk’e Doğru, Tanrıdağ, Milli Yol, Milli Işık, Milli Hareket gibi Türkçü dergilerde de Darendelioğlu’nun yazıları yayımlanmıştır.

Nihal Atsız ve Darendelioğlu

İstanbul’da üniversite okumaya gittiği dönemde Atsız Beğ ile tanışmıştır. 1944 olaylarına Atsız Beğ gibi Darendelioğlu da gözaltına alınmıştır. Darendelioğlu 1944

yılı Mayıs ayı başlarında “Solcu Şairler Antolojisi” adıyla bir broşür yayınlamış, bu broşüründe, edebiyat ve sanat kısvesi adı altında komünizm propagandası yapan şairleri toplamıştı(4). Türkçüler Derneği kurulduğunda kurucular dışında Altan Deliorman ve Mustafa Kafalı ile birlikte derneğe ilk üye olanlardan biridir. Türkçüler Derneği’nin kurucuları dernek başkanlığını ona teklif etmesine rağmen böyle bir görevden kaçınmıştı. Keskin kalemini kılıç maharetiyle kullanan bu genç adam, özel hayatında hakikaten alçak gönüllüydü(5).

Nihal Atsız’ın 11 Aralık 1975’te ölümü üzerine de Toprak dergisinin Aralık 1975 sayısını “Nihal Atsız Özel Sayısı” olarak çıkarmıştır. Bu sayıda Atsız Beğ için; “Kimse inkar edemez ki, merhum, büyük bir vatanperver, korkusuz bir mücahit, akıllı ve şuurlu bir komünist düşmanı idi. Atsız Bey’in, bizim nesilden olup da Türk milliyetçiliğine gönül vermiş olan herkeste büyük hissesi vardır.” demiştir(6). Ayrıca Darendelioğlu Atsız Beğ’in cenaze törenine de katılmıştır.

Komünizmle Mücadele’de Darendelioğlu

Darendelioğlu İstanbul’a okumaya gittiği dönemde Türk Dünyasının çeşitli bölgelerinden Türkiye’ye gelen soydaşlarının anlatımlarıyla komünizmin tehlikeli bir akım olduğunu dinlemiştir. Milliyetçi duygularla yetişen Darendelioğlu İstanbul’da Türkçü guplarla sürekli ilişki içerisinde olmuştur. Atsız Beğ’in oğluna vasiyetinde belirttiği gibi Darendelioğlu’nda da “Komünizm bize düşman bir meslektir.” anlayışı vardır. Çıkardığı dergi komünizmle mücadelede bir bayrak haline gelmiştir. Türkistan’ın komünizm tehlikesinden kurtulması için mücadele edenleri kendi ofisinde ağırlamış ve gittiği toplantılara konuşmacı olarak

götürmüştür. Komünizm tehlikesi altında olan ülkelerde de konferans vermiştir.

Türkiye’de komünist faaliyetlerin artması üzerine İzmir’de Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği kurulmuştur. Derneğin ilk olarak başkanlığını Nejat Halil Pala yapmıştır. Komünizm tehlikesini gören Darendelioğlu, bu derneğe üye oldu ve 1965 yılında derneğin genel başkanı seçildi. Derneğin 78 şubelerini gezerek “Türkiye’de ve Türk basınında komünizm faaliyetleri” hakkında konferanslar verdi. Dernek konferans ve toplantıların yanında “Mücadele” adlı bir dergi yayınlıyordu.(7)

Darendelioğlu’nun Kitapları

*Türkiye’de Komünist Hareketleri 1-2, İstanbul: Toprak Yayınları, Tan Matbaası, 1961-62, 224+224 S; İkinci Baskı: Toker Yayınları, 1979, 607 Sayfa.

*Türk Milliyetçilerinin Kalemile Atatürk, İstanbul: Toprak Yayınları, 1961, 88 s.

*Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri,

*Türk Milliyetçiliği Tarihinde Büyük Kavga, İstanbul: Oymak Yayınları, 1976, 288 s.

*Devrim Nedir?Devrimci Kimdir?,

*Ecevit Marksist mi?, İstanbul: Gül Matbaası, 1979, 128 s

*Ecevit Marksist Mi ? Marksistlerin Maşası Mı ! İşte Belgeleri, İstanbul: Toprak Dergisi Yayınları, 32 s,+2 s. Fotoğraf

*Pazarlar Kanlı İdi Türkiyede ve Rusya’da İki İhtilal Provası, İstanbul: Orkun Yayınları, 1977, 239 s.

*Nazım Hikmet Vatan Haini mi Vatan Şairi mi?

*Komünist Nedir Komünist Kimdir ?, İstanbul: Toprak Yayınları, 1979, 80 s.

Bu kitapların çoğu kendi yayınevi olan Toprak’dan çıkmıştır. Orkun, Toker ve Oymak Yayınlarından da kitapları çıkan

Darendelioğlu ölümüne kadar yazılarıyla Türk milliyetçiliğine hizmet etmiştir.

KAYNAKÇA:

1-Selim Yıldız, Güneyli Yiğit, Ankara, 2013, s.33

2-Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 20.06.1973

3-Geniş bilgi için; Necmeddin Sefercioğlu, Türkçü Dergiler, s.29-32

4-Selim Yıldız, SABAHATTİN ALİ-ATSIZ DAVASI: SANCIDAN BAYRAMA ‘3 MAYIS’ <http://www.devlet.com.tr/>

5-Altan Deliorman, Kırk Kanatlı Jöntürk, 2009

6-Selim Yıldız, Güneyli Yiğit, Ankara, 2013, s.37

7-Geniş bilgi için; İlhan Egemen Darendelioğlu, Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri, s.386-393

Toprak Dergisi, İlhan Egemen Darendelioğlu'nun aylık fikir-sanat-ülkü dergisi olarak 1954-1979 yılları arasında yayımladığı, millî ve manevî değerleri işleyen bir ülkü dergisidir. Darendelioğlu bu dergiyi, suikast sonucu öldüğü 19 Kasım 1979 tarihine kadar İstanbul'da çıkarmaya devam ediyordu.

SES BENİM

•

Hakan İlhan KURT

İlhan Egemen Darendelioğlu anısına

Benim hey gün aşanda kan döşeyen dağlara
Gök kurdun beklediği katar katar sis benim!
Bir mermi çekirdeği şavk verende çağlara
El yakan ayak tutan gövde basan his benim!
Benim hey tarih boyu öz ırkımda ses benim...

Kim büyür Tanrı bilir göze vakti görmeden
Meşkine yedi düvel alın ayaz sürmeden
Yalavaç huy edende gözyaşımında sürmeden
Yüreğe mum titreği iz bırakan is benim!
Benim hey tarih boyu öz ırkımda ses benim...

Odumdur balbalarda adım sanım derende
Ar boğar anlatmaya yer betiğler yerende
Harsımdan arta kalan sagum sözü serende
Çarkında baht eğirten kör feleğe küs benim!
Benim hey tarih boyu öz ırkımda ses benim...

Yangını yiğit dağlar gür sesimi duy benim
Beylerim bilgelerim öz varımdan huy benim
Bahtiyar uçmağ tamu şölen benim toy benim
On bin yıl ötelere kopuz benim kös benim!
Benim hey tarih boyu öz ırkımda ses benim...

Tek Tanrım Gökçe Tanrım kor yüreğim sendedir.
Kurt özüm Bala tahtım söz ereğim sendedir.
Dik başım dik kalmaya tek gereğim sendedir.
Neslime öz atamdan gün düşleyen us benim!
Benim hey tarih boyu öz ırkımda ses benim...

TÖRE'nin Notu:

19 Kasım 1979 tarihinde yayınlamakta olduğu Toprak Dergisi'nden çıkıp arabasına binerken kahpece şehit edilen Ülkücü Şehit İlhan Egemen DARENDELİOĞLU ve şahsında tüm Ülkücü şehitlerimize Allah'tan rahmet diliyoruz.

ALİ BEY HÜSEYİNZADE'NİN TURANCILIK FELSEFESİ (I)

Doç. Dr. Faik ALEKBEROV*

20. asrın başlarında Hasan Bey Zerdabi, Ahmet Bey Ağaoğlu, Ali Bey Hüseyinzade ve Muhammed Emin Resulzade sadece İslâmcılık değil, Türk milletinin birliği, yani Turancılık-Türkçülük fikri uğrunda mücadele etmişlerdir. Bu düşünürlerin esas maksadı Müslüman Türk dünyasının kurtuluşudur. Bu kurtuluş yolunda ise biraz farklı taktiklerin seçilmesi, farklı düşüncelerin dile getirilmesi doğaldır. Diğer taraftan bütün Türkler, bilhassa Müslüman Türkler için bin yıllar boyunca din ve millet (Şamancılık ve Türkçülük, Tanrıçılık ve Türkçülük, İslamcılık ve Türkçülük vb.) neredeyse aynı mahiyeti taşımıştır. Bu bakımdan aynı zamanda milli-dini demokratik cepheyi temsil eden aydınlarımızdan bir kısmının, Türk-İslam dünyasının kurtuluşu için İslam'la yoğrulmuş Türklüğe (Y. Akçuraoğlu, A. Hüseyinzade vd.), diğer bir kısmının Türklükle yoğrulmuş İslam'a (A. Ağaoğlu, K. Karabeyov vd.) önem vermesi doğaldır.

A. İlerici Ruhlu İslamcılık ve Türkçülük :

20. asrın başlarında İslamcılığın ve Türkçülüğün, özellikle siyasi Türkçülüğün en büyük dava adamlarından olan Ali Bey Hüseyinzade (1864-1940) henüz 1. Rus inkılabından (1905) önce Turancılığı duyurmuştur. A. Hüseyinzade'nin 19. asrın sonlarında kaleme aldığı şu şiir buna örnek teşkil etmektedir. «*Ey Macar halkı sizlersiniz bizlere kardeş // Ecdadımızın ortak kaynağıdır Turan! // Bir dine mensubuz biz hepimiz, hakperestiz // İncil ve Kuran'ın bizi ayırması mümkün mü?*». Müslüman Türk dünyasında ilk Turancı, ilk Panturan-

cı olarak bilinen A. Hüseyinzade de asıl milliyetçilik, Türkçülük faaliyeti Türkiye'den Azerbaycan'a dönüşünden sonra, yani Rusya –Japonya savaşı öncesinde ortaya çıkmıştır .

Ali Bey Hüseyinzade'nin teorik felsefi düşüncesinin Azerbaycan dönemini (1905-1910) İlerici Ruhlu İslamcılık ve Türkçülük veya «İslamlaşmak, Türkleşmek ve Avrupalaşmak» gibi formüle edilen üçlü düsturu ve «Osmanlı Türkçülüğü» düşüncesi olarak iki yöne ayırmak gerekir.

A. Hüseyinzade ilk olarak 1904 Kasım'ında Mısır'da yayımlanan «Türk» gazetesine gönderdiği «Hususi Mektup» makalesinde, bazı istisnaları dikkate almazsak, bütünlükle Y. Akçuraoğlu'nun «Üç Tarz-ı Siyaset» eserindeki «Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük» ideolojisi ile örtüştüğünün ipuçlarını vermiştir. Öyle ki, A. Hüseyinzade de Y. Akçuraoğlu gibi «Osmanlı Milleti» fikrini reddederek, esas dikkatini çağdaş ruhlu İslamcılık ve Türkçülük üzerinde birleştirmiş, yeni düşüncenin İslam-Türk kavramlarının bütünlüğü etrafında oluşmasına önem vermiştir. Bununla beraber A. Hüseyinzade, Yusuf Bey'in «üçlü» programında İslamcılık ve Türkçülüğün birliğinin parçalanarak ayrı ayrı alınıp siyasileştirilmesine karşı çıkmıştır. A. Hüseyinzade şimdilik bu meselenin siyasileştirilmesinin, özellikle de İslamcılık ve Türkçülüğe bölünmesinin doğru olmadığını düşünüyordu. Bu manada o, ayrı ayrı «İslamcılık» ve «Türkçülük» düşüncelerinin oluşmasının karşıtı olarak görülür. «Yapay olarak ayrıca Pantürkizm, Panislamizm adları ile yeni yol arayışlarına ne lüzum vardır?».

* Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Felsefe ve Hukuk Enstitüsü, Felsefe ve içtimai fikir tarihi bölümü, büyük elmi işçi. Bakü, faikalekperov@mail.ru

Sadece A. Hüseyinzade şimdilik kültürel Türkçülük ve kültürel İslamcılıktan yola çıkarak, her iki fikrin bütünlüğünü, birliğini ileri sürüyor, bu anlamda tüm Türk milletlerinin milli-dini birliğini zorunlu görüyordu. Aslında o da iyi biliyordu ki, Türklerin hayatında birlik teşkil etmekle birlikte, ayrı ayrı da İslamcılık ve Türkçülüğün kendine özgün yeri ve rolü vardır. Bu bakımdan Hüseyinzade, kültürel yönden İslam'ı ve Türklüğü birlikte gördüğünü ifade etse de, siyasi açıdan her Türk milletinin milli kimliklerini (Türklüklerini) ve dinlerini (Müslümanlıklarını) tanımalarını, bilmelerini de önemli buluyordu. «Müslümanlar ve özellikle Türkler, her nerde olursa olsun, ister Osmanlı'da, ister Türkistan'da, ister Baykal gölü civarında veya Karakorum civarında olsun, birbirlerini (yani Türklüklerini - F.E.) tanıyacak, Sünnilik, Şiilik ve daha bilmem nelik adı altında mezhep taassubunu azaltıp Kur'an-ı Kerim'i anlatmaya gayret edecek, dinin esasının Kur'an olduğunu (yani gerçek Müslümanlıklarını - F.E.) bilecek olurlarsa, daha güzel olmaz mı?». O, daha sonra kaydediyor ki, asıl mesele çalışma şekli, çalışılacak konu ve eğitimidir. Yani bir millet için her şeyden önce arzu edilecek olan şey güçlü olmasıdır, bir milletin güçlü olabilmesi aynı cins unsurlar arasında manevi bağın artmasına bağlıdır, özellikle karşılıklı sevginin artmasına çalışılmalıdır. Aynı zamanda, o, Rusya'da «Tatar» adlı milletin olmadığını, Kırımlıların, Oranburkların, Kazanların vs. Türk oğlu Türk olduğunu vurgulamakla da Türkçülüğü bilinen şekilde İslamcılıktan ayırmıştır. Bu bakımdan bir daha kaydediyoruz ki, bu makalesinde A. Hüseyinzade kültürel açıdan milli-dini bütünlük düşüncesinden hareket etmekle birlikte, Müslümanlığın ve Türklüğün ayrı ele alınmasını da önemli görmüştür. «Müslüman'ız, onun için dünyanın herhangi bir yerinde mensubu bulunduğumuz din kardeşlerimiz başarı

elde etse biz o başarıyı can-ı gönülden alkışlarız! Türk'üz, ona göre de Türk'ün her yerde ilerleme ve gelişme ile mutlu olmasını arzu ederiz» . Bununla da Hüseyinzade bilinen manada «ümme» ve «millet» kavramlarını birbirinden ayırmış, son mefhumu bilimsel netlik ve kesinlik getirmeye çalışmıştır .

Türklüğü ve İslamiyet'i birbirinden ayırması, A. Hüseyinzade'nin Azerbaycan'da olduğu dönemde Türklerin etnografyasına, diline, kültürüne, eski dini-felsefi öğretilerine, genel Türk tarihine adanmış yazılarda bir daha ortaya çıkıyor. Çünkü A.Hüseyinzade Türklerin dünya tarihi ve kültürünün gelişmesinde oynadıkları olağanüstü önemli rolü iyi biliyor ve bu geleneklerin bir zamanlar yeniden dirileceğine inanıyordu: «Çekilin yoldan! Medeniyet geliyor. Tebriz mücahidlerinin, Settarhanların galibiyeti ile geliyor» . Demek oluyor ki A. Hüseyinzade her ne kadar milli dini bütünlükten yola çıksa da, Türk milletinin ve özellikle Azerbaycan Türklerinin bir millet gibi teşekkül oluşturmaları için milli ve dini kimliklerini bilinen anlamda birbirinden ayırıp siyasi irade göstermelerini de zorunlu görmüştür.

Her durumda, 1. Rus inkılabına kadar (1905), «Hususi Mektup» makalesinden de görüldüğü üzere, A. Hüseyinzade aslında, modern ruhlu İslamcılık ve Türkçülüğün birlikteliğinden yola çıkmıştır. Öyle ki o, bütün Müslümanları birbirine kardeş adlandırmış ve Türkçe konuşan halkların tümünü sınıf ve kökenlerine bakılmaksızın birleşmeye çağırmıştır. Bu anlamda ilk dönemlerde Türk-Müslüman halkların kurtuluşunda doğru yolun ne bolşevizmle, ne de nasyonalizmle değil, milli ve modern ruhlu İslamiyet'te olduğuna inanan A. Hüseyinzade'ye göre bu yolun savunucuları ise ilerici İslamcılardır.

Bize öyle geliyor ki, A. Hüseyinzade ilerici ruhlu İslamcılık ve Türkçülüğün

(Türkleşmek, İslamlaşmak ve Avrupalaşmak) birliği fikrini «Hayat» gazetesinin ilk sayısında kaleme aldığı «Gazetemizin Mesleği» isimli makalesinde açık şekilde ifade etmiştir. Bu makalesinde o, M. F. Axunzade, H. Zerdabi ve başka seleflerinden farklı olarak ilerici ruhlu milli-dini fikirleri sistemleştirmeye çalışarak, onun başlıca ilkelerini belirlemiştir. M. E. Resulzade, Y. Akçuraoglu, Z. Gökalp, M. B. Memmedzade ve diğerleri, A. Hüseyinzade'nin 1906-1907' li yıllarda yayınlanan «Füyuzat» dergisinde, «İslam akideli, Türk kanlı ve Avrupa kıyafetli bir insan olalım» demekle, bütün Türk halklarının ortak davasına dönüşen «Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak» fikrinin temelini oluşturduğunu kabul ediyor. A. Hüseyinzade'nin bu «üçlü» düsturuna göre, her Müslüman-Türk çağdaş ruhlu milli ve dini birlikten yola çıkmalıdır. Çünkü A. Hüseyinzade'nin ideolojik-felsefi görüşlerinde milli ve dini kimlik birlikte yürütülürdü. A. Hüseyinzade bunu böyle izah ediyordu; İslam hariç, Türklerin çoğunluğu başka dinlere ciddi şekilde meyil ve istidad göstermemiş, gösterenler ise kendi etnik kökenlerini bile unutmuşlardır. Sadece Müslüman Türkler hem İslam âleminin önemli bir kuvvet kaynağı olmuş, hem de kendi toplum ve milliyetlerini muhafaza etmişlerdir.

Böylelikle, A. Hüseyinzade'nin Türk halklarına iletmek istediği başlıca fikir İslamcılık ve Türkçülükle birlikte, bu fikirlerin özelliği ile çelişmeyen Avrupa'nın olumlu değerlerinin de yayılmasının önemli olduğudur. Ancak batı medeniyetini benimsemek hiç de Müslümanların, Türklerin Avrupalaşması, Avrupalıları taklit etmesi anlamına gelmemelidir. «Türklerin dinden çıkıp batılılaşması, batıların ve dinden çıkanların kalkınması demektir, yoksa Türk ve Müslüman kalkınması demek değildir!». Bu zaman A. Hüseyinzade te-

orik-felsefi şekle sokmaya çalıştığı «üçlü» düsturunun gerçekleşmesini Türkiye, Rusya, bilhassa Azerbaycan çerçevesi ile sınırlandırmayarak tüm Türk ve Müslüman dünyası bütünlüğünde görmüştür.

Ancak Y. Akçuraoglu'na göre A. Hüseyinzade «Gazetemizin Mesleği» isimli makalesinde değil, «Bize hangi ilimler lazımdır» konusu etrafında yürüten tartışmalar temelinde yazdığı makalesinde ilk defa, ilerici İslamcılığın ve Türkçülüğün temelini oluşturan «üçlü» (İslamlaşma, Türkleşme ve Avrupalaşma) düsturu ortaya koymuştur. Bu «üçlü» düstur da çok geçmeden Türk dünyasının her tarafına yayılmış, özellikle Osmanlı Türkiye'sinde Z. Gökalp vd. tarafından desteklenmiştir. Bize öyle geliyor ki, birincisi, bu «üçlü» düstur, yukarıda da belirttiğimiz gibi, A. Hüseyinzade tarafından daha önce ileri sürülmüş, yani «Hayat» in ilk makalesinde de prensip itibariyle belirlenmiştir. İkincisi ise, bu «üçlü» düstur sonraları sadece Türkiye Türkçülüğü değil, Azerbaycan Türkçülüğü fikrinin de oluşmasında önemli rol oynamıştır. Herhalde Hüseyinzade 1900-1910 yıllarında bu «üçlü» düsturu ileri sürürken somut olarak ne Azerbaycan ve Azerbaycan Türkçülüğü, ne de Türkiye ve Türkiye Türkçülüğünü dikkate almıştır. Kanaatimizce, o dönemde teorik-felsefi yönlü «üçlü» düsturunu tüm Türk-İslam dünyası için ileri sürmüştü, sonraları ondan tüm Türk Milletleri özellikle de Azerbaycan Türkleri (M. E. Resulzade vd.) ve Türkiye Türkleri (Z. Gökalp vd.) aynı derecede yararlanmıştı.

B. Osmanlı Türkçülüğü:

Kanaatimizce, 1900-1910 yıllarında o, her ne kadar milli ve modern ruhlu İslamcılıktan yola çıksa da, bunun hedeflerinin belirsizliğini kavramış ve onunla karşılaştırıldığında daha somut olan «Osmanlı Türkçülüğü» fikrini ileri sürmüştür. Anlaşı-

lan A. Hüseyinzade tüm müslümanların (Arap, Fars, Türk vb.) «İslam Birliği» nin mümkün olmadığını görerek, siyasi-ideolojik anlamda dikkatini «Türk-İslam» birliğine dayanan «Osmanlı Türkçülüğü» ne yöneltmiştir. Bu ise bilindiği kadarıyla tüm Türklerin Turan Devletinde (Turancılık-«Panturanizm») birleşme fikri ile özdeşliyordu. Bu bakımdan A. Hüseyinzade' nin «Osmanlı Türkçülüğü» fikrini savunmasında iki temel faktör önemli bir rol oynamıştır; 1)siyasi-ideolojik; 2)manevi-kültürel Türkçülük. Y. Akçuraoğlu'nun tabiri ile söylersek, İstanbul'u İslam ve Türk dünyasının siyasi ve ideolojik merkezi gibi gören Hüseyinzade politikada olduğu gibi, dil ve edebiyatta da, merkezi Osmanlı olmak üzere Türkçülüğe, yani Osmanlı Türkçülüğüne, hatta Panturancılığa katkıda bulunan ilk entelektüeldir .

Bununla birlikte bir konuyu özellikle vurgulamak istiyoruz ki, A. Hüseyinzade siyasi-ideolojik anlamda «Osmanlı Milleti», «Osmanlı Milliyetçiliği» ni değil, merkezi İstanbul olan «Osmanlı Türkçülüğü»nü savunmuştur. Y. Akçuraoğlu'na göre «Özellikle «Füyuzat» da yayınlanan makalelerinin içerik ve biçiminden Hüseyinzade Ali Bey'in Türk, Türkçü, hatta Osmanlıcı olduğuna hemen karar verilebilir. Tüm Türkler arasında Osmanlı Türkçesinin yayılmasını, tüm Türklerin edebi dilinin Osmanlı Türkçesi olmasını istiyor ve kendisi yazılarını oldukça temiz Osmanlı edebi Türkçesi ile, o zamanlar İstanbul'da rağbet gören yeni edebiyat-ı cedide üslubu ile yazıyordu. Siyasi açıdan Osmanlı Devletini, Osmanlı Türklüğünü bağımsız Türklüğün çekirdeği sayıyordu. Bu açıdan, tüm Türklük konusundaki görüşü, «Üç Tarz-ı Siyaset» in Türkçülük fikrine yakın demektir “ .

Ancak A. Akçuraoğlu'ndan farklı olarak, A. Hüseyinzade Türkçülüğün siyasi-ideolojik çekirdeğinin Rusya değil, Osmanlı

Türkiye'sinin olduğunu ileri sürmüştür. Buna neden olarak bazı Türk memleketlerinin ve Türklerin siyasi bakımdan Rusya'nın esaretinde olmasını gösteren A. Hüseyinzade, sadece siyasi ve hukuki açıdan bağımsız Türk devletinde Türkçülüğün gelişerek başka Türk illerini kendi etrafında birleştirebileceğini düşünüyordu. Ona göre yakın zamanda Türk-İslam dünyasının uyanışı, gelişmesi ve yükselmesi Osmanlı Devleti, Osmanlı Türklüğü'ne bağlıdır. İşte Türkiye Türkçülüğü tüm Türkler için siyasi güç ve ideolojik merkeze dönüşürse bundan Rusya Türkleri, özellikle de Azerbaycan Türkleri vb. kazançlı çıkacaktır. Bu bakımdan bağımsız ve ideolojik açıdan daha fazla örgütlenmiş «Osmanlı Türkçülüğü» tüm Türk dünyasının merkezi rolünü oynayabilir. Aynı zamanda, o, «Osmanlı Türkçülüğü»nü ve Turancılığı Rusya Türkleri, özellikle Azerbaycan Türkleri arasında yapılan Ruslaştırma politikasına karşı düşünmüştür. Dolayısıyla o, bu fikirleri geçtiğimiz 60-70 yıl içinde Kafkasya'da Çarlık Rusyası'nın Ruslaştırma, Hıristiyanlaştırma özellikle güney Azerbaycan'da son dönemlerde güçlenen İran etkisi ile Farslaştırma ideolojisine karşı ileri sürmüştür .

Bu da bir kez daha göstermektedir ki, Müslüman ve Türk dünyasının kurtuluşu için ileri sürülen milli-dini birlik (İslamiyet ve Türklüğün birliğine dayalı) ideolojisi açısından A. Ağaoğlu daha çok avantajı İslamcılığa, Y.Akçuraoğlu siyasi Türkçülüğe verdiği halde, A. Hüseyinzade ilk bakışta, her ikisinin birliği pozisyonundan, yani «ikili» düsturdan yola çıkmıştır. Ancak bunun görünüşte böyle olduğunu henüz o zaman idrak eden Akçuraoğlu kaydetmiştir ki, aslında A. Hüseyinzade de onun gibi daha çok Türkçülük fikrinin taraftarı olmuş, hatta Azerbaycan Türkleri arasında «kültürel ve siyasi Türkçülük hareketi» nin ilk yayıcısı olmuştur . Kanaatimizce

burada Y. Akçuraoğlu'nun Hüseyinzade'yi sadece siyasi Türkçülük hareketinin değil, «kültürel ve siyasi Türkçülük hareketi» nin ilk yayıcısı gibi kaleme alması da tesadüf değildir. Bu bir kez daha göstermektedir ki, 1900 - 1910 yıllarında Azerbaycan'daki etnik Türkçülük hareketi filizlenme şeklinde oluşmuş, o zaman için somutluktan (Azerbaycan Türkçülüğü) uzak olarak daha yaygın Türkçülük (tüm Türklerin birliği-Turancılık) karakter taşımış, bu hareket vatanımızda sadece 1910-1920 yıllarında milli karaktere dönüştürülerek Azerbaycan Türkçülüğü biçiminde ortaya çıkmıştır.

Bu açıdan, 1900-1910'lu yıllarda A. Hüseyinzade'nin «Osmanlı Türkçülüğü» nü, Turancılığı tüm Türk-İslam dünyasının uyanışı ve birliği gibi görmesine başlıca faktör, başka Türk milletlerinden (Azerbaycan Türkleri, Kırım Türkleri, Türkistan Türkleri, İran Türkleri ve b.) farklı olarak onların siyasi bağımsızlığa ve güce sahip olmaları ile ilişkili bulunmuştur. O, Türkiye Türkçülüğü tüm Türk milletleri için bir güç ve ideolojik merkeze döndürüldüğü takdirde başka Türk illeri, özellikle Azerbaycan Türkleri de başarı kazanabilirler diye düşünmüştür. Bu anlamda bazı yazarların (A.Balayev ve b.) Hüseyinzade'nin Türk birliğine dayanan «Osmanlı Türkçülüğü» fikri ile diğer Türk milletlerini Osmanlı milletinin içerisinde eritmeye çalıştığına dair görüşüne katılmıyoruz . Bize öyle geliyor ki, A.Hüseyinzade'nin «Osmanlı Türkçülüğü» nü tüm Türklüğün çekirdeği gibi almasını Azerbaycan Türkçülüğünün çelişkisi gibi değil, aksine ivme kazandırıcı unsuru olarak görmek gerekir. Bu açıdan M. E. Resulzade tamamen doğru kaydediyor ki, o dönemde A. Hüseyinzade, A. Ağaoğlu ve aynı fikri savunuların ileri sürdükleri genel Türkçülük fikri ayrı ayrı Türk boylarında (Azeriler, Kırımılilar, Tatarlar, Türkmenler vb.) bağımsızlık aşkı yaratarak onları devrimcileştirmiştir. «Ancak onlar

ayrı ayrı karşılardaki düşmanların çok büyük güçlerinin korkusundan özgürlükten - serbestlikten, bağımsızlıktan söz edemiyorlardı. Bununla birlikte, onların, küçük iller (boylar) hariç, ünlü bir tarihi, parlak bir geleceği olan kalabalık -milletin üyeleri olmalarını anlamaları, doğal olarak umutlarını artırıyor, yüzyılın düşmanı ile dönmeden çatışmaya sevk ediyordu» .

DİPNOTLAR:

- (1)Hüseyinzade Ə. Seçilmiş əsərləri. Bakı, «Şərq-Qərb», 2007, səh-32.
- (2)Akçuraoğlu Yusif. Türkçülüyn tarixi. Bakı, Qanun, 2010, səh-208
- (3)Hüseyinzade Ə. Seçilmiş əsərləri. Bakı, «Şərq-Qərb», 2007, səh-30
- (4)Hüseyinzade Ə. Seçilmiş əsərləri. Bakı, «Şərq-Qərb», 2007, səh-30
- (5)Hüseyinzade Ə. Seçilmiş əsərləri. Bakı, «Şərq-Qərb», 2007, səh-30-31
- (6)Hüseyinzade Ə. Seçilmiş əsərləri. Bakı, «Şərq-Qərb», 2007, səh-35
- (7)Balayev Aydın. Məmməd Əmin Rəsulzadə (1884-1955). Bakı, «Adiloğlu» nəşriyyatı, 201, səh-37
- (8)Hüseyinzade Əli bəy. Siyasəti-fürusət. Bakı: Elm, 1994, səh.114
- (9)Hüseyinzade Ə. Seçilmiş əsərləri. Bakı, «Şərq-Qərb», 2007, səh-57
- (10)Hüseyinzade Ə. Seçilmiş əsərləri. Bakı, «Şərq-Qərb», 2007, səh-35
- (11)Akçuraoğlu Yusif. Türkçülüyn tarixi. Bakı, Qanun, 2010, 209 s.
- (12)Akçuraoğlu Yusif. Türkçülüyn tarixi. Bakı, Qanun, 2010, səh-212.
- (13)Akçuraoğlu Yusif. Türkçülüyn tarixi. Bakı, Qanun, 2010, səh-210.
- (14)Akçuraoğlu Yusif. Türkçülüyn tarixi. Bakı, Qanun, 2010, səh-236-237.
- (15)Akçuraoğlu Yusif. Türkçülüyn tarixi. Bakı, Qanun, 2010, səh-203-204.
- (16)Balayev Aydın. Məmməd Əmin Rəsulzadə (1884-1955). Bakı, «Adiloğlu» nəşriyyatı, 201, səh-27
- (17)Rəsulzadə M.Ə. Panturanizm. Qafqaz sorunu. Bakı, Təknur, 2012, səh-52

(devam edəcək)

YAR AĞLADI MƏN AĞLADIM

•

Husəng CƏFƏRİ*

Yarın boyun qucaqladım yar ağladı, mən ağladım
Yığışdı qonşular bütün car ağladı, mən ağladım

Başında qar qalan dağa danışdım ayrılıq sözün
Bir ah çəkib başındakı qar ağladı, mən ağladım.

Tarımda nar ağacları məni görüb danışdılar,
Boyumu zeytun oxşadı nar ağladı, mən ağladım.

Elə ki əsdi bir xəzan talandı güllərim mənim,
Xəbər çatınca bülbülə, xar ağladı, mən ağladım.

Ürək sözün dedim tara, simlər oldu para para,
Yavaş yavaş sızıldadı tar ağladı, mən ağladım.

Dedim ki həq mənimkidir başımı çəkdilər dara,
Tənab kəsəndə boynumu, dar ağladı, mən ağladım,

Cəfəriyəm boyum bala, gəm sinəmdə qala qala,
Yar canımı ala ala yar ağladı, mən ağladım.

ŞİİRLERDE ÖZLEM

•
Roza KURBAN

Bir kimseyi veya bir şeyi görme, kavuşma isteğine özlem denir. Özlemin, kardeş özlemi, anne-baba özlemi, yâr özlemi gibi birçok çeşidi vardır. Ama en çok acı vereni vatan özlemidir. Özlem, kalplere sığmayıp dizelere taşan duygulardır. Hele hele insan gurbette ise vatan özleminin boyutları katbekat artmaktadır ki, bunun sonucunda duygu yüklü, milli ruhlu eserler ortaya çıkmaktadır. Duygu selinin gözyaşlarına karışması insanları farklı dünyalara götürmekte ve okurlar ister istemez şair-yazarların hayatlarına dahil olmaktadır. Her şair ve her yazar ömründe en az bir kere özlem konusunu kaleme almıştır. Bugün sizlere Türk dünyasının bir parçası olan Kazan Tatar Türkleri ve Kazak Türkleri edebiyatında önemli yer tutan iki şairden bahsedeceğim. Onları birleştiren olgu ise, her ikisinin de vatana hasret gitmeleridir. Bu iki şairden ilki Kazan Tatar Türklerinden Gadel Kutuy, diğeri ise Kazak Türklerinden Magcan Cumabay'dır. 2013 yılı, Kutuy'un doğumunun 110. yıldönümü, Cumabay'ın doğumunun 120. yıldönümüdür. Şair gider şiirleri kalır, derler. Aradan uzun yıllar geçmesine rağmen bu iki şair bugün şiirleri, fikirleri ile aramızda ve kalbimizdedir.

Gadel Kutuy (1903–1945)

Gadel Kutuy (Gadelşa Nurmöhemmet oğlu Kutuy), 28 Kasım 1903'te Saratov vilayetinin Kuznesk ilinin Tatar Kınadısı köyünde orta halli çiftçi ailesinde dünyaya gelmiştir. Kutuy, ilkokul eğitimini doğduğu köyünde almıştır. 1912 yılında Gadel'in babası Nurmöhemmet çiftçilik işini bırak-

mış ve Kutuy ailesi Samara vilayetinin Alekseyevsk köyüne taşınmıştır. Nurmöhemmet Bey burada Kutuyevlar deri fabrikasında çalışmaya başlamış, Gadel ise köydeki Rus okulunda eğitimine devam etmiştir. 1917 yılında Kutuy kardeşler (4 aile) Samara şehrine göç etmiştir. Geleceğin şairi burada edebiyata ilk adımlarını atmıştır. Gadel, okula devam etmenin yanı sıra şehirde bulunan Rus yazar Aleksandr Neverov başkanlığındaki edebiyat derneğinin faaliyetlerine de katılmış, böylece Rus Edebiyatı ile yakından tanışmıştır. Gadel'in ilk şiirini kaleme alması da bu döneme denk gelmektedir. Rus Edebiyatı'ndan etkilenen genç ilk şiirini Rus dilinde yazmıştır. Gadel'in annesi Dine Hanım çok ince ruhlu birisi olduğundan, şair yazdığı şiirlerini ilk annesine okumuştur.

Eğitimini devam ettirmek, Tatar Edebiyatını yakından incelemek, dönemin yazar, şairleri ile tanışmak amacıyla 1920 yılında Gadel Kutuy Türk dünyasının medeniyet merkezi olan Kazan'ın yolunu tutmuştur. 17 yaşındaki genç Politeknik Enstitüsü'nün Kimya Bölümü'nde eğitimine başlamıştır. İki yıl okuduktan sonra doğa bilimlerinin dikkatini çekmediğini fark eden Gadel üniversiteden ayrılmış ve Tatar-Başkurt Askeri Okulu'nda edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Gadel Kutuy edebî çalışmalarını da ihmal etmemiş, şiirleri Tatarca gazete ve dergilerde yayımlanmaya başlamıştır. 1923 yılında "Bizim Yol" dergisinin dördüncü ve beşinci sayılarında "Genç Fütürist Şair" başlığı altında Kutuy'un bir dizi şiiri yayımlanmıştır. 1924 yılında ise "Günler Akarken" adlı ilk kitabı basıl

miştir. Kazan’da geçirdiği yıllarda Gadel Kutuy dönemin tanınmış birçok yazarı ile yakından tanışmış, dostluk kurmuştur. Bilindiği gibi o yıllarda Kazan’a dışarıdan gelenlerin ikinci evi “Bulgar” misafirhanesi olmuştur. Herkes gibi Kutuy da bu misafirhanede kalmış ve burada geleceğin ünlü şairi Hesên Tufan’la (1900–1981) tanışmıştır. Önce komşu odalarda kalan iki şair, daha sonra maddi sıkıntılardan dolayı misafirhanenin aynı odasını paylaşmış, sonunda kiraya çıkmışlardır. Fikirdeş iki şairin arkadaşlıkları o kadar ilerlemiş ki, aynı üniversitenin aynı bölümünü seçmenin yanı sıra, evliliklerini de aynı gün yapmaya karar vermişlerdir. Fakat çeşitli sebeplerden dolayı bu karar hayata geçmemiş, Tufan Kutuy’dan çok daha sonra evlenmiştir. Yukarıda da söz ettiğimiz gibi, Kutuy arkadaşları Tufan’la beraber 1925 yılında Kazan Doğu Eğitim Enstitüsü’nün Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü kazanmıştır. Kutuy 1929 yılında Enstitü’yü başarıyla tamamladıktan sonra 1930’lı yıllarda Kazan Şehir İnşaat Mühendisliği Enstitüsü’nde ilmi sekreter, okullarda ve Kazan Havacılık Yüksek Okulu’nda edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Gadel Kutuy, bu yıllarda şiir yazmanın yanı sıra edebiyatın diğer dallarında da kendini göstermiştir. Hikâye, oyun yazmakla beraber tiyatro eleştirmeni olarak da yazdığı eserler büyük yankı uyandırmış, ses getirmiştir. 1935 yılında Gadel Kutuy’un en ünlü eseri olan “Gönderilmemiş Mektuplar” (Tapşırılmagan Hatlar) romanı “Sovyet Edebiyatı” dergisinin 9.–12. sayılarında yayımlanmıştır. Sıradan bir Tatar kızının tüm zorlukları aşarak hayatta kendi yerini bulması, mutlu bir aile kurması, başarılarına ulaşmasını konu edinen, sade ve samimi bir dille kaleme alınan roman okurların beğenisini kazanmıştır. Defalarca basılan bu roman günümüzde de değerini kaybetmemiştir. Önce Rusçaya çevrilen roman, daha sonra İngiliz, Fransız, Arap,

Kore, Alban, Moğol, Vietnam, Çek, Kazak, Özbek, Kırgız, Çuvaş, Mari vs. dillere çevrilmiştir. Gadel Kutuy 1939 yılında SSCB Yazarlar Birliği’ne üye olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra, Kutuy kalemini düşmana karşı kullanmış, bir dizi vatanseverlik ruhunu konu edinen şiir, makale ve hikâye yazmıştır. 1942 yılının Haziran’ında savaşa giden Kutuy, Stalingrad savunmasında başlayan vatani vazifesini Volhov, Bryansk, Büyük Luka gibi yerlerde sürdürmüştür. Savaşta göstermiş olduğu yararlıklardan dolayı “Kahramanlık İçin” ve “Stalingrad Savunması İçin” madalyalarını almıştır. Kutuy, askeri görevinin yanı sıra cephe gazetelerine haber, makaleler yazmayı da ihmal etmemiştir. 1944 yılında izin alıp kısa süreliğine Kazan’a dönen Gadel Kutuy, bu sırada “Rüstem’in Maceraları” adlı fantastik bir çocuk romanı yazmıştır. 1944 yılının sonbaharında Kutuy, Birinci Beyaz Rusya cephesince yayımlanan “Kızıl Ordu” gazetesinde çalışmaya başlamıştır. Gazetede Gadel Kutuy’un haber yazıları, araştırmaları, “Hançer” adlı hikâyesi vs. yayımlanmıştır. Şairin vatan için mücadele veren Sovyet askerlerinin hislerini sanatsal bir şekilde duyuran ünlü “Özlem” adlı mensur şiiri de bu dönemde yazılmıştır. Şair, 1945 yılının ilkbaharında sağlığı kötüleşince askeri hastaneye yatırılmış ve hasta yatağından kalkamamış, 15 Temmuz 1945 tarihinde Polonya’nın Zgeş şehrinde hayata gözlerini kapatmıştır. Kutuy özlemini çektiği vatanına kavuşmadan aramızdan ayrılmıştır. Gadel Kutuy’un oğlu Röstem (Rüstem) (1936–2010) babasının yolunu seçmiş ve yazar olmuştur. Röstem Kutuy aynı zamanda çevri alanında da büyük başarılarla imza atmış olup, birçok Tatar yazarının eserlerini Rusçaya çevirmiştir.

Gadel Kutuy’un İkinci Dünya Savaşı sırasında cephede kaleme aldığı “Özlem” (Sagınu) adlı mensur şiirini sunuyorum:

Özlem

Ben, yabancı ülkelerde güzel güller, mis kokulu çiçekleri kokuyorum. Fakat ne kadar koklarsam koklayayım, nefesim daralıyor, soluğum kesiliyor. Sanki memleketimin inci çiçeği değil de, pelini dahi bugün bana şifa olurdu.

Özledim, çok özledim seni vatanım!

Ben şarıl şarıl akan nehirlerden, derin kuyulardan soğuk su içiyorum. Ama ne kadar içersen içeyim susuzluğumu gideremiyorum. Ben vatanımın eski İdil'ini, sakın Don'unu, aydınlık Aragva'sını, şiirsel Dim boylarını özliyorum. Bu kutsal nehirlerin sularını değil, yemyeşil çayırıltadaki pınarlarımızın bir yudum suyunu bile bugün ben şerbet olarak içerdim.

Özledim, çok özledim seni vatanım!

Ben Karpat Dağları'na çıktım, Finlandiya gölleri yanında dinlendim. Fakat Elbrus gibi mehabet, Kazbek gibi güzel dağlara, Akkuş Gölü gibi büyümlü göllere rastlamadım.

Sendeki gibi ilahî güzellik, sendeki gibi şiirsel mehabet başka hiçbir yerde yoktur, vatanım!

Ben yabancı köy ve şehirlerden geçiyorum. Zafer beni Berlin'e götürüyor. Yabancı çocuklar bana demet demet çiçekler sunuyor, yabancı ihtiyarlar bana içki ikram ediyorlar, yabancı kızlar bana yemişler uzatıp gülümsüyor ve yalvarıyorlar:

— Sen bizi ölümden kurtardın, şimdi gel, yakışıklı misafirimiz ol, bizde kal! diyorlar.

Ama ben gülümseyemiyorum, çünkü içkileri sarhoş etmiyor, gülümsemeleri içimi ısıtmıyor. Ben yoluma devam ediyorum. Ben aziz vatanımı, onun güzel bayramlarını, onun yorgun ayakları bile dans ettirebilen içkilerini, kalbimi ısıtan ince belli güzellerini özliyorum, günahsız çocuklarını görmüş gibi oluyorum.

Özledim, çok özledim seni vatanım!

Ben gururluca ilerliyorum. Çünkü ben yabancı ülkede esir değil, galibim. Bana

her evin kapısı, her evin eşiği açık. Fakat hiçbir eve girmek istemiyorum. Ben ec-datlarımın kurduğu vatanımdaki kutsal yurdumu düşünüyorum ve oraya daha hızlı varabilmek için Berlin'e gitmeye acele ediyorum. Berlin'e ben, vatanımla ayrılık özlemimi bir daha asla yaşamamak için, tarifsiz bir öfke ile gidiyorum. Öfkem o kadar kuvvetli, özlemim o kadar tatlı ki, dayanamıyor şarkı söylüyorum:

İli anlamsız, suyu tatsız,

Eve dönmek istiyorum!

Biz meydana giriyoruz. Polonyalı gençler, bizi tebrik ediyor, kendilerinin en güzel şarkılarını okuyorlar. Fakat benim gönlüm uzaklarda. Ben, kendi Kızıl Meydan'ımızı özliyorum ve memleketten gelmiş mektupları okuyorum. Dostlarım, kardeşlerim bana, özliyor musun, diye soruyorlar. Benim boğazım düğümleniyor. Boğazımdaki o düğümü yutkunarak mektupları yanıtıyorum:

Telgraf direği, büyük yolun feneridir,

Özliyor musun, diye soruyorsunuz. Nasıl özlemeyim ki!

Özledim, çok özledim seni vatanım!

Seni özledikçe, bende güç kuvvet artıyor, ruhum kanatlanıyor. Yabancı ülkedeyken ben anladım ki insan için kendi vatanından daha da kutsal, kendi vatanından daha da değerli, kendi vatanından daha da güzel bir yer dünyada yoktur.

Özledikçe özlemek istiyorsun. Özlemim bu kadar güçlü olduğuna göre dönmem de kaçınılmazdır. Yoksa bu kadar özlemezdin.

Özledim, çok özledim seni, kutsal vatanım!

(Celelijeva M.Ş., Edhemova G.M., Sibgatullina D.Ş. 1995: 122-123). (Çev. R.K.).

Magcan Cumabay (1893–1938)

Magcan Cumabay, 1893 yılında Akmola vilayetinin Poludenovskiy nahiyesinde zengin ve kalabalık bir ailede dünyaya gelmiştir. Zeki olduğu küçüklüğünden belli olan

Magcan henüz 4 yaşındayken okul öğretmeninden okuma yazma öğrenmiştir. 1905 yılında eğitimini devam ettirmek için Kızılyar (Petropavlovsk) medresesinin yolunu tutmuştur. Medrese öğretmeni Muhametcan Begişev Türkiye’de eğitim almış biri olduğundan, öğrencilerine Fars, Arap ve Türk dillerini de öğretmiştir. Magcan söz konusu dilleri öğrenmiş olarak 1910 yılında medreseden ayrılmıştır. Fakat bu eğitimin yeterli olmadığını kanaatinde olan Magcan Cumabay, dönemin en gözde medreselerinden birisi olan Ufa’daki Galiye Medresesi’ne gitmeye karar vermiştir. Ufa Medresesi yenilikçi bir medrese olduğundan dersler sadece dini eğitim ile sınırlı kalmamıştır. Ünlü eleştirmen, edebiyat bilgini, dilci, siyaset yazarı, gazeteci, tarihçi, eğitimci, devlet adamı ve Tatar edebiyatının gelmiş geçmiş en ünlü roman yazarı Galimcan İbrahimov (1887–1938) o dönem medresede edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Magcan Cumabay için Galiye Medresesi yalnız okul olmakla kalmamış, hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Genç Cumabay’ın yeteneğinin farkına varan Galimcan İbrahimov, ona eğitimine devam etmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Cumabay da hocasının sözüne kulak vermiştir. 1912 yılında Magcan Cumabay’ın “Şolpan” (Çolpan) adlı ilk kitabı Kazan’da yayımlanmıştır. Arap harfleriyle Kazak dilinde yazılmış olan bu kitabının yayımlanması için Galimcan İbrahimov çok emek sarf etmiştir. 1913 -1916 yılları arasında Cumabay Omsk şehrindeki Öğretmen Okulu’nda eğitim almış ve okulu üstün başarı ile bitirmiştir. Okul yıllarında Magcan Cumabay’ın özel hayatında da değişiklik olmuş, Çokan Velihanoğlu’nun (1835–1865) yeğeninin kızı Zeynep Hanım ile dünya evine girmiştir. Ne yazık ki bu mutluluk uzun sürmemiş Zeynep Hanım doğum sırasında ölmüştür.

Bilgin G. N. Potanin, Magcan Cumabay

ile olan ilk görüşmelerinden sonra onda ışık görmüş olsa gerek “Bu genç ileride ikinci Çokan Velihanoğlu olacaktır” demiştir. Bilginin Cumabay ile ilgili dedikleri doğru çıkmıştır. Magcan Cumabay sonraki yıllarda ünlü tarihçi, Türkolog, dil bilgini ve pedagog olarak kendini kanıtlamıştır. Kazak Dili ve Edebiyatı ile ilgili “Pedagoji” adlı ders kitabının yazarı olan Magcan Cumabay 1917 yılında Orenburg’ta gerçekleşen İkinci Kırgız Kurultayı’nda okullar için ders kitapları hazırlama komisyonuna seçilmiştir. 1918 yılının başlarında Magcan Cumabay “Uş Yuz” (Üç Yüz) Parti üyeleri ile birlikte tutuklanmış ve 7 ay kadar Omsk hapishanesinde tutuklu kalmıştır. 1918 yılında Omsk ve Kızılyar şehirlerinde Kazak Dili Öğretmenleri Kursu açılmış ve Cumabay bu kurumlara müdür olarak görevlendirilmiştir. 1922 yılında Taşkent’te bulunan Kazak-Kırgız Enstitüsü’ne öğretmen olarak davet edilmiştir. Aynı zamanda “Şolpan”, “Sana” dergilerinde ve Akcol gazetesinde de şiirlerini yayımlamıştır. 1922 yılında şairin “Magcan Cumabay’ın Şiirleri” başlıklı ikinci şiir kitabı Taşkent’te yayımlanmıştır.

1923–1927 yılları arasında Magcan Cumabay Moskova Edebiyat-Sanat Enstitü’sünde eğitim almıştır. Enstitü yıllarında Cumabay Rus ve Batı Edebiyatı ile yakından tanışmış ve etkilenmiştir. Bundan dolayı Moskova’dayken Rus ve Batı şairlerinin eserlerini Kazakçaya çevirmiştir. Bazıları Magcan Cumabay’ı “Kazakların Puşkin’i” (1799–1837) diye adlandırmış, İngiliz şair Byron’a (1788–1824) ve Shakespeare’ye (1564–1818) benzetmiş, bazıları ise hafif dalgalı gür saçlarından ileri gelen dış görünümünü Rus şair Sergey Yesenin’i (1895–1925) anımsattığını söylemişlerdir. Moskova’dayken birçok yazar ve şair ile

yakından tanışan ve bilgi alışverişinde bulunan Magcan Cumabay, “Alka” (Konsey, Zirve) adında Kazak Yazarlar Birliğini kurmak için faaliyete başlamış, oluşacak olan birliğin programını hazırlamıştır. Yazarlar Birliğinin programını posta aracılığıyla çeşitli yerlerde yaşayan Kazak yazarlara göndermiştir. “Alka”nın programı yazarlar tarafından desteklenmiş olsa dahi birlik resmi olarak kayda geçirilememiştir. Kazak Yazarlar Birliği’ni kurma fikri Bolşevikler tarafından olumsuz karşılanmıştır. Bolşevikler, birliğin kurulmasında milliyetçilik unsurları tespit etmiş, ayrıca Alaş Ordu’sunu yeniden diriltip Sovyetleri yıkma teşebbüsü bulunduğu sonucuna varmıştır.

Moskova Edebiyat-Sanat Enstitü’sünden mezun olduktan sonra Kazakistan’a geri dönen şair öğretmen olarak göreve başlamıştır. 1929 yılında Cumabay, Alaş Ordu’su mensubu, Pantürkist ve Japon casusu suçlamasıyla Kızılyar’da tutuklanmış ve Moskova’ya götürülmüştür. Mahkeme sonuçlanana kadar Moskova’nın Butırka Hapishanesi’nde kalan Cumabay, mahkeme kararı ile 10 yıl hapis cezasına çarptırılmış ve Arhangelsk bölgesine gönderilmiştir. 1934 yılında Rus yazar M. Gorki (1868–1936) ve Y. Peşkova’ya yardım etmeleri isteğiyle mektup yazan Cumabay, bu arkadaşlarının yardımı ve çabasıyla 1936 yılında haptisten çıkarılmıştır. Fakat bir buçuk yıl aradan sonra 30 Aralık 1937 tarihinde Almatı’da tekrar tutuklanan Cumabay 19 Mart 1938’de idam edilmiştir. Magcan Cumabay’ın ikinci eşi Züleyha eşinin döneceği umuduyla şairin arşivini 20 yıldan fazla saklamıştır. 8 Temmuz 1960 tarihinde Magcan Cumabay’ın suçsuz olduğu anlaşılmış ve şair aklanmış olmasına karşın Cumabay’ın şiirlerini yayımlamaya acele etmemişlerdir. Ancak perestroyka yıllarına denk gelen 1988 yılında şairin şiirleri tekrar milletin huzuruna çıkmıştır. 1993 yılında Magcan

Cumabay’ın doğumunun 100. yıldönümü dolayısıyla Kızılyar şehrinde Cumabay’ın oturmuş vaziyette omuzunda şahin bulunan 3 metrelik mermer heykeli dikilmiştir. 2000 yılında Bulaevo şehrinde büstü, 2003 yılında Sarıtomar köyünde heykeli dikilmiştir. Ayrıca kitapları da tekrar yayımlanmıştır. Örneğin “Pedagoji” adlı eseri 1993 yılında Almatı’da, “Şıgarmaları” (Eserleri) 1989’da Almatı’da, “İzbrannoye” (Seçmeler) 3 cilt olarak 1996’da Almatı’da, 2006 yılında Rus ve Kazak dilindeki “İzbrannoye” (Seçmeler) Moskova’da vs. yayımlanmıştır. Magcan Cumabay ile ilgili belgesel 1990 yılında yönetmen Kalila Umarov tarafından çekilmiştir. Bir de şairin kaleme aldığı gerçek tarihi olayları yansıtan “Batır Bayan” adlı eseri 1993 yılında filme alınmıştır.

Sizlere Magcan Cumabay’ın hapishaneyken yazdığı “Özledim” (Sagındım) adlı şiirini sunuyorum:

Özledim

Hapishanede ay ve günün ne olduğunu şaşırırım,

Sarardım, bozkırlarımı özledim.

Gözbebeğim, yavrum diye ah çeken,

Uzaktaki çaresiz annemi özledim.

Yattığım evin duvarları kara taş,

Işığa ve ılık güneşe tam düşman.

Pis koku, hep kara gölge,

Sabah akşam da, gece gündüz de hep aynı.

Alçak, serin, çok karanlık dar çukur;

Kapımda çelik kara kilit var.

Küçük pencerele demir parmaklı,

Böyle evden kime duyulur acı feryat!

Altın güneşi, kara toprağı özledim,

Can yoldaşım, hızlı esen rüzgârı özledim.

Alıştırılmamış tay gibi büyüten,

Arkadaşı, doğup büyüdüğüm vatanımı özledim.

Bir yerlerde güneş doğuyor, batıyor,
 Çaresiz tutsak mırıldanıp yatıyor.
 Demir parmaklıkların arkasından
 bakmaya kalkarsan
 Gözlemleyen gardiyanlar vururlar.
 Yemek midir, pis çorba, kara ekmek?
 Elma gibi yanağımda kalmadı bir damla
 kan.
 Zil çalarak uyandırır bağırıp,
 Hiç olmazsa bilinir bilinmez atsaydı tan.

Özgür olduğum günlerimi özledim,
 Rüzgâr gibi geçen günlerimi özledim.
 Kuş gibi özgürce uçarsam, konarsam,
 Gönlüme göre geçen günlerimi özledim.

Hapishanenin günü uzun aya bedel,
 Cana yeten gecesi uzun yıla bedel.
 Eski mezar gibi bir sessizlik, sükût,
 Yavaş adımlarla gardiyan geziniyor tek
 başına.
 Kara yılan gibi kaygılı düşünceler bastı,
 Aziz canım için kurtuluş yoktur.
 Kaygılı düşünceler karartıyor genç kalbi,
 Tanrım yaratıcım, hiç değilse tanın
 atsaydı.

Oyunu bir yaşıtılarımı özledim,
 Aynı dilekte olan yoldaşlarımı özledim.
 Gelecek için birlikte plan kuran,
 Sırdaş olan can dostlarımı özledim.

Acılarla doludur genç kalbim, bıktım
 usandım,
 Tanıdık bir ses duymanın özlemini
 çektim.
 Ne dediğini, ne yaptığını bilmeden,
 Özgür bir millete mensup olmama
 rağmen hor görüldüm!
 Kucaklamak için yanımda yok yakın biri-
 si,
 Beynime sıçrayan sıcak kan huzurumu
 kaçırdı.
 Alevlenen genç kalbe ne fayda,
 Yanan bedenim yatıp kalkmasından?

Yürekte sevdiğim canımı özledim,
 Yârimin ipek gibi yumuşak okşayışını
 özledim.

Ayrılırken doğuda ağaran,
 Beyaz ipek gibi tanı özledim.
 Ne gördüysem Alaş için görmüşümdür,
 Ulusum için ölmem benim için bir
 şereftir!

Ben ölürsem dahi Alaş ölmez, büyür,
 Elinden geleni ardına koymasın!

Kalabalık ulusum, gür ormanlarım,
 Gayretli, cesaretli yiğit Alaş'ım!
 Kendiliğinden yıkılır, sır verme sabret,
 Ahmaklar abartmıştır onun gücünü.

Kazağımı, kalabalık ulusumu özledim,
 Sarı Arka'mı, bozkırımı özledim.
 Bal gibi pınar, köpükleri gümüş gibi,
 Arka'daki aydın gölü özledim.

Sevinçte: "Ey, sen mi!"- diyenler,
 Kaderde benim için ah çekenler,
 Kurtulmak zor, attığım her adım takipte,
 Sıraya geçirip sabah-akşam sayım yapar.

Tanrım sen koru,
 Acıma duygusu olmayanlar feryadı
 dinler mi?!

Tutsak olarak sararmış evladından,
 Kim iletir selamımı anneme?
 Hapishanede ay ve günleri şaşırdım,
 Sarardım, bozkırlarımı özledim.
 "Gözbebeğim, yavrum!" – diye ah çeken,
 Uzaktaki çaresiz annemi özledim!

(Kurban 1993:183-187).

Magcan Cumabay'ın milli ruhlu şiirleri
 ünlü tarihçi ve devlet adamı Zeki Velidi To-
 gan'ı (1890-1970) da derinden etkilemiş
 olsa gerek "Hatıralar" adlı eserinde Baş-
 kurt-Kazak Ordularının birlikte Mosko-
 va'ya gitme kararından söz ederken şairin
 "Ural" şiirinden bahsetmiştir. Cumabay, bu

şiiirinde Türk Birliği veya başka bir değişle Pantürkizm konusu üzerinde durmuştur.

Ural

*Uzun Ural Dağı sen doğu ile batı arasın-
da sınır olduğun gibi,*

*Aydınlığın oğullarıyla (Türklerle) karan-
lığın oğulları (Ruslar) arasında da sınır
teşkil ediyorsun.*

*Senin öte yanın gök gözlü cinler yuvası
olduğu gibi,*

*Beri yanın da Türk'ün Sarı Dalası (Boz-
kırlar)dır.*

*Ural gibi, atalarımızın mekân tuttuğu ül-
keye,*

*Atalarımızın bu aziz kabirlerine,
Ağzını kıl basmış yabancılar sahip ol-
muşlardır.*

Oradaki erlere kıyıcılık yapmaktadırlar.

*Bizi terbiye edip büyüten babamızın sen
azametli Ural.*

*Boynunu ağabeyine (Kazakistan'a) çevir.
Türk'ün bütün kahraman oğulları!*

*Birleşerek burasını düşmana çiğnetme-
yiniz.*

Düşmanın yolunu kesiniz

Ve atlarınızın dizginlerine sarılarak,

Burasını müdafaa ediniz!

(Togan 1999: 209).

Sonuç

İki şairin hayatı ve eserlerini kısaca inceledik. Her iki şairin birçok ortak noktası olduğu gibi farklı yönleri de bulunmaktadır. Hem Gadel Kutuy, hem Magcan Cumabay Çarlık Rusya'sı döneminde dünyaya gelmiş, üniversite eğitimlerini Sovyetler döneminde yapmış, genç denilecek 40'lı yaşlarda kendi iradeleri dışında hayata gözlerini kapamış Sovyet rejiminin kurbanlarıdır. İkisi de vatan hasreti içinde geçirdiği

son günlerinde özlem ile ilgili şiirlerini kaleme almıştır. Farklı olan şu ki, Cumabay Stalin'in karşısında, Kutuy ise aksine Stalin için savaşa gitmiştir. Günümüzde Gadel Kutuy'un Polonya'nın Zgeş şehrinde mezarı bulunmaktadır, Cumabay'ın ise kurşuna dizilmiş diğer arkadaşları gibi mezarı yoktur, o dönem idam edilenler toplu mezarlara gömülmüş olduğundan yeri dahi belirsizdir. Fakat her ne olursa olsun her iki şair de bugün milletin kalbinde şiirleriyle yaşamaktadır. Asıl mezarlar insanların kalbinde olan mezarlardır. Kutuy da, Cumabay da doğup büyüdüğü topraklardan uzaklarda, yad ellerde hayatları son bulmasına karşın şiirleri değil taş duvarları, devirleri, ülkeleri, yasakları, zalimleri ve zulümleri aşarak milletine ulaşmıştır. Yaşanmışlıkları duygularla bütünleştiren şiirleri kuşaktan kuşağa intikal edilmiş ve ezbere okunmaktadır. Gadel Kutuy ve Magcan Cumabay'ın hayatı, vatani olmayan milletlerin acı kaderinin bir gerçeğidir. Kazan Tatar Türk'ü ve Kazak Türk'ü olan şairlerin birbirinden farklı ama ortak yazgısı aslında Türk tarihinin karanlık sayfalarının bir yansımasıdır.

Kaynakça:

Celeliyeva M.Ş., Edhemova G.M., Sibgatullina D.Ş., Edebiyat, Kazan 1995.

Cumabayev, Magcan, Tañdamalı (Seçmeler), Almatı 1992.

Gaynetdinov, Mesgut, Davıllarda, Cillerde (Fırtınalarda, Yellerde), Kazan 1989.

Kurban, İklil, Magcan Cumabay Yüz Yaşında, Türk Kültürü, sayı 359, Yıl XXXI, Mart, Ankara 1993.

Kurban, İklil, Yaşlı Tarihin Yankısı: Bulgar-Tatar Tarihi ve Medeniyeti, İstanbul 1998.

Tatar Poeziyese Antologiyese (Tatar Şiir Antolojisi), II. kitap, Gadel Kutuy, Kazan 1992.

Togan, Zeki Velidi, Hatıralar, Ankara 1999.

RESİM YAPMASINI BİLMEM Kİ BEN...

•
Ömer Faruk BEYCEOĞLU

“Bahara ermedi mevsim, hazan olup gidiyor.”

Hiç yeşermedi yüreğime ektiğim çiçekler.
Hiç istediğim rengi bulamadım büyütüp beslediğim güllerde.
Bir şeyler eksikti çimenlerimin, ağaçlarımın, kuşlarımın renklerinde.
Soluktu...

Ansızın çıkıverdin karşıma.
Ebruli yaşantımın soluk renklerine heyecan getirdin.
Canlanmaya başladı hazanda uçuşan yapraklarımın rengi.

Hiç resim yapamam ben, renkleri de bilmem.

Senin renklerini koydum avuçlarıma ve başladım serpmeye
hoşlanmadığım yerlerine hayatımın.

Bazen ateş kırmızını ilave ettim verdiği heyecanı göstermek için kendime,
bazen sarı serpiştirdim olur olmaz yerlere cıvıl cıvıl.

Ağaçlarım, çiçeklerim, kuşlarım velhasıl hayatım renklendi.

Kimi zaman kırk yıl hatırlayayım diye kahverengine buladım parmaklarımı
hatırlamak istediğim yerlere sürdüm.

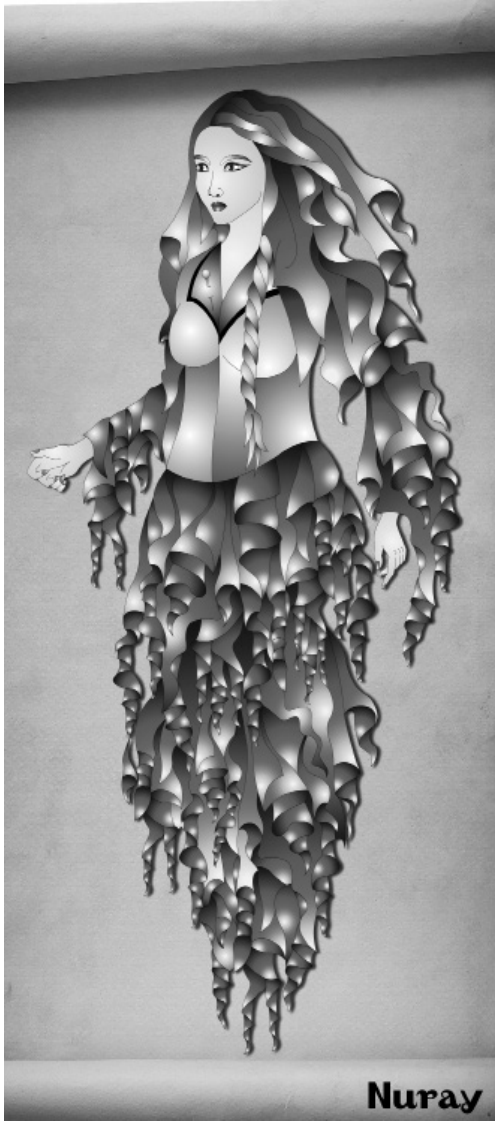
Bir şeye benzemeye başlamıştı resim.
Başlamıştı başlamasına da ben hem acemi, hem aceleci, hem de düşüncesizce
kendimi kaybettim resmin güzelliği karşısında,
avucumdaki kırmızını döküverdim resmin ortasına...

Her şey birbirine karıştı, her şey altüst oldu...

Dedim ya, resim yapmasını bilmem ki ben.

NAZ MÂKAMINA ÇAĞRI

Mustafa Burak DOĞU

Resim: Nuray BİLGİLİ
Türk Mitolojisinden AKMARAL

Umut ol, doğ içime,
Azad et gülüşümü;
Bir annenin düşümü,
Hayra yorması gibi.

Ben rıhtımda beklerken,
Sen bir vapurdan insan;
İskelede saatin
Birden vurması gibi...

Yahut ben küheylanca,
Dörtnala sana gelsem;
Islık çalan bir okun
Tene varması gibi...

Karbeyaz bir sevgiyle,
Ovalasan ruhumu;
Cibril'in kutlu göğsü,
Tutup yarması gibi...

Ayşe ile Habib'in
Kördüğümüyüz senle.
Ve gözlerin
Yesrib'in Tatlı hurması gibi...

Ve ellerin dokunsa
Dursa kanamalarım;
Tılsımlı bir kumaşın
Yara sarması gibi...

Saçlarını okşamak,
Sınırı tahammülün...
Ve o güzel kahkülün
Tacın sırması gibi.

Taç senindir, sultansın.
Tek emir buyuransın.
"Şu vücut ikliminin"
Hükümfermâsı gibi...

Umut ol, doğ içime,
Azad et gülüşümü;
Bir annenin düşümü,
Hayra yorması gibi...

MALAZGİRT'TEN MİSİR'A; TÜRKLERİN BİN YILLIK 'KIZIL ELMA' MÜLAHAZASI

•
Abdullah KILAVUZ

*“Yüz paralık kurşunla gider hayat dediğin
Tanrı yolu uzaktır, erken kalk, sıkı giyin
Yazık, bütün ömrünce o kadar özlediğin
Güzel Kızıl Elma'na varmadan öleceksin”*

26 Ağustos 1071. Yer: Malazgirt Ovası.

Piyadelerin göğü yırtan savaş naraları ve dörtnele at süren süvarilerin kılıç şakırtıları yerini bir süre sonra zafer ve mutluluk çığlıklarına bırakır. Sultan Alparslan kumandasında hazır bulunan otuz bin yiğit alperenden mürekkep Türk ordusu, yetmiş beş bin kişilik Roman Diyojen'in ordusuna karşı tarihin belki de en mühim zaferlerinden birini elde eder... Gözyaşlarıyla secdeye varır koca ordu Malazgirt Ovası'nda. Lâkin Sultan Alparslan'ın yüzünün güldüğüne şahit olamaz kimseler. Az önce ak kefenler içinde en önde cenk eden ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun küffar kalbine İslâm hançerini saplayan kumandan şimdi sevineceği yerde neden böyle durgun ve dalgındır? Herkes bu sorunun cevabını bulmaya çalışırken, Sultan Alparslan çadırında derin düşüncelere dalmış düşünmektedir. Dünü düşünür, bugünü... Atalarını, geldikleri toprakları, bıraktıklarını, kazandıklarını, yitirdiklerini... Oğuz Kağan'ın Kızılema'sını düşünür, Pekini... Çin seddini aşmak için bin yıldır uçmağa varan sayısız ceddini. İltiş Kutluk Kağan'ı... Attila'nın Avrupa'sını... Tuna'yı, Roma'yı... Sonra kendi Kızıl Elma'sını düşünür ve bir süre dalıp gittikten sonra çadırına vezirleri-

ni çağırır. Ordu henüz Malazgirt Ovası'nı terk etmemişken gizli bir istihbarat teşkilatı kurulması emrini verir onlara. Kurulan teşkilat Anadolu'ya gönderilecektir. Amaç, İstanbul'un fethi için zemin oluşturmaktır. Sultan Alparslan artık kararını vermiştir: Atalarının dört bin yıl boyunca peşinden sürüklendiği nazlı gelin; yani “Kızıl Elma” Ayasofya'nın o yıkılası kubbesindedir!

29 Mayıs 1453. Yer: İstanbul.

Sultan Fatih Mehmed elli üç günde hak ile yeksan ettiği meşhur Bizans surlarına, Edirnekapı'dan tarihin kayıt düştüğü en büyük muzaffer kumandanlarından biri olarak girer. Sağında Zağnos Paşa, solunda Saruca Paşa; ardında Akşemseddin, Şehabettin Paşa, Kaptan-ı Derya Hamza Paşa ve Molla Gürani ile seyre koyulur atası Alparslan'ın Kızıl Elma'sı olan bu nazlı şehri ve Ayasofya'nın o kibir abidesi kubbesini... Yeniçerilerin zafer çığlıkları Doğu Roma'nın gök kubbesinde yankılanırken, bir ay önceden karadan yürütülen yetmiş iki parça gemi bile adeta zaferin mutluluğuyla Haliç kıyılarında süzölmeye başlar. Dört yüz yıllık hayal gerçek olmuş, Genç Fatih'in ordusu Meryem Ana tasvirini parçalamış, “kutsal haç” hilâlin gölgesinde kalmış ve

Ayasofya'nın kubbesi altında Allah-u tek-birler eşliğinde secdeye varmıştı... Gece, İstanbul'un fatihini müjdeleyen kutlu hadisin heyecanını yaşayan Sultan Mehmed, kısa bir süreliğine uykuya dalar. Rüyasında Ayasofya'nın kubbesinden kanatlanmış bir ak güvercin görür, gagasında kızıl bir elma ile Roma'ya doğru kanatlanır. Bu ak güvercin, St. Pierre Kilisesi'nin kubbesine konar ve düşürür gagasından elmayı. Kan ter içinde uyanır uykusundan kudretli Fatih... Aradan yıllar geçer. Kızıl Elma'nın peşinden Arnavutluk'a, Semendire'ye gider, bulamaz. Eflak-Boğdan'a at sürer, Bosna'dan sorar, Kırım'a haber salar; ancak bulamaz hiçbir yerde. Ardı sıra at sürer İtalya'ya. Atilla'dan sonra Roma'yı düşüren ikinci Türk olmak ve St. Pierre'nin kubbesinden Kızıl Elma'yı yeniden ele geçirmek ister, fakat gerçekleştiremez bu büyük hayalini, ömrü vefa etmez. O da atası Alp Arslan gibi rüyası yarım kalmış bir şekilde, mahzun olarak kapatır gözlerini acuna.

11 Ocak 1516. Yer: Sina yarımadası.

Fatih Sultan Mehmed Han'ın 'yavuz' torunu Sultan Selim revan olur bu defa, gizemli düşün peşine. Evvela Kızıl Elmaların ilki ve en çetini olan Türk Birliği için yola koyulan Yavuz Sultan Selim; Urmiye, İmadiye, Siirt, Diyarbakır, Kemah, Erzurum, Hasankeyf, Palu, Bitlis ve Cizre'yi alır. Dulkadiroğulları'nı da topraklarına kattıktan sonra Anadolu sınırları dâhilinde Türk Birliği'ni sağlar. Lakin yüreği bir türlü mutmain olmaz... Kış aylarında kışlamak için ordusuyla beraber Amasya'ya çekilen Yavuz, soğuk kış gecelerinde otağını Kızıl Elma hayalleriyle ısıtır. Heyecanı yüreğine, yüreği ise bedenine sığamaz olur koca padişahın. Nihayet bahar aylarına erişirler ve ordusunun başına geçerek yola düşer yeniden. Yavuz Kararını vermiştir: Kızıl Elma olsa olsa Haremüşşerif'de, Makam-ı İbrahim'dedir! Atını güneye doğru

sürer dörtnala. Önce Tebriz'e gider, lâkin söndüremez ruhundaki yangını. Oradan Halep'e, oradan da Kahire'ye geçer. Şam, Lübnan, Gazze ve Kudüs derken, eski kıtanın dört yanında kaleler alıp tuğlar yükseltir. Sina Çölü'nü beş günde yürüyecek kadar başını döndürmüştür Kızıl Elma... Ne Çaldıran'da, ne Mercidabık'da, ne de Ridaniye'de bulamaz umduğunu. "Yavuz" olarak düştüğü yoldan adına hutbeler okutup "Hâdim'ul Haremeyn'iş Şerifeyn" Selim olarak döner İstanbul'a. Sekiz yılda devletin sınırlarını iki buçuk katına çıkaran ve hazineleri dolduran Yavuz Sultan Selim, bir sonraki hedefi olan ve atalarının bir diğer büyük ülküsü olan Macaristan ve Viyana'ya seferler düzenleyemeden genç yaşında vefat eder. Kızıl Elma ise Haremüşşerif'ten kanatlanıp bir başka bilinmeze doğru yol almıştır çoktan...

16 Ekim 1529. Yer: Tuna'nın batısı, Beç Surlarının önü.

Sultan Süleyman'ın sırları günümüzde dâhi aydınlatılmamış olan muhteşem "Devr-i Süleyman-i Kanuni"si Belgrad Seferi ile başlar... Genç padişahın hedefinde atalarının büyük ülküsü Macaristan İmparatorluğu vardır. Cihanın en kıymetli hazinesi olan Kızıl elmanın meskûn olduğuna inandığı Viyana ise nihai hedefidir. Belgrad'ın fethinden sonra Budin'e ilerleyen Sultan Süleyman, 1526 yılında da tarih kitaplarında bir başka emsalinin olmadığı kadar kısa bir sürede -4 saat- Macaristan İmparatorluğu'nu Mohaç meydanına gömer ve kasırga misali ilerlemeye devam eder Avrupa topraklarında. 1529 yılında ise "Kızıl Elma'ya! Kızıl Elma'ya!" diye otağının önünde kılıç kuşanan askerleriyle Tuna'yı geçer ve Viyana'nın önüne kadar gelirler.

Şehrin kuşatılmasının yirminci günüdür. Yaklaşık on bin kayıp vermişlerdir ancak bir türlü istenen netice elde edilememiştir.

Muhteşem Süleyman puslu gözlerini Beç(Viyana) surlarına dikmiş vaziyette Kızıl Elma'sını düşünür uzun süre. Ardından kuşatmanın kaldırılması emrini verir. Mağlup değil belki ama mahzun dönerler payitahta, düşüremezler şehri. Sonrasında Estergon'da, Uyvar'da, Kafkas Dağları'nda, Yemen'de, Cezayir'de, Tunus'ta, Fas'ta, Erdel'de, Eflak-Boğdan'da, Macaristan'da, Lehistan'da ve ismi kadim kitaplara sığmayan üç yüzden fazla kalenin kulesinde ararlar Kızıl Elma'yı. Lakin dedik ya, Kızıl Elma bir nazlı gelin, bir türlü göstermez kendini. Sultan Süleyman Preveze'ye gönderir kaptanlarını aramaları için, gören duyan olmamıştır. Cerbe'ye bakarlar yıllar sonra, bir ize rastlayamazlar. Yetmiş üç yaşında, Zigetvar surlarında tam ellerine alacağı vakit Kızıl Elma'sını, o da diğer ataları gibi ömrü boyunca hayalini kurduğu nazlı geline kavuşmadan ulaşır atalarının uçmağına...

Seneler çabuk geçer, devran hızlı döner. Bir dönem unuttur herkes bu gizemli varlığı. Sultanlar dünya nimetlerine, askerler rehavete dalar. Acunun telaşına öyle bir kapılır ki halk, Kızıl Elma'yı kimse almaz olur diline. Konuşmak isteyenler ise mace-raperest olmakla itham edilip alay edilir. Peşinden gitmek isteyenlere ise engel olunur. Arif Nihat Asya'nın meşhur Fetih Marşı isimli şiirinde tasvir ettiği gibi bozuk saatler yalan yanlış işler, Çelebiler harem-lerde kışlar... Ne zaman ki eski başkent Edirne düşer Bulgarların eline, düşmanın nefesi hissedilir olur İstanbul'dan, işte o zaman Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaşta bir kahraman doğar şimalden. Enver Paşa kır atı 'Derviş'in üzerinde düşer atalarının yoluna. Evvela Kızıl Elma'yı Selimiye Camii Şerifi'nin minaresinde arar. Ordusuyla yeniden alır imparatorluğun mahzun başkentini... Lakin binlerce yılın sırrı olan

Kızıl Elma hâlâ bulunamamıştır. Enver Paşa Yakup Cemil'i, Süleyman Askeri'yi, Kuşçubaşı Eşref Sencer'i, Zenci Musa'yı ve isimsiz üç yüz kahramanı gönderir Batı Trakya'ya, Dimetoka'ya kadar giderler, ararlar... Doğuda Kazım Paşa, Medine'de Çöl Kaplı Fahrettin Paşa izini sürer nazlı gelinin. Libya'ya gider ordular, Trablusgarp'a, Ürdün'e ve haritanın dört bir yanına at sürerler. On binlerce asker Sarıkamış'ta arar karlar altında, yüz binlercesi Çanakkale'de. Bulunamaz... Ahvâle aldırmayan Enver Paşa evvela Berlin'e, oradan Rusya'ya, oradan da ata yurdu Orta Asya'ya Türkistan topraklarına gider. Çeğen Tepesi'nde ararken Kızıl Elma'sını, bir Kurban Bayramı sabahı Rus mitralyözleriyle şehit olur.

Ardından Mustafa Kemal çıkar tarih sahenesine. "Kızıl Elma Samsun'da" der, gider. Sonra Erzurum'a, Balıkesir'e, Alaşehir'e, sonra Sivas'a, Ankara'ya, Dumlupınar'a, Sakarya'ya bakar. Bulamaz o da bir türlü. Efeler Manisa'da seferber olur, Dadaşlar Erzurum'da... Bütün millet el ele verip peşine düşerler Kızıl Elma'nın, Anadolu karış karış aranır... Nihayet sıcak savaş dönemi sona erer, imparatorluk coğrafyasından arda kalan 'ana' topraklarda yeni bir devlet filizlenir lâkin Atatürk bu durumdan yeterince memnun değildir. Kızıl Elma'sı olan Misak-ı Milli topraklarının tamamının vatan topraklarına katıldığını görmek ister, fakat Türk tarihinin şaşmaz geleneği yine yürürlüğe girer ve o da hasret içinde ayrılır acundan

Atatürk'ün de vefatından sonra Kızıl Elma yine 'garip düşer öz yurdunda', unutulur. Bir dönem "peşine düşeyim, arayayım" diyenler ise önce 1944'te, ardından da 1980'de işkenceye uğrar, hap-sedilir ve birçokları katledilir.

Alparslan'dan yakın tarihimize kadar Kızıl Elma ile ilgili düşüncelerimizi yeniden gözden geçirirsek eğer; en iyi öğretmen olan 'Tarih' bizlere Kızıl Elma'nın, Türklerin ayak basacağı son toprak, sahip olacağı son zenginlik ve ulaşabileceği en yüksek refah düzeyi olduğunu gösterir. Kızıl Elma tüm bunların yanında, milletimizi uyanık tutan ve birleştiren, bireylerin yüksek ahlak ve şahsiyetle donanmasına yardımcı olan itici bir kuvvet, yaşayan bir ülkü olmuştur tarih boyunca. Kızıl Elma, başarının ve yükselmenin sonunun olmadığını öğretmiş, sahip olunanların hep bir adım ötesi olarak kabul görmüştür. Kızıl Elma'nın asla bir kalıbı, bir birimi veya bir ölçütü olmamıştır: Kızıl Elma Fatih için bir şehir, Kutluk Kağan için bağımsızlık, Bilge Kağan için ise halkın refahı olmuştur. Mefkûrenin esas manasına inecek olursak eğer; Kızıl Elma, esasında ne Tuna Nehri'nin batısında, ne de Sina Çölü'nün güneyinde. Kale burçlarında, mabet kubbelerinde veya savaş meydanlarında da değildi. Kızıl Elma, hayal kurmayı bilen atalarımızın kendi zihnindeydi. Alparslan'ın da, Fatih'in de, Gazi Mustafa Kemal'in de, İsmail Enver'inde Kızıl Elma'sı gece uyumadan kurdukları düşlerindedi.

Sene 2013. Üzülerek belirtmeliyim ki, Kızıl Elma mefkûresinin günümüzdeki tek varisi olan Türk milliyetçileri sebebini anlayamadığım bir şekilde, hayal kurmamaktan büyük ölçüde vazgeçmiş durumdadır. Evet, artık ordular otağ-ı hümayun önünde "Kızıl Elma'ya, Kızıl Elma'ya" diye bağırıyor belki. Belki devlet büyüklerimiz geceleri tatlı uykularından "Kızıl Elma nerede?" sorusuyla uyanmıyor kan ter içinde, haklısınız. Ancak iyisini düşünecek olursak, ne kadar zorluk çekersek çekelim, en azından düşler kurduğumuz için artık askeri mahkemelerde yargılanıp tabutluk-

larda ölüme terk edilmiyoruz. Yazarken, çizerken ve konuşurken geçmişle kıyaslanamayacak kadar hür durumdayız. Peki, göreceli olarak bu denli rahat ve huzur içinde olduğumuz günümüz Türkiye'sinde, bizleri, yani Türk milliyetçilerini hayal kurmaktan alıkoyan nedir? Mustafa Pehlivanoglu'nun idamından önce yazdığı mektubunda "Milliyetçilik yaşacaktır" demesi, ölümüne saatler kalıya hayal kurduğunu gösteren akıl almaz bir ders değil midir yoksa bizlere? Bizler idam sehпасına yürümekten daha beter bir halde miyiz de hayaller kurmayı bıraktık yoksa?

Halk arasında sıkça kullanılan bir söz vardır; "Yıldızları hedefleyin, en kötü ihtimalle ağaca tırmanmış olursunuz". Bizlerse ağacı dâhi hedeflemeden gökyüzüne ulaşma arzusunda ne yazık ki... Unutmayalım ki, bizler yıldızlara ulaşamadığımız zaman değil, hayal kurmayı bıraktığımız zaman kaybederiz...

Yıllardır terk ettiğimiz Türk milliyetçileri'nin en güzel alışkanlığına, yani hayaller kurmaya biran önce yeniden dönelim. Enver Paşa gibi kurduğumuz hayaller yüzünden "maceraperest" damgası yiyecek kadar büyük hayaller kuralım. Dost sohbetlerinde, kendimizle baş başayken, çocuklarımızla, eşimizle ve her gece yatağa geçip de kendimizle baş başa kaldığımızda muhakkak hayaller kuralım. Malazgirt Ovası'ndaki Alparslan gibi dünü düşünelim, sonra bugünü... Sonra geleceğin milliyetçi Türkiye'sini düşleyelim. Hatta zihnimizi zorlayalım, Turan'ı düşleyelim. Bir gün Asya'nın sesi gurbet kokan kızlarının söylediği türkülere; Ahıska'dan Urumçi'ye kadar herkesin eşlik ettiğini getirelim gözümüzün önüne. Sinesi gökyüzündeki yıldızlar gibi parlak Orta Asya balalarının okuduğu şiiri; Semerkand'dan İstanbul'a kadar herkesin ezber

olduğu kardeşlerimizle bir bayrak altında, tek sınır dâhilinde birleştiğimizi hayal edelim. Asla yetinmeyelim Malazgirt'le, Mohaç'la. İstanbul'u fethettiği gece kan ter içinde uyanan Fatih gibi hep yeni zaferlerin hayalini kuralım. Yetmiş üç yaşında at sırtında binlerce kilometre yol giden Sultan Süleyman gibi gözümüzü karartalım hayallerimizle. "Bir gün mutlaka!" diyerek inanalım kurduğumuz düşlere...

Saydıklarım çok mu afakî geldi? Öyleyse kendi Kızıl Elma'mızı kendimiz belirleyelim! Kızıl Elma kafamızı çevirdiğimiz, gözümüzle dokunduğumuz her yerdedir! Kızıl Elma demek, illa ki Turan, illa ki yeni fetihler demek değildir. Kızıl Elma belki de hiç geçemediğimiz Üniversite sınavlarımızda, belki öğrenmekte zorluk çektiğimiz bir dilin sözlük sayfalarında gizlenmiştir. Kim bilir, belki de bizim Kızıl Elma'mız çalmaya çalıştığımız bir enstrümanın kırık tellerinde, belki anne-babamızın öpmeye imtina ettiğimiz ellerinde, belki de arkadaşlarımızdan esirgelediğimiz güler yüzümüzde, okşamadığımız yetim saçlarında ve geri çevirdiğimiz muhtaçların ellerindedir... Kim bilir?

Yeter ki kendi Kızıl Elma'mızı bulmaya gayret edelim ve koşalım onun peşinden... Her zaferimizden sonra kaçıralım Kızıl Elma'mızı elimizden, kan ter içinde uyanalım geceleri. Sabah olunca peşine düşelim yeniden... Kendi Bizans'ımızı keşfedelim ve kazanalım kendi Malazgirt'imizi! Kuşatalım kendi Viyana'mızı, yürüyelim kendi Sina Çölü'müzde. Son nefesimizi vereceksek eğer, onu da kendi Zigetvar'ımızı kuşatırken verelim.

Bu ülkenin ve ülkünün hayal kurabilen insanlara ihtiyacı var. Yani bizlere!

Tanrı Türk'ün yâdını dillerden düşürmesin.

ÖLÜM NEDİR 'YÂR' DİYENE?..

•
Rıfat ARAS

Yakın nedir, irak nedir?
'Rabbim Allah bir' diyene!..
Nefs ögüten bu çark nedir?
'Âlem bana dar' diyene!..

Bir ayettir gün, ay, yıldız;
Secdegâhım bu dağ, deniz!..
Dost'u söyler tuttuğum iz;
'Kalpte gizli sır' diyene!..

Gönül, nefsi engin eyle;
Ömrü, ömre emin eyle!..
Aşk, cehtle telkin eyle;
'Candan yakın var' diyene!..

Gün kararır, nefes uçar;
Menzil alan kalmaz naçar!..
Her bir melek bir yol açar;
'Kör nefesine dur' diyene!..

Özün hâlâ Ravza'da mı?
Son seyrimiz Mevâ'da mı?!..
Bu üstünlük takvâda mı;
'Güle yanmış nâr' diyene?..

Hira'ya sor, oku hükmü;
Gör bir şirkten gelen zulmü!..
Duy ne diyor her ölümü;
'Ölüm nedir Yâr' diyene?..

GÜN, VATAN İÇİN BİRLİK GÜNÜDÜR

•
Sakin ÖNER

Son günlerde sosyal medyada müzakere ve mütareke sürecinden rahatsızlıklarımızı anlatan mesajlarımızdan ve bazı yazarların yazılarını paylaşmamızdan dolayı saf değiştiren bazı eski dava arkadaşlarımızın bizi eleştirdiklerini görüyorum. Bunlar “12 Eylül yargılanacak”, “Bu yönetimle olmaz” gibi bahanelerle ocağı terk edip başka bucaklara göçenlerdir. Eleştirilerin de özeti şu; “Bu yazarlar vaktiyle bize karşıydı, şimdi siz bunlardan medet umuyorsunuz. Düşmanımın düşmanı benim dostumdur mu demek istiyorsunuz?” Bunlar zaman zaman sizin de başınıza geliyordu.

Bu arkadaşlarımız önce şurada yanılıyorlar, biz vatani bölmek, parçalamak ve yabancılara peşkeş çekmek isteyenlerin dışında kimsenin düşmanı değiliz. Biz fiziki alanda yapılan hizmetlerle ilgili bir şey söylemiyoruz. Biz milletimizin ortak adı olan “Türk” ismiyle uğraşılmasından, otuz altı parçalı bir bohçaya benzetilmesinden, bayrağımızın adının değiştirilmesinin telaffuz edilmesinden, “T.C.” ibarelerinin

kaldırılmasından, devletimizin kurucusu Atatürk ile uğraşılmasından, Türk ordusunun yıpratılmasından ve otuz bin kişinin kaatili Apo ile teslimiyetçi bir ruhla barış müzakereleri yapılmasından rahatsızsınız. Bu arkadaşlarımız bunlardan rahatsız değillerse söyleyecek bir sözümüz yoktur ve yollarımızın birleşmesi mümkün değildir. Bu konuda Hasan Celal Güzel örneğine iyi bakmak gerekir. Her insanın “artık durun, buraya kadar” diyeceği kırmızı çizgileri olması şarttır.

Geçmişte düşünce ve eylem planında muhalif olduğumuz kişiler bugün bizimle aynı endişeleri ve korkuları taşıyor, aynı düşünceleri paylaşıyorlarsa, kusura bakmayın ben onlarla ortak hareket ederim. Hepimiz insanız, yaradılışımız gereği farklı farklı düşünebiliriz. Ama millî ve vatanî konularda müşterek düşünüyorsak, bu konularda onlarla işbirliği yaparız. Ben bunun için sayıları bir elin parmakları kadar az kalmış olan bazı gazete yazarlarının

yazılarını sosyal medyada paylaşıyorum. Birçok arkadaşımız da paylaşıyor. Belki biz hâlâ bu yazarların bazı fikirleriyle anlaşıyoruz. Ama kırmızı çizgilerimiz ortak. Herkesin susturulduğu veya sustuğu, bizlerin yazacak gazete bulamadığı bir ortamda bu yazarlarımız, vatan ve milletin haklarını savunuyorlarsa, bu benim için yeterlidir. Çünkü, unutmayalım ki, *GÜN, PARTİ AYIRIMI YAPMA GÜNÜ DEĞİLDİR. GÜN, VATAN VE MİLLET İÇİN, ÜLKEMİZİN GELECEĞİ İÇİN BİRLİK VE BERABERLİK GÜNÜDÜR.*

Burada şunu da belirtmek isterim. Biz 50 yıl önce lise öğrencisi iken neyse, bugün de oyuz. Müslümanız, milliyetçiyiz, bağımsızlıkçıyız, Atatürk'ü seviyoruz. (Vaktiyle Atatürk konusunda yalan yanlış bilgilerle yanıltılmışlardı.) Biz, "Vatan-Millet-Bayrak-Ezan Sevdalısı"yız. Vaktiyle toplumumuzun bir bölümü "İrtica geliyor", bir bölümü de "Din elden gidiyor" diyordu. Şimdi "Dindar" olduğunu söyleyen ve dini mukaddesleri ön plana çıkaran bir hükümet var. Yani bugün dinimiz için bir tehlike yok. Aslında dinin sahibi de, koruyucusu da bizzat Cenab-ı Allah'tır. Ama bugün çok büyük bir tehlike ile karşı karşıyayız. Dünyanın süper gücü ve onun destekçileri, "Yeni Dünya Düzeni" adı altında Türk ve İslâm dünyasına yeni bir şekil vermek istiyorlar. Balkan devletlerini böldüler, Irak'ı üçe parçaladılar, Arap Baharı diye Kuzey Afrika devletlerinde Müslümanları birbirine düşürdüler. Suriye'nin sonu meçhul. Bizim ne zaman savaşa taraf olacağımız belli değil. Kısacası milyonlarca Müslümanın kanı ve canı heba oldu, hâlâ da oluyor. Irak ve Suriye'de iki Kürt özerk bölgesi oluştu. Üçüncüsünü de Türkiye'de oluşturmak istiyorlar. İran da topun ağzında.

Apo'nun Newroz'da(onlar öyle diyorlar) Diyarbakır'da(ona da Amed diyor-

lar) bir tek Türk bayrağının bulunmadığı meydanda okunan manifestosunda, Kars ve Erzurum'dan başlayıp Kerkük'e ve Halep'e kadar uzanan Mezopotamya coğrafyasından ve Misak-ı Milli sınırlarından bahsediliyor. Bu coğrafya, hem siyonizmin "Arz-mev'ud"(vadedilmiş topraklar) inancının, hem de "Büyük Kürdistan" hayalinin işaret ettiği coğrafyadır. Biz bu vaziyette "Vatanımızı-Milletimizi-Bayrağımızı-Türkçemizi" tehlikede görüyoruz. Ecdat yâdigârı Türk vatanının bir parçasının Büyük Kürdistan'ın bir parçası olmasını istemiyoruz. Bizim kavgamız, bu menfur zihniyetledir. Bunun için bugün bu noktada, kendimizi bizimle aynı düşüncede olanlarla, -geçmişte ve bugün de bazı konularda farklı düşünseler, siyasi tercihleri farklı olsa da- birlikte hareket etmek mecburiyetinde olduğumuzu hissediyoruz. Ülkenin bütün kalelerinin teslim alındığı bir ortamda, birileri benim milli ve vatanî endişelerimi paylaşıyor, milli hassasiyetlerimize sahip çıkıyorsa, ben onun partisine bakmam, vatan için onun bu duruşundan faydalanırım.

Zaten siyasi iktidar da, düşüncesini ayaklar altına aldığı söylediği Türk milliyetçilerini bu konuda tuzağa düşürüyor ve yavaş yavaş eritiyor. Bu konuda çok uyanık olmak ve bu tuzağa düşmemek gerekir. Ama buna rağmen, geçmişinden pişman olup veya utanıp, ya da birilerine kızıp başka siyasi mahfillere gidenlere de, Dadaloğlu'nun söylediğinden başka söyleyecek bir sözümüz yok : "Ölen ölür, kalan sağlar bizimdir." Bizi, düşmanlarımızla işbirliği yapmakla suçlayanların konuyu bir de bu gerçekler ve düşünceler ışığında değerlendirmeleri uygun olacaktır. Sonuç olarak diyorum ki, ben dün ne isem, bugün de oyum. Ama bazıları ocağını terkedip başka bucaklara gitmişlerse, onu bilemem. Yolları açık olsun.

GÖK GİRSİN, KIZIL ÇIKSIN!

•
Köksal CENGİZ

Merhum ağam Dilaver Cebeci'ye ithaf..

Bir düşünle uyandım bu sabah
Uçsuz bucaksız bir Orta Asya bozkırında
Ufukta başı dumanlı alaca dağlar,
Dağların başında altın kartallar...
Yağız atlı süvariler geçiyordu
Yanı başımdan dörtlüneler,
Tümen başlarında;
Bahadırlar, Boğaçhanlar, Kürşatlar...
Güneşin şavkıyla parıldıyordu,
Gümüş kabızalı, çifte su verilmiş yalın kılıçlar.
Dünyaya meydan okur gibiydi,
Kutlu tuğlar, haşmetli sancaklar...
Boy boylamış, soy soylamış Dedem Korkut sedasıyla,
Bilmem kaç gün kaç gece
Hanın otağında vurmuştu davullar,
Çalıp çığırılmıştı karşılıklı kopuzlar...
Ve şimdi;
Bir mübarek sefere yol almaktaydı,
Alperenler, Alpagular, Alptuğlar...
Sabrı katık eylemişlerdi ardı sıra,
Kayın analar, ceren gelinler, sülün kızlar...
O yiğitler ki;
Ölümden hiç korkmazlar,
Aman dileyene asla kıymazlardı.
Din ü devlet, mülk ü millet adınaysa vuruşmalar;
Taş üstünde taş, baş üstünde baş koymazlardı...
Bu sefer nereye ve bu cenk kiminleydi?
Yalnız hakanları bilir, kendileri bilmezlerdi...
Onlar ki;
Bir Allah'a, baş eğer,
Cihana boyun eğmezlerdi...
Dokuz can taşırdı her birisi;
Dokuz can almadan ölmezlerdi...
“Erkekçe vuruşup, uçmağa varmak”
En büyük şerefti,
En büyük alçaklıksa;
“Korkakça yaşayıp, şerefsiz ölmektir”

Zafer edalıydı bütün ümitler,
Hakk'a adalıydı gökçek yiğitler...
Hele bir de;
Kös vurup, nevbet çaldı mı nakkareler;
Gelenlerin korku ve telaşı sarardı dört bir yanı,

Kaçacak delik aradı ezeli düşmanları.
Bizimse;
Çağları aşıp gelen güzel türkülerimiz vardı.
Hele ki;
Kahramanlık ve serhat türküleri...
Nice bin yıl sonrasına dem tutmuş gibiydi,
Dilaver'ce ülküleri...
Bengisularla yıkanmıştı her birinin gönülleri...
Cennetle müjdelemişti onları ol yüce Nebi;
Arkalarında yıldız yıldız Sahabeleri,
Önlerinde Ahmet Yesevi dedeleri,
Horasan Erenleri...
Mevlanaları, Yunusları,
Hacı Bayram ı Velileri...
Ve yol gösteren daha nice;
Gönül sultanları, gönül erleri,
Menzillerine mihmandardı...

Bozkır savaşlarında onlar vardı,
Meydan savaşlarında onlar...
Orta Asya'da. Orta Doğu'da onlar vardı,
Balkanlar'da, Anadolu'da onlar...
Yemen'de, Galiçya'da, Trablusgarp'ta onlar vardı
Çanakkale'de, Sarıkamış'ta onlar...
İnönü, Sakarya, Dumlupınar'da onlar vardı,
Milli Mücadelede onlar...
Kore'de, Kıbrıs'ta onlar vardı,
Tendürek'te, Gabar'da, Cudi'de onlar...
Neydi bu savaşın gerçek sebebi?
Neydi bütün bu olanlar?
Söyleyin!
Yine tefrika mı vurdu bizi ey ihvanlar?
Belli ki;
Sahnedeki kahpe oyunlar...
Yetmedi mi verdiğimiz kurbanlar?
Boşuna mı yol tuttu ötelere,
Nevcivanlar, kınalı kuzular?
Yeter! Yeter be efendiler!
Bitecekse bitsin artık iblisin ezeli tiranlığı,
Dinsin anaların gözyaşları, bacıların ağrıları.
Zifri geceleri paramparça eylesin,
Mazlumların ahları, yetimlerin çığılığı;
Arşa çıksın dualar,
Dualar nurunda zulmü yaksın...
Son bir cihat başlasın küfrün mağrur ordularıyla,
Hak kılıçları parıldayıp, şimşek gibi çaksın;
Emir buyursun gazi kumandanlar:
“Gök girsin! Kızıl Çıksın!”
“Gök girsin! Kızıl Çıksın!”

ÂDEM İLE HAVVA

•
Reyhan ÇARBOĞA

HAVVA

Birden oldu. Göz göze geldik. Çivilenmiş gibi yerimde kaldım. Ne tek kelime edebiliyor ne uzaklaşabiliyordum. Gözlerimi gözlerinden almak vardı. Kaçmak... Ellerim acıyordu, güğümün kulpu kesmiş olmalıydı. Yere bıraktım. Şimdi ellerim neden yaratıldıklarını unutmuş gibi nerede duracağını şaşırıyordu. “Yazmamı düzeltsem” diye düşündüm. Rüzgâr dağıtmış olmalıydı. Nasıl görünüyordum?

Aklımdan binlerce tutarsız düşünce geçiyor ve fakat ben hala bekliyordum. Oysa bu yolu her gidiş gelişimde bu anı düşlemişim. Gelişini... Beni buluşunu... “gözlerim gözlerine değdi diye ölmesem” demiştim.

Ölmedim ama arada nefes almayı unutuyordum. Yüzüne baktım. Her çizgisini, düşen her ışığı-gölgeyi defalarca çizdiğim yüzüne... Yol yorgunu, teslim gülüşün... Başını hafif yana eğmiştin. Güneşe siper ettiğin elinin altında kıstığın gözlerin...

Gözlerimi gözlerinde almak lazımdı. Kafam durmuş muydu haddinin üstünde mi çalışıyordu bilemedim. Kaçmakla sana doğru koşmak, dağıtmak, hırpalamak, sarılıp ağlamak arası gidip geldi eyleme meyil düşüncelerim.

İşte, gelmiştin.

ÂDEM

Birden oldu. Yıkık duvarı döndün ve göz göze geldik. Sırtım su içinde kalmıştı. Güneşe ve ateş rengi esen rüzgâra rağmen gözlerine tutunduğum an buz gibi sular indi sırtımdan. Yorgundum. Saatler süren aktarmalı yol bedenimi, seni görmek fikri zihnimi helak etmişti. Seni görmek, enkaza dönen ruhumu fırtınaya teslim etmektir.

Onca yorgunluğa rağmen aklımdan bin tane düşünce geçiyordu. Koşup seni bağrıma

bassam diyordum. Saçlarım nasıl görünüyordu acaba? İlk ben mi konuşmalıydım?
 “Geldim” desem? Oysa seni tekrar görmeyi öyle çok hayal etmişim ki... Sana
 söyleyeceklerimi... İşte karşımdaydın ve ben hala susuyordum.

“Gözlerin gözlerime değdi diye ölmesem” demiştin.
 Sen değil ama ben ölecektim. Kim bilir kaç saniyedir nefesimi tuttuğumu fark ettim.
 Yüzüne baktım. Rüzgâr yazmanı dağıtmıştı, rüzgârı kışkırdım. Bir tutam saçın alnına
 düşmüştü, birkaç tel de yanağından... Yanına gelip düzeltse miydim? Yapamadım.
 Şaşkın, telaşlı bakışların. Kararsız zamanlarında yaptığın gibi arada alt dudağını
 ısırıyordun.
 Gözlerimi senden almak vardı. Sebepleri sonuçları umursamadan koşup sana sarılmak.
 Fikri eyleme dönüşürecek kudretim gözlerinde eriyip gitti.
 İşte gelmişim.

HAVVA

“Kahretsin! Depoda su bitmiş!”
 “Ne dedin?”
 “Sabah su akmadı mı? Ne tez bitti bu deponun suyu?”
 “Aktı ya artık bekçi suyun başında beklermiş. Bir saat olunca kapatırmış vanayı.
 Kavruldu bütün köy... Bağ bahçe kalmadı. Eee hiç kış olmadı ki güzel kızım. Evvel bir
 kar yağardı ki...”
 Ebe, gençliğinin mevsimlerine giriş yaptıysa dinliyor görünüp arada onaylamak
 lazımdı. Temizliğin ortasında kesilen suya fena bozulmuşum. Şimdi elimde güğümler
 uzaktaki köy çeşmesine yapacağım yolu düşünüyordum.
 Köye ilk atandığımda sadece sabahları akan su kamera şakası gibi gelmişti. Sonunda
 biri çıkıp “Eveeeet hoca hanım, sabrınıza hayranız, tabii ki sular yirmi dört saat akıyor.
 Milenyum çağında susuz köy mü kaldı ayol” diye sabah programına bağlayacaktı.
 Olmadı. Kimse çıkıp iki günde bir sadece bir saat akan suyla nasıl yaşanır öğretmedi.
 Köyleri, ege dizilerinden tanıyan benim gibi bir şehir züppesi için Hasanlı, eski bir
 İstanbul yalı romanından Yakup Kadri'nin Yabanına düşmek gibiydi. Diriden çok ölü
 nüfusa sahip bu yolsuz, susuz köy hayatın hiç de dizilerdeki gibi olmadığını söylüyordu.
 Toprak damlı evleri, eğri büğrü yolları, kavruk, bezgin bakışlı insanlarıyla yalnız,
 kötümser, realist köy romanlarına yakışacak türden bir yerdi.
 İnsan her şeye alışıyor.
 Nice ikindi vakti, köyü ve uzaktaki anayolu gören tepeye oturur, karşımda uzanan uç-
 suz bucaksız ekin tarlalarını seyredirdim. Çoğunluk, gözlerimi kapatır hayal kurardım.
 “Şimdi buralar denizmiş...”
 Deniz de senin gibi, aklıma geldikçe canımı yakan, tuzlu tadını gözümünden dilime
 bırakan bir masal kahramanıydı sadece.
 Neden sonra ebenin sesiyle irkildim:
 “Güneş bek depede, ıclıh sonra gideydin.”
 “Bir şey olmaz ebe, işim yarım kaldı. İki güğüm su alır gelirim hemen.”

.....

Bu yolu ne zaman yürüsem aklımdan aynı çılgınlık geçiyor. Tüm bunları bir gün sana

anlatmak... Aslında bu susuz köyde anlatmaya değer daha güzel mekânlar var muhakkak ama ille bu eski mezarlığı tırmanan patika, bu elma ağacı, bu yokuş... Sonra rüzgâr... Yaz kış elbisemin eteklerini uçuran, yazmamı dağıtan rüzgâr... İlle o beton yığını, harabe köy çeşmesi, serçe parmağımdan ince akan ılık su. Altına güğümü koyar başımı göğe kaldırırım. Kim bilir kaç bulut geçimi sonrası dolacak güğümü beklerken bunları sana anlatmayı kurarım.
Cümle cümle birikirsin incecik akan suyun sızısında.

ÂDEM

“Yol kaç saat sürer Genç?”

Hitabıma şaşırıyorum. Karşımdaki muavin taş çatlasa 25’inde. Ben ne zamandan beri yirmili yaşlara “genç” diye hitap ediyorum? İnsan ne zaman yaşlanır ki? Artık büyümeyip yaşlanmaya başladığım sabahı bulmak istiyorum. Sen mi gitmiştin? Hatırlamıyorum. ‘genç’ muavinin cevabı beni sensiz uyandığım sabahlardan alıp Esenler’de bir otobüsün 23 numaralı koltuğuna bırakıyor:

“Ataşehir’e girmeyeceğiz Hocam ama yine de on sekiz saati bulur.”

On sekiz saat mi! Seni bu otobüste hayal etmeye çalışıyorum. Benim bildiğim Havva iki saatlik yolculuğa bile dayanamaz, inelim sıkıldım diye tutturur. Yanımda boş olan koltuğa bakıyorum. Kareli gömleğin, kot pantolonun, uzun hırkanla hayalin gelip yanıma oturuyor. Saçlarını bezgin zamanlarında yaptığın gibi kalemle toplayıvermişsin. Gözlüklerini çıkarıp kravatıma siliyorsun gülerek. Sırf sen güldün diye yol kısalacak sanki. Sen güldün diye ömrümün uzadığı gibi...

Koltuk boş.

....

Koroğlu’nun ormanları yerini çıplak dağların arasından kıvrılan otobana, ardından geniş bozkıra bırakıyor. Kitap okumak istiyorum ama Sitare’yi açmak senin tekrar yanıma oturmana sebep oluyor. Hayalin dize dize birikiyor kitap sayfalarıyla. Yine başın omzumda, küçük elin avuçlarımda... Bir dua vecdinde mırıldanıyorsun benimle:

“Yığılıp kalmışım bu Anadolu toprağında Sitare

Adam akıllı yorulmuşum

Ellerin böyle olmamalıydı, ellerine acıyorum.

Ve kim bilir kaç yıldan beri kalbimi öğütlüyorum

Durup durup ıssız yerlerde

Güçlü ol ey kalbim güçlü ol

Daha çok işimiz var diyorum.”

Şiirin burasında hep yaptığın gibi başını kaldırıp gözlerime bakıyorsun. Sırf sen baktın diye yol kısalıyor. Sen baktın diye ömrümün uzadığı gibi...

“Bu azgın kalabalıkta seni tam duyamıyorum.

Gözlerin mi daha sıcak gülüyor

Yoksa dudakların mı anlamıyorum”

....

‘Genç’ muavinin sesiyle uyandım.

“Kayseri otogar! Hocam, geldik. Şimdi sen sağdaki kapıdan gir, kime sorsan senin ilçeye giden otobüsü gösterir.” İlçeye giden otobüs yerini komşu ilçe minibüsüne, oda köye

giden taksiye bıraktı.

Havva bu yolları geçerken ne düşündü? Onu bu kadar uzağa kaçırarak ne yaptım? Sahilde içtiği her bardak çay için bir tane de denize döken maviye âşık kızın bu bozkırda işine?

İçimdeki sorulara paralel, taksici de birbiri ardına sıralıyor. Kimdim? Kime geldim? Ben kimim? Yıllar sonra ne işim var bu haritada yerini gösteremeyeceğim köyün yolunda? Ben, Çalıklısu'nun kıymetini zamanında bilememiş bir modern zaman Kamuran'ıydım.

Uzakta toprak damlı otuz kadar evden ve iki sıra kavaktan oluşan köy görüldü.
“İşte Hasanlı.”

Asfalt yol köyün girişinde bitiyor ve birkaç boş evin çevrelediği köy meydanı başlıyordu. Taksici meydanda durdu ve ben inerken kartını verdi. Sağdaki yolu takip edersem okula çıkacağımı söyledi. Yok... Hayal gücümü ne kadar zorlarsam zorlayayım Havva'yı bu yolda yürürken düşünemiyorum.

Maviye boyalı küçük ilkokul köyün diğer yapılarına göre iyi durumdaydı. Girişin yanındaki duvara acemice deniz ve martılar çizilmişti. Parmaklarımla dokundum. Boyaya bulanmış elleri, atölye önlüğüyle Havva'yı görüyor gibiydim. Önünde oturmuş, gezmiş, uzun uzun düşünmüş ve ne çizeceğine karar vermiş olmalıydı: Tabii ki deniz... Yan tarafa geçip lojmanın kapısını çaldım. Yaşlı bir kadın açtı. Evin beyaz sabun kokusu önce burnuma sonra anılarıma çarptı. Teyzenin konuştuğunu fark ettim:

“Kimsin diyom. Kime bakmıştın?”

“Havva 'ya baktım. İstanbul'dan arkadaşayım.”

“Adını de hele?”

“Âdem”

“Havva yok. Suya gitti.”

Teyzenin yüzü değişmişti. Havva hakkımda neler anlattı acaba? Kapıyı kapatacak gibi oldu engel oldum.

“Ne tarafa gitti? Onu acil bulmam lazım.”

Cevabım teyzeyi kızdırıp beni şaşırtıyor. Yıllarca bekleyen ben, Âdem, şimdi yarım saate tahammülüm yok, öyle mi?

Teyze yarım ağız da olsa yolu tarif etti. Cesaretimi her adımında alkışlayarak ilerliyorum. Etraf hayalet kasaba gibi. Ne bir çocuk sesi ne kapının önünde laflayan kadınlar ne çalışan adamlar... Ortada kedi-köpek bile yok. Canından bezmiş gibi tozu galalayan üç-beş tavuk... Teyzenin tarifine göre eski bir mezarlığın üstünden dolanan patıkaya sapıyorum. Havva mezarlıklardan korkar(dı). Görünürdeki tek yeşillik olan bodur bir elma ağacının altında duruyorum. Şu yıkık duvarı dönünce çeşme görünecekmiş.

Duvarı dönünce... Talihimiz de dönecek mi Havva?

....

Bir damla deniz, bir parça toprak...
Sonrası geçmişe, ihanete, kaçışa inat sar(ıl)mak...
Sonrası hayat....

DÜŞER

•

Mehmet Ali KALKAN

Günah ateşlere varırken elim,
Kara gecelere beyaz çığ düşer.
Çift başlı kartalı beklerken kilim,
Yürek gergefine elif tığ düşer.

Nice zamanlara Yediler uyur,
Gah pamuk ateşle yanyana durur,
Gahi dağın adı Karaçuk olur,
Gönül yaylasından sırlı dağ düşer.

Gök hilal burcunda nice tutuştu,
Gözler konuşurdu mutlu susuştu,
Vaktini bulunca bir kutlu muştı,
Surdaki gedikten eski çağ düşer.

Gidim muhakkaktır arza gelimde,
Burası gözümde öte aklımda,
Her gün beş vakitte,yedi iklimde,
Susam yaprağına irem bağ düşer.

Giyotin bilerken aklın uzununu,
Maddeci dünyaya diker gözünü,
Cellat utancından örter yüzünü,
Bir başka aleme ölü sağ düşer...

TÜRK DÜNYASINDAN ÖRNEKLERLE POSOF HALK İNANÇLARINDA “KURT AĞZI BAĞLAMA”

•
Şevket Kaan GÜNDOĞDU*

Posof, Ardahan iline bağlı Gürcistan sınırındaki serhat bir ilçemizdir. Tarih içerisinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan bu bölge, bundan dolayıdır ki, halk kültürünün hemen hemen her alanında oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Bu kapsamda, eski Türk inançlarının izlerini de görebildiğimiz Posof'ta, Türk dünyası ile yapmış olduğumuz karşılaştırmaları ile Posof halk inançlarında “Kurt Ağzı Bağlama” ritüelini paylaşmaya çalışacağız.

Kurt ağzı bağlama inancı ve uygulamaları, Türk inanç sisteminde çok eskiden beri yer edinmiş olup, günümüzde Türk kültür coğrafyasında devamlılığını sürdürür.

Türk kültür coğrafyasından kastımız ise, Türklerin yaşadığı coğrafyayı belirttiği gibi, Türk kültürlü halkları da içine almaktadır. Bu bağlamda, kurt ağzı bağlama inancını Posof temelli olarak ele alıp, farklı Türk coğrafyalarındaki bu inanç ritüeli ile ilgili karşılaştırmalar yapacağız.

Posof yöresinde yaygın olarak yapılan kurt ağzı bağlama inancında en yaygın olanı, dua eşliğinde çakı kapatılarak yapılan inanç ritüelidir. Bu inanca göre, küçükbaş ve büyükbaş hayvanların gece merada kalıp, geri dönmez iseler, kurtların yememeleri için, Allah'ın kelamı okunarak çakı kapatılır. Hayvanlar tekrar geri geldiğinde ise, ağzı kapalı olan kurtların ağızdan

ölmemeleri için çakı dua eşliğinde tekrar açılır.(1) Posof ile köken birliği bulunan, Artvin yöresinde de, gece dışarıda kalan hayvanların kurt yememesi için, Kur'an'dan “Tin” suresi üç kez nefes almadan okunur. Ya bir bıçağın ağzı kapatılır, ya da ipliğe düğüm vurularak kurdun ağzı bağlanmış olur.(2) Kurt ağzı bağlama inancının birebir aynısını ise, Anadolu'nun farklı coğrafyalarında olduğu gibi, Suriye'deki Bayır-Bucak Türkmenleri'nde,(3) İran ve Azerbaycan Türkleri arasında da var olduğunu görmekteyiz.(4) Posof halkı gibi, Kıpçak Türklerinden olan Kumuklar'da da bu inanın varlığı halen sürmektedir. (5) Yine, Azerbaycan'ın Taşkesen ve Toguz bölgelerinde yaşayan Ayrımlı Türklerinde de, kurt ağzı bağlama inanç uygulaması olup, ayrıca kurt ağzının mübarek olduğu inancı vardır.(6) Kurt ağzının mübarek sayılmasından yola çıkarak, kurt ağzı bağlanırken kapatılan çakının, evcil hayvanların bulunmasıyla açılmasının sebebi sadece aç kalmamasından ötürü değil, belki de bir diğer nedeni bu olsa gerek. Çünkü, Türk halk inançlarında mübarek sayılan şeylere, olumsuz davranışlar sergileyen kişinin kötülüğe uğrayacağı inancı vardır.

Türk dünyasında yaygın bir inanış olan kurt ağzı bağlama uygulamasının derinliklerinde helal-haram ve rızk-nasip inancı

vardır. Kurt ağzı bağlamada, asıl amaç kurdu açlıktan ölüme terk etmek değil, Kurda yememesi gereken evcil hayvanların işaret verilmesi olarak kabul edilir.(7)

Posof ilçesi ve köylerinde yaşayan bir diğer “kurt ağzı bağlama” inanç ritüeli ise, eski bir cılganın (saban) buğariden(8) içeriye sokulması(9) şeklinde yapılmaktadır. Dışarıda kalan hayvanların kurtlar tarafından zarara uğramaması için, yapılan bu uygulamanın örneğine başka yerde rastlanılmamaktadır. Saban daha ziyade, toprak-bereket inancı ile ilişkilendirilse de, bu inancın od/ocak kültürü ile ilgili olduğu akla gelmektedir.(10) Posof yöresinde, kurt ağzının bağlanmasında aracı rol oynayan çakı/bıçak ve saban/cılganın demirden yapılan bir araç olması ise, demir kültürü kapsamında dikkat çekmektedir. Demir, Türk halk inançlarında önemli bir koddur. (11) Türk dünyasında çakı/bıçak yoluyla kurt ağzı bağlama inancı dışında, farklı bağlanma-açılma inanç ritüelleri de vardır. Azerbaycan’da bu bağlama bıçak kapama yöntemiyle yapılır.(12) Bağlanma-açılma inanç motifiyle ilgili, bir diğer inanış ise, bağlama yöntemiyle Koyun Abdal adındaki bir zatın, koyunlarını bağlık yerde otlatırken, hiçbir meyveye zarar vermeden sadece otlardan yemelerini sağladığı şeklinde anlatılmaktadır.(13)

Kurt ağzı bağlama inancı, yukarıda verdiğimiz örneklerde Türk coğrafyasında yaygınlık göstermektedir. Yalnız bu inanışın, İslam öncesinde de var olduğu bilinmektedir.(14) Bu inancın dua eşliğinde yapılması ise, İslami bir kimlik kazandırılmasındandır.

Anadolu ve diğer Türk coğrafyalarında, kurt ağzı bağlanırken okunan dualar farklılık gösterirken, Çanakkale yöresinde ise, kurt ağzının bağlanması için Kureyş suresi tersinden okunmaktadır.(15) Bazı yörelerimizde de, Kur’an ayetleri dışında Türkçe dualar da yapılmaktadır. Isparta’nın

Eğirdir ilçesinde, yatsı ezanından sonra dışarıda kalan hayvanları kurt yememesi için çakı kapatılarak Türkçe dua okunur:

*Kurt ağzını kapa,
Yolun olsun sapa,
Bıçağımı yağladım,
Kurt ağzını kapadım.(16)*

Karaçay Malkar Türklerinde de, Türkçe dua okunarak bu uygulama yapılır. Yalnız, Karaçay-Malkar Türklerinde, bıçak yerine balta kullanılır. Ele balta alınarak üç defa “*börü avzu baylayık*” (kurt ağzı bağlayalım) dedikten sonra baltaya üç kere tükürüp, şu duayı okuduktan sonra baltayı bir ağaç kütüğüne saplarlar:

*Karaçay-Malkar Türkçesi:
Callısa, kanlısa,
Avzung kuruşsun,
Tişlerin birbirine kırışsin,
Aştotur amin desin,
Apsatı kabil etsin.*

*Türkiye Türkçesi:
Kurtsun, düşmansın,
Ağzın felç olsun,
Dişlerin birbirine kenetlensin,
Aştotur amin desin,
Apsatı kabul etsin.(17)*

Türk halk inanışlarında kurt ağzının bağlandığı gibi, kurdun içerdiği manevi kuvvetten istifade ile insanların ağzı, gözü ve gönlü de kurt yağı ile bağlanabilir. Kurt yağı bu inanca göre, insanların sevimli görülmelerine ve şirin konuşmalarını engeller. Yine, düşmanlık yapılmak istenen kişinin kapısının bağlanması için, o kişinin kapısına kurt yağı sürülür. Böyle kapılara ise, halk ağzında bağlı kapı denilir.

Kurt ağzı bağlama inanç ve uygulamasında, Posof yöresi örneğini ele alarak Türk Dünyası ve Anadolu örnekleriyle

karşılaştırmalar yaptığımız bu inanış, tüm Türk kültür coğrafyasında aynı özellikleri taşımaktadır. Genel itibariyle hayvancılık ile geçimini sağlayan Türk halklarında, gece dışarıda kalan evcil hayvanları (inek, eşek, koyun...) koruma amacıyla dua eşliğinde bıçak/çakı kapama yöntemiyle yapılan bir inanıştır. Bu inanç ritüeli dışında, sadece Posof yöresinde tespit edebildiğimiz, eski bir cılganın (saban) buğari-den içeriye sokulması yöntemiyle, gece dışarıda kalan hayvanların kurtlara yem olmasından korumaya çalışılma uygulaması ise izaha muhtaçtır.

DİPNOTLAR:

(1)Kaynak Kişi: Leyla Köse, 80 yaşında, Posof-Gönülaçan (Şuvashal) köyü doğumlu, Okur-Yazar, Ev Hanımı.

(2)Hayrettin Tokdemir, Artvin Yöresi Folkloru, Ankara 1993, s. 262.

(3)Yaşar Kalafat, Karşılaştırmalı Bayır-Bucak Türkmen Halk İnançları, Ankara 1996, s. 48.

(4)Yaşar Kalafat, Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları, Ankara 2000, s. 149-150.

(5)Yaşar Kalafat, Kırım-Kuzey Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları, Ankara 1999, s. 127.

(6)Yaşar Kalafat, Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları II, Ankara 2005, s.241.

(7)Yaşar Kalafat, Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları I: Türk Halk İrfanında Kurt, Ankara 2007, s. 32.

(8)Buğari: Ocak dumanını dışarıya çeken baca.

(9)Kaynak Kişi: Uğur Bayraktar, 51 yaşında, Posof ilçe merkezinden (Duğur), Lise mezunu, Emekli.

(10)Yaşar Kalafat; Şevket Kaan Gündoğdu, "Karşılaştırmalı Posof Halk İnanmaları", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Şubat 2013, s. 21.

(11)Yaşar Kalafat, Türk Kültürlü Halklarda..., s. 53.

(12)Age, s. 30.

(13)Zeki Gürel, Koyun Baba, Ankara 2000, s. 18.

(14)Yaşar Kalafat, Türk Halklarında Kurt Ağzı Bağlama İnançları, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 20, Yıl 1, 2006, s. 276.

(15)Agm., s. 276.

(16)Ayşe Akkaya, Eğirdir'de Kültür Değişmesi, Eskişehir 1997, s. 179-180.

(17)T. M. Hacıyeva, Malkarlıları bla Karaçaylıları Halk Poeziya Çıgarmaçılıkları, Nalçik 1988, s. 193.

DEMEDİM Mİ?

•
Lütfi YILDIZ (OTRAR)

Yar ben sana saçlarını,
Yele verme demedim mi?
Çoğalttın bak suçlarını,
Ele verme demedim mi?

Her teline ölürdüm ya,
Düşte bile görürdüm ya,
Gölgesinde yürürdüm ya,
Sel'e verme demedim mi?

Otrar'dım ya yaktın beni,
Niye böyle yıktın beni?
Çarmıhlara çaktın beni,
Kül'e verme demedim mi?

THY UÇAĞI PENCERESİNDEN ANADOLU İZLENİMLERİ

•
Coşkun ÇOKYİĞİT

Anadolu, gökyüzünden bile fiziki bir haritadan fazlasını söylüyor. Uçağın daracık, değirmi penceresinden baktığımızda “*Gel!*” diyor. Çelik devin içinden çıkıp kartal gibi yalçın dağların, ırmakların, göllerin, çinko çatıları gün ışığı altında gümüş kalkanlar gibi parıldayan köylerin, kasabaların, küçük ormanların üstünden süzölmek geliyor içinizden. Çünkü “*Sürat izlenimi öldürüyor.*” İstiyorsunuz ki, kendini rüzgârların akışına bırakmış ve keskin gözlerini avını kaçırmamak için yeryüzüne dikmiş bir *çağrı kuşu* (doğan) gibi her bir yeri didik didik edesiniz.

İstiyorsunuz ki, binli yıllardan itibaren Anadolu topraklarına ayak basmış *Oğuz Han* torunlarının Orta Asya ovalarından, yaylalarından, *Altın Dağ*’larından (Altay Dağları) hangi çiçekleri, hangi ağaçları, hangi tür tohumları, hangi sergileri (halı, kilim) hangi köpekleri (Mesela *Kangal*, *Kanglı* boyu ile mi gelmiştir?), hangi atları (mesela Akal Teke, Ala Yondu Boyu ile mi gelmiştir?), hangi davarları, hangi meyveleri, hangi gıdaları nasıl sakladıkları yöntemlerini (kara kavurma, süzme yoğurt, bastırma, erişte, makarna vs.) getirmişlerdi?

Mesela bir kır çiçeği addedilen (gül, bahçe çiçeğidir) sonraları, *Lâle-i Kûhî* (dağ lalesi); *Lâle-i Dîl Suhte* (Bağrı yanık lale); *Lâ’le-i Şakâ’ık* (Gelincik), *Lâle-i nu’man* (Manisa Lalesi), Girid Lalesi, *Lâle- Daştî* (Yabani Lale) gibi Osmanlıca isimler verilen lâle, uçsuz bucaksız karlar üzerinde iz bırakan yaralı *kurt kanı* gibi, Türklerin göç yollarında mı çiçeklenmişti?

Kadınları, bugün Türkiyeli kadınların örttüğü gibi, manastır rahibelerinin bonelerini andıran bonelerle saçlarını sıkıca kapatıp üzerine sakil görümlü acayip desenli garip eşarplar mı bağlıyorlardı? O yıllarda Anadolu topraklarına gelen atalarımız, sömürgeci Çin imparatorluğu ile büyük ihtilafa sebep olan elbiselerini sağdan bağlanma şeklini muhafaza ediyorlar mıydı? Yoksa onu unutmuşlar mıydı?

11 bin metrede insan belki heyecandan veya belki çok sinema izlemekten böylesi fantastik düşüncelere kapılabiliyor. Ve elbette bu düşsel düşünceler de sonuç olarak gerçekleştinceye kadar birer fantezi olarak kalacak.

Bir gün konuştuğu dil, onu kendi macesrasına çekecek bir edebiyatçı, bir senarist ve bir yönetmen benim bu fantezimi filme alacaktır...

Öyle ümit ediyor ve şu beyit ve yorumla bitiriyorum:

*Taşradan geldi çemen sahnına bigâne deyu
Devr-i gül sohbetine lâleyi iletmediler*

Atatürk, “*Türkiye Cumhuriyeti’nin temelî kültürüdür!*” demişti ama biliyoruz ki, Türk kültürü yukarıdaki beyitte laleye reva görülen muameleye tabi tutuluyor. Tarihimiz horlanıyor, geleneklerimiz, halk kültürümüz, tu kaka ediliyor ve kültür meclislerine alınmıyor; unutulmuşu terk ediliyor.

Mustafa Kemal Atatürk’ün *millî kültür* algısının yeni bir yorumuna ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum...

TÖRE

Mustafa KAYA (Akozan)

*Ne yılar ne yakınız,
Nazar değse takınız.*

Kutlu bir yasadır millet gözünde,
Düzendir dirliktir bizim töremiz.
Mertliği yoğurur insan özünde,
Hak yolda birliktir bizim töremiz.
Töredir milletin en güzel yüzü,
Töreyle yaşatmak yüceltir bizi.

Büyüğün küçüğe sevgisindedir,
Küçüğün büyüğe saygısındadır,
Yaradana minnet duygusundadır,
Sevdada yarlıktır bizim töremiz.
Ne zaman ki töre düşerse yere,
Millet de bozulur göz göre, göre.

Yüreği parlatan zümrüt kalaydır,
Mehterandır, davul, zurna, halaydır.
Töreyle yaşatmak ne hoş olaydır,
Türküdeki tattır bizim töremiz.
Töre Türklüğüme düğündür, toydur,
İnsan onuruna yakışan huydur.

Sevdaya susayan bülbülle yurttur,
Mazluma hürriyet; zalime derttir,
Töremiz devlettir, töre millettir,
Çağlayan pınardır bizim töremiz.
Ah... Törem yoluna canım adarım,
Diyetini al kanımla öderim.

Töre bir milleti ayakta tutar,
Töresiz kalanı töreli yutar,
Alp erenler ilmi töreye katar,
Bayrağa şan olur bizim töremiz.
Töresiz kalanlar çok çeker yası,
Töredir milletin yükselen sesi.

Seni yerenlere uymayacağız.
Çarmlıha gerseler duymayacağız.
Gülistana baykuş koymayacağız.
Bir aşk şerbetidir bizim töremiz.
Töreli yaşamak insanca iştir,
Töresiz insanın yüreği taştır.

Menzile uzanan yollarda izdir,
Vecd ile dolunan hallerde özdür,
Kardeşçe bölünen katıkta tuzdur,
Dar günde bolluktur bizim töremiz.
Zannetmeyin heykel, puttur töremiz,
Yaratandan gelen kuttur töremiz.

Töredir milleti millet yapan şey,
Töremden vazgeçmem sürseler köy, köy,
Bize kin tutmasın falan filan bey,
Bir ışık, bir hardır bizim töremiz.
Rahmet olur yağar töremiz bizim,
Kurlu töremizi yaşamak lazım...

Zannetmeyin hain payidar olur,
Milletini bilen töreyi bilir,
Gücünü imandan, ihsandan alır,
Sevgiye folluktur bizim töremiz.
Töre merhamettir, sevdadır, yardır,
Nizam-ı âlemi یشان nurdur.

Allah'ın izniyle çelince yâdı,
İmandan alınız en güzel tadı,
Gönlümüzü açar Muhammet adı,
Cennete yol olur bizim töremiz.
Akla huzur veren gülşen yârimiz,
Çöllerde gül açar bizim töremiz.

Bindörtü yıl var ki töremle dinim,
Bismillah nuruyla yoğrulur kanım,
Allah rızasına kurbandır canım,
Beş vakit niyazdır bizim töremiz.
Oğuz'dan Fatih'e kestirme yoldur,
Türk töresi ilim, Türk hakka kuldur.

Akozan can atar ne olur anla,
İşimiz yok bizim kibirle kinle,
Allah'ın ipine sarılan canla,
Rabbine kulluktur bizim töremiz.
Töremizi böyle yaşasın kalpler,
Türk soyundan olur Alpoğlu Alpler...

Desen: Ramazan TÜRKMEN

İSLAM'A GÖRE MİLLİYETÇİLİK VE İRKÇİLİK (I)

•
Kâmil Hayati AYDIN

MİLLİYETÇİLİK TARİFİ:

Milliyetçiliğin çok çeşitli tarifleri (tanımları) vardır. Ancak bu çalışmamız herkesin rahatlıkla anlayabilmesi, konuyu teferruata boğmayan bir özet mesabesinde olduğu için, genel kabul gören birisi ile yetineceğiz.

Milliyetçilik, bir milletin meşru haklarını sağlamayı hedef alan, o milletin sevgisinden ve mensubiyetinden doğan şuur (bilinç) ve aksiyonun (milletinin devamını ve yücelmesini sağlamaya yönelik çalışma) ifadesidir.

MİLLİYETÇİLİK ÇEŞİTLERİ:

1.Emperyalist Milliyetçilik: İngiliz ve Fransızların kendilerini üstün göyerek diğer milletleri boyunduruk altına almaları

ve bütün kaynaklarını sömürmeleri. Üstelik bunu yaparken de sömürdükleri milletlere “insanietçilik” propagandası yapmaları. Asrımızda bu işi ABD (Amerika Birleşik Devletleri) en acımasız biçimde yapmakta, işgal ettiği ülkelere de güya demokrasi(!) götürmektedir. En yakın ve sıcak örneği Irak’taki mükemmel demokrasidir(!)

a.İngiliz ve Fransızların başarılarını kıskanan ve pay isteyen Alman ve İtalyanların daha sert tonda ve *üstün ırk* iddiasıyla ortaya çıkan milliyetçilikleri ki, işte ırkçılık budur. İkinci Dünya Savaşında bu iddia ve zihniyetle yola çıkanların dünyaya ve insanlığa verdiği zarar hafsalaya sığmayacak kadar büyüktür.

b.Rusların durumu da aynıdır. Güya milliyetçilik fikrini yok etmek ve “dünya vatandaşlığı” fikrini yaymak ister ama

komünist parti üyelerini hizmet ve lidere bağılıklarına göre birinci sınıf vatandaş sıfatıyla iş başında tutar, böylece ayrıcalıklı bir sınıf ortaya çıkarır.

2.Tecritçi Milliyetçilik: Âdeta dünya ile alâkasını keserek, sınırları içerisinde kalınmasını sağlamaya çalışmak. (Elbette bu mümkün değildir. Dünyadan soyutlanarak bir yere varılamaz. Çünkü dünyada en zengininden en fakirine bütün milletler mutlaka bazı konularda birbirlerine ihtiyaç duyarlar.) Fakat bu şekil sonunda ya emperyalist veya demokratik milliyetçiliğe dönüşür. Enver Hoca döneminde Arnavutluk böyleydi. İngiliz idaresinde iken ABD bu şekli benimsemişti. Ancak, güçlenince emperyalizmin kralı oldu.

3.Demokratik Milliyetçilik: Millet ve milliyetini dünya milletleri içerisinde insanlığın eşit bir parçası olarak görüp, insanların köle, efendi değil, milletler halinde, barış ve kardeşlik ilkeleri doğrultusunda özgürce yaşamalarını sağlamayı amaç edinen milliyetçilik. **TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ** bu kategoride, yani demokratik milliyetçilik içinde yer alır.

MİLLİYETÇİLİĞE KARŞI OLANLAR VE SEBEPLERİ:

1.İmparatorluklar milliyetçiliğe karşıdır. İmparatorluk mantığı bunu gerektirir. Aksi halde yönettiği çok çeşitli milletleri o çatı altında tutamaz. Hâkimiyeti altındaki milletleri uyandırmamak için milliyetçiliğe karşı görünür ama kilit noktalarda hep kendi aslı unsuruna yer verir. Bunun tek istisnası Osmanlı'dır. Devleti kuran aslı unsuru, Türkleri dışlamış, işine gelmediği zaman kafasını kesip bertaraf etmek kolay olur mantığıyla hep dönmelere, devşirmelere makam mevki vermiş ama gücünü kaybettikten sonra da gayr-i Müslim ve gayr-i Türk unsurların ihânetleriyle yıkılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranlar, yine asırlarca dışlandığı, fakir ve cahil bırakıldığı halde Türk milleti olmuştur.. Bu gün iyice açığa çıkan Türk ve Atatürk düşmanlığının altında yatan esas sebep budur. Bazılarının Osmanlı'yı sevmesinde de kendilerini Türk saymama, Türk kimliğini kabullenememe mantığı ve psikolojisi vardır.

2.Sömürgecilik milliyetçiliğe karşıdır. ABD ve Batı Avrupa sömürdüğü ülkelerde milliyetçi fikirlere asla izin vermez, ânında ezer ama rakip emperyalistlerin sömürdüğü milletlere de milliyetçiliği telkin eder. Meselâ S.S.C.Birliği zamanında, ABD özellikle Türk bölgelerinde hep milliyetçilik propagandası yaptırmıştır.

3.Bizdeki suçlamalar:

a.Osmanlıcılar: Soy, dil, din, kültür farkı gözetmeden bütün unsurları tek bir millet OSMANLI sayılmasını savunanlar. Bu fikre samimi olarak inanan, bunu siyasi yönden faydalı gören, fikirde hatalı olanlar. Nitekim neticesi görülmüştür. Buna rağmen hâlâ günümüzde bile bunu savunanlara ne demeli?

b.Azınlıklara mensup olup, Türklük, İslamiyet ve devlete düşman zihniyet taşıyanların kendi amaçlarına uygunluğu ve Türkleri uyandırmamak için milliyetçiliğe düşman gözükmeleleri. Günümüzde de bunun çok açık örnekleri ortadadır. Türklüğe, Atatürk'e, Cumhuriyet'e düşman olanları araştırınız, Türk olduğu halde kandırılmış cahil zümrenin dışındakilerin büyük çoğunluğunun dönme ve devşirme kökenli olduğunu anlarsınız. Kendileri milliyetlerine sahip, hatta ırkçdır ama Türk'ün Türk olduğunu söylemesini "ırkçılıkla" nitelerler.

c.İslamcılar: Gayr-i Müslim unsurların isyan edip Osmanlı'dan ayrılması üzerine, Müslüman olmayanlarla Müslümanların bir millet olamayacağını "El küfrü mil-

letün vâhidetün (Küfür ehli, hangi inanç, din, mezhepten olursa olsun, Müslümanlara karşı tek bir millet gibi hareket ederler) hakikatince, ancak Müslümanların soy, dil ve kültür farkı gözetilmeden bir millet olabileceğini iddia ederler. Bu görüşte olanların en azından bir kısmı milletimize, tarihimize dost insanlar olup, hiç olmazsa Müslüman tebaanın ayrılmasını önlemeye çalışmış fakat özellikle Arapların ihanetini yaşayınca tam anlamıyla Türk milliyetçisi olmuşlardır. Bunların en başında da Millî Şâirimiz Mehmet Âkif gelir. Nur içinde yatsın. (Âmin)

MİLLET, ÜMMET, AŞİRET, KAVİM, KABİLE, SOY-SOP KELİMELERİ VE ANLAYIŞININ İSLAM'DA KABUL GÖRÜP GÖRMEDİĞİ VE NE ANLAMA GELDİĞİ:

Öncelikle şunu belirtelim ve bilelim ki, bu kelime ve mefhumların hepsi Kur'anî'dir, yani Kur'an'da mevcuttur ve O'ndan alınmıştır. Eğer bu mefhumlar gerçek olmasa Cenab-ı Allah (c.c.) Kelam'ında yer verir miydi? Olmayan şeylerden bahsetse hâşâ abesle iştilal etmiş olmaz mıydı? Yüce Allah abesle iştilal eder mi? Yeri gelmişken Azerbaycan'da bir lisede ateizm dersine giren öğretmenle öğrencisi arasında geçen bir tartışmayı çok kısa anlatayım.

Öğretmen dersinde “çocuklar Kur'an üzerine yemin edirem ki Allah yoktur.” der. Bir öğrenci söz ister ve “muallim (Azerbaycan'da “Muallim” i böyle telaffuz ediyorlar) olmayan bir şeyin adı da olabilemez, madem ki böyle bir ad var, öyleyse Allah vardır.” diye cevap verir. Komünist rejimin hâkimiyeti altındayken dinden Allah'tan, Kur'an'dan söz etmek yasaktı. Öğretmen aslında, güyâ inkâr eder gibi öğrencilerinin kafasına en azından Allah ve Kur'an kelimelerini sokmaya, onları düşünmeye sevk ediyor. Bu, mes'elenin başka bir boyu-

tudur, dolayısıyla bu kadarıyla yetinelim.

Şüphesiz Kur'an-ı Kerim'de yer alan her şey vardır ve gerçektir. Allah korusun bunu inkâr eden kâfir olur. Şimdi bunlardan örnekler verelim:

“*Sen onların öz MİLLETLERİNE uymadıkça ne Yahudiler ne de Hristiyanlar senden aslâ hoşnut olmazlar.*” (Bakara 120) Âyette geçen kelime “millet” dur. Yani buradaki “Millet” kelimesi tercüme değil aynen Kur'an'da geçen şeklidir.

“*O öyle bir Allah'tır ki, sudan (meniden) bir beşer yarattı ve onu soy-sop yaptı. Rabbin her şeye kadirdir.*” (Furkan 54)

“*Eğer Rabbin dileseydi insanları elbette tek bir ümmet yapardı.*” (Hûd 118)

Burada geçen “ümmet” ifadesi MİLLET anlamındadır. Esasen Arapların millet ve ümmet kelimelerine yükledikleri anlamla bizim, yani Türklerin yüklediği anlamlar farklıdır. Bizde ümmet, bir peygambere tabi olanlar için, Araplarda ise daha çok ayrı milletler için kullanılır. Meselâ “Ümem el-müttahide” Birleşmiş Milletler demektir. Kezâ Kur'an'da da ümmet kelimesi çoğu kere “millet” anlamında, millet kelimesi de ekseriya “din” anlamında kullanılmaktadır. Meselâ “Millet-i İbrahim” ifadesi Hz. İbrahim'in soyu, milleti değil, Hz. İbrahim'in dini anlamındadır.

“*Ve liküllü ümmetin rasûl*” Her millet için bir rasûl (elçi) vardır. (Yûnus, 47) Burada da ümmet kelimesinin millet anlamında olduğu gayet açıktır. Çünkü bizim anladığımız “ümmet” bir peygamber gelip, dinini tebliğ ettikten sonra O'na inananlar demektir. Buradaki anlam, her millete bir elçi gönderildiğidir, ümmet olma daha sonra gelir.

“*Ey insanlar! Sizi bir erkekle bir dışiden yarattık. Hem de sizi soylara ve kabilelere ayırdık ki, birbirinizi tanıyasınız.* (Kim olduğunuz sorulunca, bağlı bulunduğunuz soy veya milletin adını söyleyebilirsiniz) Biliniz ki Allah katında en makbul olanınız, takvası en ziyade olanınızdır. Şüphe yok ki

Allah her şeyi bilendir ve her şeyden haberdardır. (Hucurat 13)

Kur'an'da "kavim" kelimesi 383 defa geçer. Çünkü Kur'an'da ismi geçen peygamberlerle ilgili bölümlerde o peygamberlerin tebliğ görevlerini yaparlarken çoğu kere "ey kavmim-soydaşlarım" diye hitap ettiklerini görüyoruz.

Bu âyet-i kerimede de insan topluluklarının Cenab-ı Allah tarafından soylara ve kabilelere ayrılmış olduğu, yani ana-babamızı, soyumuzu, aşiretimizi, kabilemizi, kavmimizi bizim seçmediğimizi, böyle bir tercih hakkımızın bulunmadığını, bu takdir ve tercihin Yüce Rabbimize ait bulunduğunu açıkça görmekteyiz. Âyetin son kısmında yer alan "*Allah katında en makbul olanınız, takvası en ziyade olanınızdır.*" ifadesini bilahare açıklayacağız.

Kur'an ve Hz. Peygamber akrabalığa, soydaşlığa çok büyük önem vermiştir. Evet "*Bütün mü'minler kardeştir.*" (Yûnus 32) Buradaki "kardeş" ifadesi bile gerçek kardeşliğin ne kadar önemli olduğunu kabul ederek, bunu örnek göstererek bütün mü'minlerin de gerçekte birbirlerini sanki aynı anadan doğmuş olanlar gibi sevmelerini istemiştir. Nitekim, mirasta, yardımda, ana-baba, evlat ve kardeşler elbette farklıdır. Bütün yardımlarda (zekât, fitre, sadaka vs.) yakın akrabalara öncelik verildiği herkesce bilinen bir gerçektir. Genellikle hutbelerinin en sonunda okunan Nahl sûresi 90. Âyetindeki emir ve tavsiyeler bile bunu anlamaya yeterlidir. "*Muhakkak ki Allah, adâleti, ihsanı yakın akrabaya vermeyi emrediyor. Zinâdan, fenalıklardan ve insanlara zulüm yapmaktan da nehyediyor (yasaklıyor) Size böylece öğüt veriyor ki, benimseyip tutasınız.*"

Bakınız şu hadis-i şerif ne kadar anlamlı, dikkat çekici ve önemlidir.

"Akrabaya yapılan yardımın sevâbi ikidir: Biri akrabalık bağına gözetmenin sevâbi, ikincisi de sadaka sevâbidir."

(Müslim ve Tirmizî. Tac Tercümesi c.2, s. 38)

Kur'an, Peygamberimizden şirk ve küfür bataklığından da öncelikle yakın akraba ve aşiretini kurtarmasını emrediyor. "*Sen önce en yakın aşiretini inzar et. (Şirkten sakındır; İslam'a çağır.)*" (Şuarâ 214)

"Allah'tan korkun ve akrabalık (soydaşlık) bağlarını kırmaktan sakının, zira Allah sizin üzerinizde tam bir gözeticidir." (Nisâ 1)

"Henüz îman edip de hicret ve sizinle beraber cihad edenlere gelince, onlar da sizdendir. (Fakat) hısımlar (akraba ve soydaşlar) Allah'ın Kitabı'nca birbirlerine daha yakındırlar. Allah her şeyi hakkıyla bilendir." (Enfal 75)

"Allah'a kulluk edin, O'na hiçbir şeyi eş koşmayın, anaya, babaya, akrabaya (yakın soydaşa), yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolda kalmışa, sağ ellerinizin mâlik olduğu kimselere (Kölelere) iyilik (ve yardım) edin. Allah kendini beğenen ve daima böbürlenene kimseyi sevmez." (Nisâ 36)

Dikkat edilirse, bu âyet-i Kerime'de yapılacak yardımların aile fertlerinden yani çekirdekten dışarıya doğru öncelik sıralaması yapılmıştır. Çünkü insanın fitratında (doğasında) bu vardır. İslam Dini de fitrat dini olduğuna göre zaten başka türlü düşünülemezdi. Bu çerçevede isterseniz bir misal verelim ve aksini düşünenlere de bir soru soralım: Kardeşinizle, çocuğunuzla veya amcanız, dayınızla kavga ettiğinizde olur. Fakat kavgalı olduğunuz o yakınınızı çok sevdiğiniz, hattâ takvasına da gıpta ettiğiniz birisi dövmeye kalksa razı olur musunuz? Samimi cevap verir takiyye yapmazsanız cevabınız %99 "hayır" olur. Hani esas olan din kardeşliğiydi, gerisi önemli değildi, ne dersiniz? Eğer her şeye rağmen ideolojiniz için aksine cevap verirsiniz, yukarıda sadece bir kısmını zikrettiğimiz Allah'ın âyetlerini inkâr etmiş olursunuz. Gerçekten Müslüman sanırsanız bunu nasıl göze alabilirsiniz?

Hem Çerkez'im hem Tatar'im Türk'üm ben
Hem Pomak'im hem Lezgin'im Türk'üm ben
Hem Kafkas'im hem Balkan'im Türk'üm ben
Bir ve bütün TÜRK'üz behey kime ne?

Zaza Türk'ü Gurmanc Türk'ü adımdır
Türk Birliği ebedî bir katımdır
Cahil olan bana düşman yadımdır
Bir ve bütün TÜRK'üz behey kime ne?

Kıpçak Gürcü Tomris benim kanımdı
Asparuğ'um Kafkas Bulgar hanımdı
Başkurt, Özbek, Kırgız, Azer canımdı
Bir ve bütün TÜRK'üz behey kime ne?

Alban oldum Adriyatik dar geldi
Uygur oldum Sarı deniz ar geldi
Türkmen oldum bir güzelden yar geldi
Bir ve bütün TÜRK'üz behey kime ne?

Boşnak benim Kazak benim Laz benim
Gök Börülü Oğuz denen Guz benim
Tarihteki şanlı Alan Az benim
Bir ve bütün TÜRK'üz behey kime ne?

Oğuz oldum Hemşin oldum şenlendim.
Dedem Korkut sazı ile dinlendim
Muhammed'e biat kıldım ünlendim
Bir ve bütün TÜRK'üz behey kime ne?

Yörük oldum yayla yayla gezerim
Kilimleri damga damga bezerim
Türk'e düşman yedi düvel ezerim
Bir ve bütün TÜRK'üz behey kime ne?

Altaylarda anlatılan kuğuyum
Çınarların söğütlerin oğluyum
Ali Bektaş şerbetiyle doluyum
Bir ve bütün TÜRK'üz behey kime ne?

Özden der ki Türk'ü Türk'ten ayırma
Sakın ola haksız güçlü kayırma
Hem masuma hem güçsüze bağırma
Bir ve bütün TÜRK'üz behey kime ne?

KİME NE?

•
Hilmi ÖZDEN

Bizi dilim dilim bölmek isterler
Babam Türkmen anam Şabsuğ kime ne?
Bizi il'im il'im bölmek isterler
Bir ve bütün TÜRK'üz behey kime ne?

Türkiye'ye birliği çok gördüler
Başımıza bin bela saç ördüler
Hem cahiller hem nefsi aç kördüler
Bir ve bütün TÜRK'üz behey kime ne?

AKŞAM GÜNEŞİ

•
Vagif SULTANLI

Karısının ölümü onun sakin, mecrasına düşmüş hayat tarzını birden bire bozmuştu. Bu ana kadar ömür, talih, dünyanın öncesi sonu konusunu düşünmemişti. Fakat bu ölüm karanlığa çakılan şimşek gibi bir anlığına alışıp sönmekle dünyanın hangi semtinde olduğunu hatırlattı.

Karısının ölümünden sonra onu en çok rahatsız eden annesiz kalan çocuğunun talihiydi. Ne hoş ki, hele onun akli henüz kesmiyordu. Çocuktı, yoksa onu avundurmak da zor bir iş olurdu. Çocuğu kreşten çıkarıp köye, annesinin yanına götürmüştü. Şimdi ayda, iki ayda bir zaman buldukça gidip ilgileniyordu. Biliyordu ki, annesi çocuğu avucunun içinde tutuyor. Çocuk da ninesini çok seviyordu, ancak yine de dünyanın çilekeş yaşamına boşuna düşmemiş bu yavrunun annesiz olduğunu düşündükçe ona ve kendisine acıyası geliyordu.

Metronun önyü yine kalabalıktı. Metrodan henüz çıkmış olan oğlan ve kızın sohbetini adamakıllı işitiyordu:

–...Utancımдан az kalsın yer yarılıp yerin içerisine girecektim.

Oğlan susuyordu.

–...Sen kasten benim annemle babama

hakaret etmek için o adamları seçip göndermişsin.

Oğlan suskunluğunu bozmuyordu.

–...Ben senden geçemedim. Yoksa getirdikleri yüzüğü kafalarına vururdum.

Böyle sohbetleri hiç bir zaman unutamıyordu. Aksine duydukları beyninde dönüp dolaşarak içini ısıtıyordu, gece rüyalarına giriyordu. Sonra o adamlar hafızasında masallaşuyordu, duydukları ile uydurduklarını birbirinden ayıramıyordu.

Tanımadığı bu oğlanla kızın sohbeti bir an için geçmişe götürdü. Onun için kullanılmaz, dönülmez olan bu ömür birden bire yüreğini keder ile doldurdu.

Şehre geldiği ilk günler Mehpere adlı bir kız ile tanışmıştı. Kız nişanlı olduğu halde onunla görüşüyordu. Bir hafta içerisinde ona öyle ısınmıştı ki, sanki bin yıldır beraber yaşıyorlardı. Kız: “Götür, nereye istiyorsan götür beni, – o kalleşin suratını görmek istemiyorum. Bu yakınlarda düğünümüz olmalı. Al kaçır beni, üç gün tut, sonra canın nasıl isterse, öyle yap, başka hiçbir şey istemiyorum.

Kıza acıdıysa da elinden bir şey gelmemişti. Sonraki kaderinden de haberi yok

tu. Sadece bir defa kucağındaki bebekle sokakta rastlamıştı. O zaman da yaklaşmamıştı. İyi kötü kaderi ile barışmış bu kadını uzak, unutulmuş günlerin hatıraları ile bu gününden koparmak istememişti.

Bu da matbaanın binası – karısının eski işyeri. Her akşam bu binanın önünden geçtiğinde insanların işten çıkış vaktine denk geliyor. Karısını sabah akşam işe götürüp getirdiğinden onu burada tanımayan yoktu. Şimdi ise bu adamlardan hiç birisiyle yüz yüze gelmek istemiyordu.

Geçen hafta karısının arkadaşı Zeriş’le karşılaştı. Selam verip geçmek istedi. Ama Zeriş onu durdurdu, hal hatır sordu, çocuğu sordu. O ise sustu, ağzını açıp bir kelime konuşmadı.

Bir zamanlar Zeriş onlara sık sık uğradı; bayramları bir yerde geçirirlerdi. Karısının ölümünden sonra ise Zeriş bir defa bile onlara gelmemişti. İşte arada sırada bu yolda, işten çıkış zamanı karşılaşıyorlardı. Çok zaman da başını öne eğip geçmek istiyordu. Geçmişle ilgili hiç birşeyi hatırlamak, hiç kimseyle yüz yüze gelmek istemiyordu.

Fakat olmuyordu. Bazen hiç tanımadığı, ama yüzünün hangi çizgisiyse tanıdık gelen birisiyle karşılaştığında da elinde olmadan geçmiş yıllara dönüyordu, karısıyla beraber yaşadığı günleri hatırlıyordu.

Burası da doğumevi...Her defa o acı ölümü hafızasında tazeleyen doğumeviydi, aksi gibi her gün işe gidip döndüğünde yolu burdan geçiyordu.

İlk çocuğu doğduğunda şiddetli kar yağmıştı. Sabah erkenden gelip hastanenin önünü kesmişti. Kızı olduğunu duyunca hoşuna gitmese de, o kadar da farkına varmamıştı. Hayatın daha başında olduklarını, acı ve güzel günlerin önde olduğunu düşünerek teselli bulmuştu.

Her gün evden getirdiklerini mektupla birlikte kapıcıya veriyor, kapıcı da karısından cevap getiriyordu, böylece

haberleşiyorlardı.

Geçen hafta kağıtlarının arasından karısının özenle koruyup sakladığı o mektupları bulmuştu. Karısı yazıyordu ki, para göndersin, daha başta hemşirelere versin ki, çocuğun göbeği iyileşmeden koparıp müjdeye gelmesinler. O da parasızlığını bahane ederek doktora para vermemesini, işin zor tarafının çocuğun doğumu olduğunu, doğumdan sonra hiç kimseye bir şey vermeye gerek olmadığını yazmıştı...

Çocuğun doğumunda dışarıda oturup beklememişti. Doğum sonrasında karısı o kadar kan kaybetmişti ki, acilen kan vermek zorunda kalmışlardı. Şansa da hastanede aynı kan grubundan yokmuş. Kapıya çıkıp onu aradıysalar da bulamamışlardı. Sonra hangi hemşireyse insafa gelerek kendi kanından hastaya verilmesine razı olmuş. “Acaba, o hemşire yine çalışıyor muydu?.. Aklına geliyor mu ki, bir zamanlar ölüm ayağında kimeyse kan vermiş, hayat vermiş...”

Karısı sonralar tüm bunları –aynı gün onu hastaneye bırakıp döndüğünü, gece hiç olmazsa, bir telefon açarak hal hatır sormamasını- yüzüne vurmamıştı.

İkinci çocuk doğduğunda karısına operasyon yapmışlardı. Gecenin bir vaktinde ambulansla gelip onu doğum evine götürmüşlerdi. Doktor çocuğu çıkarmak için cerrahi ameliyata almış ve iş bitmeden karısı ölmüştü. O zaman da ne kadar uğraşmasına rağmen onu doğum evine bırakmamışlardı. Cesedi sedyede de getirip arabaya koymuşlardı.

Bu durum onun için o kadar beklenilmezdi ki, bir türlü olanlara inanamıyordu. Sedyede getirilip arabanın bir köşesine koyulmuş ölüye baktıkça, ona öyle geliyordu ki, dehşetli, amansız bir rüya görüyor. Çünkü ölüm böyle ani, beklenilmez şekilde insanın hayatına giremezdi, insan ölüme hazırlanmadan teslim olamazdı. Ona öyle geliyordu ki, şimdi karısının hep düşünceli

olan göz kapakları aralanacak, o, kederli bakışlarıyla hayran hayran onu –kendi kocasını- süzecektir. Bu bakışlarda her zamanki hayranlığın yanında, hafif bir kınama sezilse de, o bunu hiçbir zaman dile getirmeyecek, yüze vurmayacak, aksine büyük bir günah işlemiş gibi özür dileyecek. Diyecek ki, "...bağışla beni, sana bir oğlan çocuk vermek istiyordum. Başaramadım, ne yapayım, başaramadım..." Sanıyorsun senin ne düşündüğünü, ne istediğini bilmiyor muydum?... Dedim, çok yalvardım ki, çocuğu bir şekilde kurtarınlar. Ama dinlemediler benim sözümü. Gözümün önünde parça parça doğradılar. Beni bakmaya bırakmıyorlardı. Gözlerimin önüne beyaz örtü çekmişlerdi. Sonra o örtü dönüp kırmızı oldu. Ama örtüden de görüyordum. Görüyordum ve bütün bedenimle körpenin başına ne getirdiklerini duyuyordum. Kollarını kestiklerinde kollarım güçten düştü, ayaklarını kestiklerinde baktım ayaklarım buza dönmüş. Kesip parça parça buz gibi leğene atıyorlardı. Sanki körpenin içine doğmuşmuş. Doktor bıçağı eline alır almaz rahmime öyle bir kısıldı ki, aklım başımdan gitti... Sonra körpenin çığlığından başka hiç birşey duymuyordum..."

Sanki ölüm içine doğmuştu, hamile kaldığından beri yüreğine siyah bir vahamet dolmaktaydı.

– Diyeceğim, beni on üçüncü odaya alsınlar. Geçen defa da o odada kalmıştım, -karısı doğumevine gitmeden böyle diyor-du.-

Bu sefer de on üçüncü odaya yatırılmıştı.

Bu bina onun için gizemliydi.

Bir zamanlar karısı bu binanın deniz tarafındaki –karısı camdan görünen deniz hakkında hayranlıkla konuşurdu– on üçüncü odada yatmış, nefesini bu odanın havasına katmıştı. Her defa doğum evinin önünden geçtiğinde içeri girmek, bir zamanlar karısının kaldığı o odayı, uyuduğu

yatağını, eşyalarını koyduğu ufak yemek dolabını, üstünde gezdiği döşemeyi görme isteği dalga gibi içinde kükreyip kalkıyor, ona azap veriyordu.

Gayri ihtiyari doğumevinin önünde durmuştu. Yine eskisi gibi kapılar kapalıydı. Hastasıyla görüşmek isteyenler oraya buraya atılıyor, doğumevinin etrafında fırlanıyorlardı. Aşağıda, kaldırımın kenarında yeşil renkli bir araba durup bekliyordu. Arabanın açık camından içerde oturmuş kadının heyecanlı suratı aynen fark ediliyordu. İlki doğduğunda o da böyle yoldan bir araba bularak karısıyla çocuğunu doğumevinden çıkarana kadar burada bekletmişti.

Kafasını kaldırınca kendini giriş kapısıyla yüzyüze buldu. Sanki hangi gizli bir kuvvetse onu kendinden alıp götürüyor, başka hiç birşey düşünemiyordu.

Yavaşça kapıyı çaldı. Ses gelmeyince birkaç kere daha kapıya vurdu ve çok geçmeden ayak sesleri, sonra kilide sokulan anahtar sesi duyuldu. Kapıyı açtılar.

Aynı kadın... aynı tanıdık surat... Ne desin? Nasıl anlatsın? Biliyordu ki, içeri girilmez. Çok kesin biliyordu ki, ağzını açar açmaz kapıyı yüzüne kapatacaklar ve kim bilir üstelik ağır bir küfür de duyacak. Peki neden duruyor, neden bekliyor?

Kapıcı kadın da birşey söylemek istemiyordu, öylece melul melul bakıyordu. Kadının soğuk bakışlarından hissetti ki, onu unutmüş, unutmamışsa da kim olduğunu hatırlayamıyor. Ama bu soğuk bakışlara bir anda uzak, duyulmaz bir merhamet kondu. Cesaretleterek:

– İçeri girmek istiyorum, – dedi. – On üçüncü odaya, mümkünse...

Kapıcı kadın kenara çekilerek ona yol verdi.

Onun için gizemli, geçilmez olan bu kapının böyle kolay açılacağına inanamıyordu. Sanki yabancılaşmış tamamen bambaşka birisi olmuştu... Kendi ise kenara çeki-

lip bütün bu olanları seyrediyordu.

Merdivenleri çıktığında öyle halsizdi ki, sanki uzun bir hastalıktan sonra yataktan kalkmıştı. Merdivenin korkuluklarına tutunmasaydı düşecekti. Düşecekti ve bir daha ayağa kalkamayacaktı.

Duvarlar sırlı olduğu kadar ona tanış geliyordu. Uzakta, alaca karanlık dehlizde nöbetçi hemşire oturmuştu. Odayı sormaya gerek yoktu. Oda numaraları kapıların üzerine yazılıydı: 7, 8, 9, 10... Üçüncü kata çıkmalıydı. “Neydi acaba o hemşirenin adı? Bilseydi sorardı. İki yıl ne ki... Büyük ihtimalle hâlâ burda çalışıyor. Ama maalesef, onun adını bilmiyor...”

...Yeniden merdivenleri tırmanmaya başladı: 11, 12 ve nihayet 13.

Bir anda her şeyi unutmuştu. Ona öyle geliyordu ki, karısı yavrusuyla beraber uzanmış, kapıyı açınca hemen onları görecekti. Önce çocuğunu kucağına alıp doyuncaya kadar seyredecek, yüzünde gözünde kendine benzer özellikler arayacak. Sonra karısının halini ehvalini soracak. Karısı onsuz sıkıntı çekip çekmediğini soracak, evi çok özlediğini, en yakın günlerde hastaneden çıkacağını söyleyecek... Çektiği azaplar rüya gibi, yorgunluk gibi unutulup gidecek.

- Hissetti ki, bütün bedeni titriyor.
- Kapıyı yavaşça çaldı.
- İçerden ses geldi mi, gelmedi mi?
- Hiç birşey duymadı.
- Yavaşça kapıyı iteleyip açtı.
- Genç bir kadın karyolaya uzanmıştı.
- Geçip bir köşede oturdu.
- Neyse söylemeliydi, ama söylemedi.
- Kadın da neyse sormalıydı, ama sormadı.

Ufak, düzenli, tek kişilik odaydı. “Demek, karısı bu yatakta uyumuş, ağrılarını hafifletmek için ellerini bu yatağın soğuk demirine dayamış, uykusuz gecelerinde tavanın çizgileri, nişaneleri hafızasına kazınmış, onun kendi eliyle hazırlayıp getir-

diklerini bu odada yemiş, mektuplarına cevabı işte burda yazmış...”

Eliyle yatağa öyle dokundu ki, sanki canlı kelebeğe dokunuyordu ve bir anda döküleceğinden korkuyordu.

Şimdiyse bu odada başka birisi uyuyor. Öyle sakin, öyle rahat uzanmış ki, iki yıl, hatta iki hafta öncesine kadar burada kimlerin uyuduğundan habersizdi. O anda, bu mekanda yalnız kendini, kendi çocuğunu düşünüyor. Bilmiyor ki, yeryüzü sadece kendinden ve çocuğundan ibaret değil. Bilmiyor ki, uzandığı bu yatağı da yaşadığı dünya gibi, ömür gibi gelip geçici, yarın burada bir başkası uyuyacak, daha sonra başka birisi... Bilmiyor ki, dünya bin yıldır fırlıdak gibi fırlanır, fırlanır...

Teklif beklemeden pencerenin karşısındaki sandalyeye oturdu. Deniz öyle yakındı ki, dalgaların kımıldayışı hissediliyordu. Batmakta olan güneşin kan renkli şafaklarının sindiği denizin koynunda bir gemi durmuştu. Dalgaların okşadığı bu beyaz gemi dünyanın sonsuzluğunu, ulaşılmazlığını hatırlatıyordu, ayrılık getiriyordu, keder getiriyordu. Ona öyle geldi ki, o akşam o masum yavrunun daha dünyanın havası dokunmadan bedenine bıçak saplandığında, güneş ışığının bulandırmadığı duru gözleri açılmadan kapandığında da denize böyle sırlı, mucizeli bir karanlık çökmekteymiş.

Dayanamadı. Sanki her şeyi gözlerine, hafızasına yığmak için son defa... son defa odayı gözden geçirip ağır ağır kapıya yöneldi.

– Siz kimi arıyordunuz ki? Kalkıp yatağının içerisinde oturmuş olan kadın halsiz halsiz sordu.

Sesten tiksindi. İçerde birisinin olduğunu sanki yeni fark etmişti.

Arkaya dönmeden:

– Hiç kimseyi, dedi, artık hiç kimseyi...

Kapıyı açıp koridora çıktı.